

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

67. ISTUNGJÄRK

16.–19. märts 1992

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 67. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

16. märts 1992	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	3
Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest	11

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 67. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

17. märts 1992	37
Päevakorravälised avaldused	37
Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest	43

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 67. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

18. märts 1992	68
Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest	69
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatustest Eesti Vabariigi politseiseaduses" eelnõu esimese lugemise jätkamine	105

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 67. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

19. märts 1992	110
Eesti Vabariigi piirituse ja veinide aktsiisi seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses" eelnõu teise lugemise jätkamine	114
Kalju Koha kinnitamine Tartu maavanemaks	118
Eesti Vabariigi seaduse "Administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta" rakendamisest" eelnõu teine lugemine	122
Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta "Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis"" eelnõu teine lugemine	124
Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest	126
Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu teine lugemine	150

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

67. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

16. märts 1992

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Alustame 67. istungjärku. Asugem töökohtadele ja kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll! Kohal on 76 rahvasaadikut, puudub 22.

Lugupeetud kolleegid, enne kui me läheme päevakorra juurde, kuulame ära mitme rahvasaadiku palve üle anda täiskogu ees mõned seadusandlike aktide eelnõud. Palun kõigepealt kõnetooli rahvasaadik Indrek Toome!

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma usun, et te kõik lugesite läbi siia lauale jäetud Õigusvastaselt Represseeritute Rahvusliku Erakonna üldkogu pöördumise Ülemnõukogu saadikute poole, milles oli juttu sellest, et Põhiseaduse Assamblee poolt vastuvõetud põhiseaduse eelnõu ja selle rakenduseseaduse eelnõu ei ole avalikustatud. Ma usun, et te veel kord tulite mõttes tagasi meie enda 1991. aasta 5. detsembri otsuse juurde, mis käsitleb Põhiseaduse Assamblee edasist tegevust ja mille 1. punkt ütleb: "Pidada vajalikuks, et Põhiseaduse Assamblee avalikustab tema poolt koostatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu ning selgitab selle poliitilisi ja õiguslikke lahendeid." See otsus on täitmata. Avalikustati üks vahevariant, nagu te mäletate, detsembrikuus, kuid põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakenduseseaduse eelnõu on rahvani toomata. Seetõttu arutas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjon neljapäeval istungil veel kord oma ettepanekut korraldada põhiseaduse ja selle rakenduseseaduse eelnõude rahvaarutelu ja ma annan selle juhatusele üle. Palun arutada seda küsimust kiireloomulisena ja juhtivkomisjoni asemel määrata küsimusega tegelema Ülemnõukogu juhatus.

Juhataja

Suur tänu! Juhtivkomisjoni kohustused võtab enda peale juhatus. Palun, Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid! Maaliidu meeste ja sõltumatute demokraatide nimel on mul au anda hr. Nugisele üle põhiseaduse rakenduseaduse alternatiiveelnõu tekst. Peale selle annan Ülemnõukogu juhatusesele veel üle meie kahe fraktsiooni kirja.

Juhataja

Juhtivkomisjoni kohustused võtab enda peale juhatus. Lugupeetud kolleegid, ega ma ei ole unustanud mõne rahvasaadiku palvet täna oma seaduseelnõu üle anda? Ei ole. Ma tänan!

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem läbi arutama ja kinnitama päevakorda. Kolleegid, võtkem lahti lehekülg, kus on tabel juhatusesele esitatud eelnõude ja muude aktide kohta. Tegemist on juhatusese kahe otsusega, mida juhatus palub täiskogul kinnitada. Ja lepime kokku, nagu me viimasel ajal oleme teinud, et otsuseid hääletusele pannes nimetan neid nii: juhatusese otsus nr. 1, juhatusese otsus nr. 2. Palun lugege need läbi, esimene käsitleb kohtuid ja teine kohtureformi läbiviimist. Me viime läbi kohaloleku kontrolli, mis käib kogu päevakorra kohta. Kohaloleku kontroll! Kohal on 78 rahvasaadikut, puudub 20.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada juhatusese otsus nr. 1? Selle ettepaneku poolt on 65 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 5 on erapooletud. Juhatusese 1. otsus on kinnitatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada juhatusese otsus nr. 2?

Selle ettepaneku poolt on 66 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 3 jäid erapooletuks. Juhatusese 2. otsus on kinnitatud.

Kolleegid, võtame ette teisipäeva, 17. märtsi. Asjaosalised, nii komisjon kui ka valitsus paluvad projektis teha eelnevalt muudatuse, mis seisneb selles, et teisipäevaks planeeritud 2. punkt, mis käsitleb alkoholiaktsiisi, viidaks üle kolmapäevale ja oleks kolmapäeval 1. punkt. Tehke, palun, need parandused.

Kolleegid, ma panen päevakorra tervikuna hääletusele, sest praktiliselt kõik projektis olevad päevakorrapunktid on – kuidas öelda? – täiskogu poolt juba otsustatud.

Jaak Allik, mis nüüd juhtus? Palun, Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu juhatus palus Ülemnõukogu reglemendikomisjonil esitada oma arvamus protseduuride kohta, mis on seotud põhiseaduse eelnõu käsitlemisega Ülemnõukogus. Ja me esitasime need arvamusel lähtumata ühegi poliitilise jõu huvidest. Lähtusime ainult sellest, kuidas seda protseduuri kiirendada ja

paremaks muuta. Muidugi on Ülemnõukogu juhatuse asi, kuivõrd ja kuidas ta seda arvestab, kuid praegu oleme jõudnud hetkeni, kus ma pean tegema ühe ettepaneku, nimelt lahutada meile esitatud päevakorraprojektis punkt üks kaheks eraldiseisvaks küsimuseks ning võtta päevakorda eraldi punktidenä põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele panek ja Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu.

Esitaksin sellele ettepanekule kolm põhjendust: juriidilise, poliitilise ja loogilise.

Juriidilisest põhjendusest lähtudes on Ülemnõukogu enda seotus nende kahe eelnõuga täiesti erinev. Nimelt 3. septembril 1991 otsustas Ülemnõukogu, et Põhiseaduse Assamblee esitab Ülemnõukogule põhiseaduse eelnõu ja Ülemnõukogu otsustab eelnõu rahvahääletusele paneku, ja 5. detsembri otsusega kohustas Ülemnõukogu Põhiseaduse Assambleed esitama meile ka rakendusotsuse eelnõu, kuid selle eelnõuga seoses Ülemnõukogu endale mitte mingeid täiendavaid kohustusi võtnud ei ole ning on täiesti vaba käsitama seda eelnõu nagu ükskõik millist teist meile esitatud eelnõu – seda arutama, muutma, parandama, otsustama, kas panna see rahvahääletusele või mitte. Põhiseaduse Assamblee käsitab neid kahte eelnõu teineteisega seotuna. Minu ettepanek arutada neid siin saalis eraldi ei vastandu Põhiseaduse Assamblee ettepanekule. Loomulikult me võime ju jõuda sama tulemuseni, et arutame neid lõpuks koos ja paneme nad rahvahääletusele koos, kuid ma tahaksin juhtida tähelepanu ka sellele, et vastavalt meie 3. septembri otsusele Põhiseaduse Assamblee töö kohta tuleb põhiseadus esitada juhul, kui see on saanud Põhiseaduse Assamblee enamuse toetuse. Kui põhiseaduse enda tekst on seda saanud (32 häält), siis rakendusotsuse seaduse tekst seda saanud ei ole – sai vaid 28 häält ja seda vabam on Ülemnõukogu selle seaduseelnõuga ümberkäimisel. See oleks vormiline põhjendus.

Poliitiline põhjendus oleks selles, et selles ühendatud punktis on arutelu objekt ja sisu täiesti erinevad. Kui põhiseaduse arutamisel räägime riigiõiguslikest ja -ehituslikest probleemidest, siis rakendusseaduse arutamisel me räägime päevapoliitilistest küsimustest: millal valimised teha, kas teha need koos või eraldi, kes võivad kandideerida jne. Tähendab, küsimuste ring on täiesti teine. Kui me diskussiooni käigus kõik kokku segame, siis see raskendab ja aeglustab meie endi tööd. Pealegi on ka hr. Antonile esitatavad küsimused kummagi dokumendi puhul täiesti erilaadilised.

Ja kolmas oleks loogiline põhjendus. Ilmselt on rakendusseaduse eelnõuga mõtet tegelda alles siis, kui põhiseaduse kohta on otsus langetatud. Tähendab, kui me oleme otsustanud ta rahvahääletusele panna, siis on õige aeg tegelda sellega, kuidas me teda rakendame. Kui me aga näiteks jõuame mingil arutelu staadiumil selle punktini, et me saadame põhiseaduse eelnõu assambleele tagasi, paludes arvestada mingeid meie arvamusi, mis on ka täiesti

võimalik, siis on üsna mõttetu tegelda rakenduseadusega, sest assamblees endas võidakse muuta paragrahve, mida me hakkame rakendama. Seetõttu on ettepanek võtta käesoleva istungjärgu päevakorda kahe eraldi punktina põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele esitamine ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Ma annan selle ettepaneku reglemendikomisjoni nimel hr. Nugisele üle.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kuna me ei käsitle sisuliselt ühtegi võimalikku päevakorrapunkti, siis minu järgnev aramusavaldus on protseduurilist laadi ja ma teen seda oma kohalt. Ma väidan, kolleegid, et ühekski teemaks, ühekski päevakorrapunktiks ei ole nii põhjalikult valmistatud kui nendeks, mis on seotud või seonduvad põhiseaduse eelnõuga ja selle juurde kuuluvate dokumentidega. Tõepoolest, juhatus sellise palve reglemendikomisjonile esitas ja me olen tänulikud tehtud töö eest. Reglemendikomisjon andis juhatusale väga head nõu. Ette rutates ma tahaksin öelda, et päevakorraga seonduvate probleemide lahendamisel pöördun ma tihti protseduurilistes küsimustes reglemendikomisjoni poole. Kui reglemendikomisjoni ja spiikri vahel saavutatakse konsensus, oleks loogiline arvata, et ka täiskogu seda aktsepteerib. Kes siis veel paremini reglementi tunneb, kui mitte meie. Kui aga veel võiks vaidlusi tekkida, jätab juhatus endale õiguse kohe konsulteerida vanematekoguga, ja kui erimeelsused ikkagi säilivad, peab asja otsustama täiskogu häälteenamusega. Käesoleval juhul on juhatus täielikult nõus reglemendikomisjoni seisukohaga.

Uurides laekunud kokkuvõtteid reglemendikomisjoni tööst, tundub, et see on komisjoni kõigi kolme liikme konsensus, mille kohaselt põhiseadusega seonduvalt, lähtudes 20. augusti, 3. septembri ja 5. detsembri otsustest ning kehtivast reglemendist, on tegemist kolme erineva iseseisva dokumendiga. Need on Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu, Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ning Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee otsus Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadusele täiendava paragrahvi lisamise kohta. Selles küsimuses on saavutatud konsensus juhatus, spiikri ja reglemendikomisjoni vahel. Kui keegi täiskogust praegu seda vaidlustab, siis ma palun seda väga lühidalt välja öelda. Sellisel juhul me kuulutame välja vaheaja, konsulteerime vanematekoguga ja paneme täiskogu ette hääletusele. Kuid mul on veel nendest probleemidest, mis käsitlevad protseduurilisi küsimusi, midagi lisada. Kuulame vahepeal hästi lühidalt Illar Hallastet.

I. Hallaste

Hr. spiiker! Mulle tundub, et hr. Jaak Allik tegi ühe põhimõttelise vea, paludes päevakorrapunkti lahutada. Meil ei ole päevakorras ei põhiseadus ega selle rakendusseadus, vaid õiguskomisjoni poolt 11. märtsil esitatud eelnõu, mis kannab väga selget pealkirja, nii nagu ta on meil sõnastatud ka tänase päevakorrapunktina 2. Järelikult ei ole seda kuidagimoodi võimalik lahutada, kuna see langeb kokku õiguskomisjoni poolt esitatud eelnõu pealkirjaga, nii et ma palun siin selgust saada. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! See oli lõik minu arvamusest, mis tuleb lõpupoole. Palun, Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Me oleme ka varem arutanud ühes päevakorrapunktis mitut eelnõu. Ma palun, et me seekord jätkaksime seda praktikat ja arutaksime kolme suhteliselt eraldatud eelnõu, mis tegelikult moodustavad ühe küsimuse ühes päevakorrapunktis. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Nüüd ma jätkaksin selle koha pealt, kus mu jutt pooleli jäi. Kolleegid! Päevakorra projektis on sõnastatud põhiseaduse eelnõuga seonduv selliselt: "põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest". Selline õiguskomisjoni poolt väljatöötatud eelnõu on nõuetekohaselt üle antud. Juhatus kui juhtivkomisjoni rollis olev institutsioon on oma otsuse langetanud ja mingit alust ei oleks praegu arvata seda, et see ei kõlba meie päevakorra projekti, küll aga jäävad jõusse minu sõnad, et tegemist on kolme eraldiseisva dokumendiga. Ma nõustun sellega, et ennegi on arutatud ühe päevakorrapunkti all mitut eelnõu ja ei ole selles ka täna mingit vastuolu. Mina teeksin ettepaneku päevakord siiski kinnitada.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada 67. istungjärgu päevakord? Võtan hääletuselt maha. Millist parandust silmas peetakse? Kui keegi peab silmas alkoholiaktsiisi, siis see on projekti koostajate parandus, mida palutakse aktsepteerida. Seda ei maksa võtta kui parandusettepanekut. Küll aga vastame küsimustele, mis puudutavad teisi päevakorrapunkte ja mille kohta saadikutel on õigus selgitusi saada või arvamust avaldada. Jaak Allik, palun!

J. Allik

Lugupeetud hr. spiiker! Vastavalt Ülemnõukogu reglemendile palun panna eelnevalt hääletusele minu parandusettepanek päevakorra projekti kohta. Juhin tähelepanu sellele, et minu ettepanek lähtub soovist lihtsustada ja kiirendada kõigi nende eelnõude arutamist siin saalis.

Juhataja

Kuulame ära kõik arvamused. Enn Leisson!

E. Leisson

Lugupeetud hr. juhataja! Ma paluksin teil veel kord peatuda küsimusel, kui palju meil ikkagi aega võtab põhiseadusega seotud küsimuste arutamine. Mulle tundub, et täna me küll ei suuda kolme punkti läbi arutada. Kas see on reaalne? Tänan!

Juhataja

Kuulame ära ka Arvo Sirendi arvamused. Ma annan veel täiendavaid selgitusi ja siis läheme parandusettepanekute juurde.

A. Sirendi

Austatud juhataja! Mul on probleem seoses sellega, et 13. veebruaril me lõpetasime riigi ja munitsipaalomanduses olevate elamute ja korterite erastamise seaduse eelnõu teise lugemise, kuid nüüd on see jälle kaua seisnud ja seisib ka enne pikka aega. Ma ei suuda kuidagi oma valijatele selgitada, kuidas me saame ühte asja nii kaua venitada.

Juhataja

Hea kolleeg hr. Sirendi, mina ja terve juhatus jagame seda muret. Asi on nimelt selles, et ta on praegu ekspertiisis. Asjaosalised ei ole saanud veel korralikku lõplikku teksti valmis. Ma saan ka ainult oma muret avaldada.

Kolleegid, enne, kui tuleme Jaak Alliku parandusettepaneku hääletamise juurde, püüaksin anda teile ülevaate töö- ja ajakavast, nagu juhatus seda näeb selle päevakorrapunkti arutamisel, mis käsitleb põhiseaduse eelnõu ning sellega seonduvat. Ma kordan üle ühe lausega, et juhatus palus reglemendikomisjonil teha vajalikke ettevalmistusi selleks, et meil nende keerukate ja paljuski erinevaid tõlgendusi leidvate päevakorrapunktide arutamine

läheks ladiusalt. Juhatus aga oleks tahtnud siiski jätta ka endale õiguse viia nendest juhtnõõridest lähtudes töö lõpuni.

Ma paluksin Jaak Allikut kui kolleegi, et ta võtaks oma parandusettepaneku tagasi. Kui Jaak Allik seda ei tee, läheb ettepanek muidugi hääletusele. Ma selgitan, millised oleksid juhatuse plaanid. Tõepoolest, me konstateerisime praegu üht põhimõtteliselt tähtsat asjaolu, et reglemendikomisjon ja juhatus – ja mulle tundub, et ka täiskogu tervikuna – on aktsepteerinud seisukoha, et tegemist on kolme erineva dokumendiga, mida põhimõtteliselt tuleks käsitada kui erinevaid päevakorrapunkte, küll aga ei ole keeldu vajaduse korral arutada kõiki kolme eelnõu ühe päevakorrapunkti all. Kuid võtame praegu teadmiseks, et kõik me oleme aktsepteerinud seda, et need on kolm erinevat dokumenti.

Edasi. Lähtudes eelmise aasta 20. augusti, 3. septembri ja 15. detsembri otsustest, on siiski erinevaid tõlgendusi, kuidas suhtuda ühte praegu kõne all olevast kolmest dokumendist, nimelt põhiseaduse eelnõusse. Rakendusseaduse ja rakendusseaduse nii-öelda lisaotsuse suhtes tundub niimoodi, et meil vaidlusi ei ole. Ja nüüd on küsimus selles, kas Ülemnõukogu soovib üheselt tõlgendada, kuidas me suhtume põhiseaduse eelnõusse. Ja siin on reglemendikomisjonil ja juhatusel praegu erinevad tõlgendusvariandid, kuna reglemendikomisjon ei leidnud konsensust. Ülemnõukogu on delegeerinud põhiseaduse eelnõu lõpliku teksti koostamise Põhiseaduse Assambleele ja jätnud endale vaid õiguse otsustada selle eelnõu rahvahääletusele paneku üle. See on üks variant.

Teine variant on selline, et Ülemnõukogu käsitab talle esitatud dokumenti kui seaduseelnõu, see tähendab, et ta vaatab Põhiseaduse Assambleed kui probleemkomisjoni umbes samaväärselt hr. Kaido Kama poolt juhitava omandi- ja maareformi komisjoniga. Tegite töö ära, me täname teid selle eest ja me hakkame eelnõu arutama vastavalt reglemendile.

Siin on erinevaid tõlgendusi ja lõpliku otsuse peab langetama täiskogu. Selle ma panen täna hääletusele. Kui otsus on langetatud, siis on meil kergem läheneda ka esimesele tõstatatud probleemile, milles vaidlusi justkui ei ole. Jutt on Jaak Alliku parandusettepanekust. Et asi oleks lõplikult selge kõikidele rahvasaadikutele, pakub juhatus täna sellise töökorra.

Me kuulutame teatud hetkel, mida ma teile eelnevalt ütlen, veerandtunnise vaheaja, mille jooksul juhatus peab nõu vanematekoguga. Kümme minutit selgitatakse probleemi, viis minutit läheb selleks, et vanematekogu saaks oma lähematele võitluskaaslastele asjaolusid selgitada. Siis me tuleme selle protseduurilise otsuse juurde. Sellest hetkest alates on meil tegemist täiesti uue situatsiooniga. Ma praegu ei jätkaks, jätkan siis, kui see otsus on langetatud. Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Loomulikult tulen ma teie palvele vastu ja võtan oma ettepaneku tagasi, kuid ma juhin tähelepanu asjaolule, et sel juhul peaks Tõnu Anton selle päevakorrapunkti raames vähemalt kaks ettekannet esitama, sest muidu oleme viie minuti pärast, kui me hakkame dokumente arutama, täielikult ummikus. Aitäh!

Juhataja

Täiesti nõus, siin ei ole mingeid vastuväiteid. Suur tänu! Vello Pohla!

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Hr. spiiker, teie seletuse puhul, mis oli väga keeruline ja raskesti taibatav, ei saanud ma siiski aru põhimisest. See motiiv, miks te palusite Jaak Allikul ettepaneku tagasi võtta, jäi mulle selgusetuks. Kas te seletaksite seda veel üks kord? Aitäh!

Juhataja

Hea meelega! Ma alustan sellest, et õiguskomisjon esitas nõuetekohaselt õigel ajal oma otsuse eelnõu, mis käsitleb põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamist. Nagu rahvasaadikud ja kolleeg Vello Pohla praegu võivad veenduda, on ühes eelnõus tegemist kahe dokumendiga, põhiseaduse eelnõu ja rakendusseaduse eelnõuga, ja selliselt on tema välja pakkunud ka õiguskomisjon. Sama on teinud reglemendikomisjon ning juhatus ja mulle tundub, et ka täiskogu. Kuna keegi ei ole väitnud teistpidi, aktsepteeritakse seda, et tegemist on kolme erineva dokumendiga.

Loogiliselt võttes ei peaks ühes eelnõus olema kahte dokumenti, mis tegelikult on erineva kvaliteediga, ja Jaak Allik oleks näinud loogilise lahendusena seda, et me ei oleks pidanud päevakorda kinnitama sellises redaktsioonis, kuna sellise pealkirjaga otsuse eelnõusse on juba sisse programmeeritud kollisioon. Tõnu Anton selgitas asja ja minule – ning ma usun, et ka minu abilistele – on veenev, et selles siiski ei ole traagilist vastuolu, kui ühe päevakorrapunkti all arutatakse mitut eelnõu. Seda enam, et seda otsuseprojekti, mille õiguskomisjon on esitanud, võidakse juba päevakorrapunkti arutamise käigus parandusettepanekutega muuta, et kõrvaldada sisseprogrammeeritud vastuolu. Sellega ka nõustuti. Sellest lähtudes palusin ma Jaak Allikul parandusettepanek tagasi võtta, mida ta tegigi.

Nüüd paneksin täiskogus hääletusele päevakorra kinnitamise. See aga ei tähenda, et vajaduse korral ei võida juba kinnitatud päevakorda täiendada, sest see on meie tavaline praktika. Kas mu vastus võis teid rahuldada? Selge!

Kolleegid, kas võime asuda päevakorra vastuvõtmisele? Nüüd on mul niisugune kahtlus, et osa saadikuid juba võis saalist lahkuda ja ma viin veel kord läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll! Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 19.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada 67. istungjärgu päevakord?

Selle ettepaneku poolt on 62 rahvasaadikut, vastu 7, erapooletuid on 5. Päevakord on kinnitatud.

Lugupeetud kolleegid, kell on 15.36. On selline ettepanek, et juhatuse liikmed ja vanematekogu volitatud esindajad tuleksid minu kabinetti. Kuulutan välja veerandtunnise vaheaja. Ma palun saadikuid, olge nii kenad ja olge täpselt õigel ajal kohal. Vaheaeg 15 minutit.

V a h e a e g

Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 73 rahvasaadikut, puudub 25.

Lugupeetud kolleegid! Minu poolt mõned selgitused. Juhatas pidas nõu vanematekoguga. Selgitati detailsemalt neid asjaolusid, millest ma ka teid informeerisin, s.t. tegemist on kolme erineva dokumendiga. Tähendab, Ülemnõukogu peab langetama sisulise protseduurilise otsuse, kumba varianti valida. Kas Ülemnõukogu võtab endale vastutuse ja soovib hakata Põhiseaduse Assamblee tehtud eelnõu muutma, s.t. sisuliselt ümber tegema, või ta lähtub sellest, et ta on delegeerinud oma saadikute kaudu need õigused Põhiseaduse Assambleele ning langetab viimase koostatud lõppdokumendi kohta protseduurilisi otsuseid. Üks nendest on juba 20. augusti otsuses sees, see on rahvahääletusele saatmine, ja õiguskomisjon on ka vastava eelnõu meile esitanud.

Reglemendikomisjon on teinud juhatusele ettepaneku viia selles põhimõttelises küsimuses läbi hääletus ja otsus vastu võtta lihthäälteenamusega. Mina teen omapoolse vastuettepaneku

reglemendikomisjonile. Jaak Allik, palun reglemendikomisjoni toetust sellele, et see hääletus ei toimuks lihthäälteenamusega, vaid viidaks läbi konkurss kahe variandi vahel. Ma sooviksin selle kohta saada, kas nõusolekut või ümberlukkavat seisukohta, ja oleks hea, kui ta oleks kirjalikult vormistatud kas või ühe lausega.

Kolleegid, ma juhin teie tähelepanu sellele, et see protseduuriline otsus ei ole Ülemnõukogu seadusandlik akt, mis vajab 50 häält. Me ei oota parandusettepanekuid selle protseduurilise otsuse kohta, küll aga võivad fraktsioonide esindajad 2 minuti jooksul avaldada oma arvamusi. Palun, Peet Kask!

P. Kask

Austatud kolleegid! Nagu härra spiiker praegu ütles, tahab ta meid panna tegema väga vastutusrikast otsust, s.o. otsust selle kohta, kas Ülemnõukogu sekkub ise põhiseaduse eelnõu koostamisse või mitte. Keskfraktsioon arutas seda küsimust ja teeb ettepaneku, et me seda vastutusrikast otsust ei langetaks enne, kui me oleme ära kuulanud ettekanded põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta ning ka meie endi sõnavõttud ja ettepanekud selles küsimuses. Alles seejärel teeme vastutusrikka otsuse. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mul on praktiliselt võimatu sellega üheselt nõustuda just seepärast, et meil ei ole päevakorras kinnitatud mitte midagi muud kui Tõnu Antoni või õigemini õiguskomisjoni poolt ettevalmistatud eelnõu, ning see käsitleb rahvahääletusele esitamist. Praegu ei ole päevakorras ei põhiseaduse eelnõu ega rakendusseadust. See eeldaks enne mitmeid protseduure vastavalt meie reglemendile. Samas ma juhin tähelepanu sellele, et protseduurilise ettepaneku puhul ei tuleks pidada läbirääkimisi selliselt nagu päevakorrapunkti arutamisel. Kuid nagu öeldud, otsustab kõik asjad täiskogu. Kuulame järgmiste saadikufraktsioonide arvamusi. Arvo Sirendi!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Ma saan täpselt samamoodi aru nagu keskfraktsioon, et meie otsustus on siiski selline, mis paneb meile teatud vastutuse rahva ees. Me arvame, et me ei tohi mitte mingil juhul olla nii-öelda postituvi funktsioonis, vaid peame asjale ikka sisuliselt lähenema, vastutama selle dokumendi eest, mida rahvahääletusele paneme. Iseasi on see, et dokument ei pruugi praegu otse rahvahääletusele minna. See võib juhtuda alles pärast seda, kui ta on veel kord Põhiseaduse Assamblees käinud, saavutamaks kuju, mis vastab rahva enamuse tahtele ja

mis võiks rahvahääletusel läbi minna. Just sellest seisukohast lähtudes ongi siin see teine põhiseaduse variant, mis sisuliselt on kokkuvõte sellesama assamblee tööst. Erinevus on vahest selles, et seal on sees Raidla komisjoni alternatiivid ja nii oleks eelnõu võimalik muuta, millega ei rikutaks mitte mingit kokkulepet assamblee teiste liikmete või Eesti Komiteega. Üldiselt toetan hr. Peet Kase öeldut ja rõhutan veel kord, et me peame asjasse suhtuma sisuliselt. Tänan!

Juhataja

Kolleegid, katsume nüüd mõista asjaolusid õigesti! Kui praegu keegi veel kahtleb, et spiikril on eriarvamus, kuidas läbi viia arutelu, siis see ei ole nii. Mina lähtun reglemendikomisjoni ettepanekutest. Kolm allkirja on all ja siin pole vaja fantaseerida. Kuid ma väidan, et kumbki ettepanek ei ole reglemendiga kooskõlas. Andres Tarand!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mõõdukad on asja arutanud nagu kõik teisedki. Sisuliselt on praegu küsimus selles, et tegemist on täiesti erilaadse asjaga meie Ülemnõukogu praktikas.

Protseduuriline tee number üks, mida toonitas juhataja, on see, et me hakkame käsitlema sisulisi muutusi nii nagu mis tahes muu seaduseelnõu puhul. Tuleb esimene lugemine, teine lugemine ja kolmas lugemine. Niisugusel juhul on tagajärg see, et Eestis leidub institutsioone, kes hakkavad esitama uusi eelnõusid. Nii tuleb välja, et tegelikult oleme maha maganud pool aastat ja alustame kõike otsast peale.

Teine võimalus ei tähenda sisulise arutelu kõrvaletõrjumist. Meil on sisulise arutelu lõpptulemusena võimalik anda Põhiseaduse Assambleele terve hulk omapoolseid soovitusi ja neid selles assamblees ka kaitsta. Kui muudatusi ei tehta, ei taha Ülemnõukogu eelnõu rahvahääletusele panna.

Nii et küsimus on praegu selles, et me peame valima teise variandi. Kuidas kõik detailides välja näeb ja protseduuriliselt läheb, see on juhataja ja reglemendikomisjoni otsustada. Arvestada tuleb eriolukorda, mis meil selle seaduse käsitlemisel on. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mart Laar!

M. Laar

Lugupeetud hr. spiiker! Saadikurühm "Isamaa Ühendus" arutas tekkinud olukorda ning ka meie peame vajalikuks langetada kõigepealt põhimõtteline otsus, sest siin saalis on selgelt tunda meeleolusid, mis suunduvad selle poole, et anda praegusele Ülemnõukogule õigus sisuliselt rikkuda 20. augustil sõlmitud kokkulepet ning asuda põhiseaduse eelnõusse sisse viima muudatusi. Keskfraktsiooni esimees Edgar Savisaar leidis, et tema pole küll Põhiseaduse Assambleele andnud nii suuri volitusi, et ta võiks selle eelnõu välja töötada.

Saadikurühm "Isamaa Ühendus" arvab teistmoodi. Me leiame, et Ülemnõukogul puudub õigus mingisuguseid muudatusi sisse viia. Loomulikult peame seda küsimust otsuse raames arutama, kui me aga hakkame siin saalis ise koostama Eesti Vabariigi põhiseadust, jõuame täielikku ummikusse. Ma julgen küll väita, et see tähendaks erakordset sügavat kriisi kogu Eesti jaoks ja saadikurühm "Isamaa Ühendus" seda mitte mingil tingimusel ei toeta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ülo Uluots!

Ü. Uluots

Sõltumatud demokraadid arutasid ka seda asja. Meie arvamus on niisugune, et kui me hakkame Ülemnõukogus praegu arutama esitatud seaduseelnõu kui tavalist eelnõu, tegema kolm lugemist paranduste, alternatiivide ja kõige muuga, siis jääme selle juurde istuma väga pikaks ajaks. Ja kas me üldse positiivse tulemuseni jõuame? Seega oleme arusaamisel, et spiikri ettepanek on arutada ja võtta vastu ainult protseduurilisi otsuseid.

Kuid me ütleme välja ka oma hirmu. Hirmu tekitab meie parlamendimängus see, et ühel momendil ütleb spiiker: nüüd teeme nii, viimane sõnavõtja on see mees. Ja siis pannakse see asi hääletusele, kas ei või jaa. Kui asi hakkab sellist tuuri võtma, siis arvatavasti sõltumatud demokraadid muudavad oma arvamust.

Teine asi, me leiame, et otsuse väljatöötamiseks tuleb meil valida redaktsioonikomisjon. Tähendab jutt on suhtumisest praegu ainult õiguskomisjoni poolt pakutavasse otsuseprojektisse. See on liiga tähtis asi, et jätta ta ühe komisjoni kätte. Sellise ettepaneku me kirjalikult teile ka anname.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, nagu me teiega kohe alguses kokku leppisime, ei tohi me nii tähtsa küsimuse arutamisel lubada mõne eelneva päevakorrapunkti arutamisel tekkinud situatsiooni,

et kui argumentidest tuleb puudu, siis hakkame suvaliselt reglementi tõlgendama või esitame pretensioone vahekohtunikule. Selle skeemi me täpsustasime. Kui sellelaadiline probleem juhatuse ette kerkib, peab ta kohe nõu reglemendikomisjoniga, seejärel vanematekoguga ja siis on järg täiskogu käes.

Tahan anda enne reglemendikomisjoniga nõu pidamist veel mõningaid selgitusi. Milline on minu isiklik arusaam, see ei ole praegu üldse tähtis. Oma seisukoha avaldan ma hääletamise teel. Küll aga tahan ma väita, et tegemist on protseduurilise ettepanekuga. Selle juurde ei käi eelnõu, ei kuulata ettekandeid, ei peeta läbirääkimisi, ei esitata parandusettepanekuid. See on protseduuriline ettepanek. Tõsi, sellel on küll ülisuur kaal, kuid formaaljuriidiliselt on ta samaväärne sellega, kas katkestada päevakorrapunkti arutelu või mitte. Formaaljuriidiliselt tal suuremat kaalu ei ole. Loomulikult tähendab see, et iga saadik peab väga hästi teadma, millisele nupule ta vajutab. Me kuulasime ära fraktsioonide seisukohad, kuid samas ma tahan juhtida tähelepanu veel sellele, et kõik muud võimalikud protseduurilised ettepanekud või pakutavad menetlused ei saa käia mitte millegi muu kui ainult päevakorras oleva punkti kohta. Täna, praegu ei ole veel 67. istungjärgu päevakorras punkti, mis käsitleks põhiseaduse eelnõu või rakenduseseaduse eelnõu arutelu. Praegu käsitleme veel ainult ühte päevakorrapunkti, mille nimi teil on teada. See on rahvahääletusele esitamine või esitamata jätmine. Kui keegi tahab rääkida nendest võimalikest päevakorrapunktidest, tuleb teha reglemendipärane ettepanek, anda eelnõu üle. Seejärel komisjon otsustab, millal võtta eelnõu päevakorda ja siis arutatakse seda kõikide reglemendi nõuete järgi. Kuid fraktsioonide ettepanekud jätan ma muidugi meelde ja vajaduse korral aitan asjaosalisi ettepanekute realiseerimisel.

Müüd mul on teile niisugune palve, kallid kolleegid: palun ärge saalist välja minge! Ma paluksin kõige rohkem 5 minutiks enda juurde reglemendikomisjoni liikmed härrad Alliku, Kase ja Menšikovi. Me peame nõu.

V a h e e g

Juhataja

Palun asuda töökohtadele! Ma praegu ei vii läbi kohaloleku kontrolli, teen seda vahetult enne hääletusi. Lugupeetud Ülemnõukogu! Juhatus pidas nõu reglemendikomisjoniga ja meile jäi selline mulje, et nii mõnedki eriarvamused leidsid lahenduse või on seda leidmas. Ma selgitan teie loal veel täpsemalt asjaolusid.

See otsus, mille peab langetama Ülemnõukogu, on protseduuriline, me ei pea selle üle läbirääkimisi, küll aga võib mõni fraktsioon vajaduse korral paluda vaheaega ja me paluksime, et see vaheaeg oleks võimalikult lühike. Kuid nüüd täpsemalt asjaoludest. Tegemist on kahe põhimõtteliselt erineva ettepanekuga.

Esimene. Ülemnõukogu on delegeerinud põhiseaduse eelnõu lõpliku teksti koostamise Põhiseaduse Assambleele ja jätnud endale vaid õiguse otsustada selle eelnõu rahvahääletusele paneku. See on esimene variant ja siin on rõhutatud rahvahääletusele panekut seepärast, et ta on juba 20. augusti otsuses sees. See ei välista aga loomulikult muid protseduurilisi ettepanekuid. Näiteks hr. Toome ettepanekut rahvaarutelu kohta. Võib tulla ettepanek ekspertiisi saatmise kohta. Võib tulla ettepanek tagastada eelnõu Põhiseaduse Assambleele. Võib tulla ettepanek tagada teatud eeltingimuste täitmine, näiteks võtab Ülemnõukogu vastu otsuse tagastada eelnõu Põhiseaduse Assambleele ja palub ümber teha ühe või teise paragrahvi. Kui langetatakse see otsus, mida ma praegu kirjeldan, ei välista see loomulikult sisulist arutelu. Iga rahvasaadik võib edasistes toimingutes kritiseerida seda eelnõu, avaldada oma arvamust, tõlgendada neid motiive, miks ta nii või naa hääletab, kuid üks põhimõtteline takistus on otsuse langetamisel see, et Ülemnõukogu ei hakka muutma Põhiseaduse Assamblee poolt ettevalmistatud teksti. Seda ta ei tee! Kui seal Ülemnõukogule midagi ei meeldi, saadab ta eelnõu autoritele tagasi ja palub ümber teha või langetab mõne muu protseduurilise otsuse, mida ma näitena kasutasin.

Teine variant. Ülemnõukogu tõlgendab põhiseaduse eelnõu nii nagu tavalise seaduse eelnõu, milles temal endal, Ülemnõukogul, on võimalik teha muudatusi. Sellise otsuse langetamise korral tuleks meie reglemendist lähtudes tõenäoliselt võtta päevakorda põhiseaduse eelnõu esimene lugemine. Ja sel juhul võidakse esitada alternatiivseid eelnõusid ja sisulisi parandusettepanekuid. Eelnõu võidakse vastu võtta ka teisel lugemisel, kolmandal lugemisel või jätta hoopis vastu võtmata. Seda käsitatakse kui tavalist seaduseelnõu. Kõige selle kohta, mis puudutab rakenduslikke otsuseid, on meil juba otsus langetatud. See on Ülemnõukogu kompetentsis olev probleem. Ja see on põhiseaduse eelnõust endast eraldi võetav.

Niisugused on siis pakutavad seisukohad, kusjuures reglemendikomisjon nõustus minu ettepanekuga, et me viiksime läbi konkursi. See oleks kindlam ja selgem. Esimene variant – igal saadikul on selles hääletusvoorus üks hääl, arvesse lähevad ainult poolthääled. Siis teine variant – täpselt sama meetod. Kumb variant saab rohkem poolthääli, see ongi protseduuriline, kuid ühtaegu väga tähtsa poliitilise otsustuse alus. Mulle tundub, et asjad on selged. Ükski fraktsioon ei ole vaheaega nõudnud. Nüüd kutsume saali kõik saadikud, kes juhtumisi võivad koridoris olla. Vello Pohla, kas küsimus on mulle? Vello Pohla!

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Te esitasite kaks alternatiivi, esiteks ja teiseks. Mõlema alternatiivi olemus on selles, et me otsustame asja enne lõplikult ära ja siis hakkame arutama, arvamusi avaldama jne. Keskfraktsioon esitas kolmanda alternatiivse ettepaneku, kus järgitakse loogilist parlamentaarset moodust, et enne me arutame, räägime ja siis võtame vastu protseduurilise otsuse. Seletage mulle veel, miks me peame pea peale pöörama parlamentliku arutuse loogika. Teie vihje reglemendikomisjonile, mida me kuuleme iga kolmanda lause järel, ei ole õigustatud. Reglemendikomisjonil ei ole reglemendi järgi erilisi funktsioone, et me peame tema arvamusega nõustuma. Mulle tundub see asi pealesurumisena. Võib-olla käituksime siiski parlamentlikult, ajaksime asju natuke rahulikumalt ja jätaksime demokraatlikud võimalused selle otsuse tegemiseks. Tänan!

Juhataja

Hea kolleeg Vello Pohla! Ma ei väsi selgitamast, niipalju kui mul jõudu jätkub, kas meie arutelu on demokraatlik või mitte. Reglemendikomisjonil on oma kindel funktsioon, rääkimata reglemendist endast ja igasugune parlamentlik vaidlus ei ole mitte tavaline jutuajamine, kus ei ole kehtestatud mängureegleid, vaid me lähtume kindlalt reglemendist. Ja üks põhiline argument, miks just niimoodi tuleb tõlgendada, seisneb selles, et kinnitatud päevakorras on praegu põhiseadusega seonduvalt üks päevakorrapunkt: põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletamisele esitamise otsuse projekt. See tähendab, et küsimus on ainult selles, kas see suunata rahvahääletusele või mitte. Selles eelnõus on oma alternatiivid, kuid sügavamale ma ei lähe.

Täna ei ole veel päevakorda täiendatud vaatamata sellele, et me konstateerisime, et tegemist on kolme erineva dokumendiga. Ma pean täiesti reglemendipäraseks näiteks seda varianti, kui päevakorda oleks võetud punkt, mis käsitleb põhiseaduse eelnõu arutamist. Sellisel juhul oleks lubatav, et me peaksime ka läbirääkimisi sellel teemal, vaatamata sellele, kas me arutame eelnõu sisuliselt või mitte. Kuid see, kas teda panna niimoodi arutusele või mitte, eeldab Ülemnõukogu otsustust. Just seda, mida me praegu tahame langetada. Siin ei ole praegu mingit suunamist. Ma isegi tegin ühel nõupidamisel niisuguse ettepaneku, et oleks parem, kui ma võtaksin oma hääle kvoorumist maha ja üldse ei hääletaks isiklikult. See ei leidnud heakskiitu. Ma lihtsalt väidan seda, et otsitakse kõige õiglasemaid ja paremaid teid, kuidas selle keeruka probleemiga hakkama saada. Reglemendikomisjon täidab oma kohuseid, mina täidan oma kohuseid. Praegu on reglemendiga kõik kooskõlas ja muud omadussõnad, mida Vello Pohla ütles, on praegu minu poolt tagasilükatavad. Peet Kask!

P. Kask

Keskfraktsioon palub 10 minutiks vaheaega!

Juhataja

Jah. Kuulame ära ka Ülo Uluotsa. Ei soovi. Vaheaeg 10 minutit!

V a h e a e g

Juhataja

Istungjärk jätkub, asugem töökohtadele! Mul on selline palve, et kui fraktsioonide volitatud esindajad esitavad minule küsimusi selgituste saamiseks, lepime kokku, et nad oleksid ühed ja samad inimesed, sest teistel ei ole praegu alust arvamust avaldada. Ma saan aru, et keskfraktsiooni esindas täna siin Peet Kask, olgu ta siis lõpuni Peet Kask, ma tean, et ta on fraktsiooni volitatud esindaja. Muidugi võite kellele tahes volitusi anda, aga nii on minul lihtsam. Arvo Junti, praegu ei ole ette nähtud arvamusi avaldada. Kui see on nüüd fraktsiooni volitatud isiku avaldus, siis ma vabandan.

Kohaloleku kontroll! Kohal on 83 rahvasaadikut, puudub 15. Keskfraktsiooni arvamus. Arvo Junti!

A. Junti

Lugupeetud juhataja, Ülemnõukogu liikmed! Ma palun mind kohe parandada, kui ma midagi valesti ütlen. Minu arvates on meil 67. istungjärgu päevakord kinnitatud. Esimese päeva 2. punkt on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest" projekt. Ma ei saa aru, milles on praegu küsimus. Miks me selle päevakorrapunkti arutamisega peale ei hakka? Miks esitatakse mingeid ettepanekuid hääletusele panekuks? Kas on saabunud vastavad kirjalikud ettepanekud? Kui juhataja tõepoolest ei asu päevakorra käsitlemisele nii, nagu näeb ette tänane kava, siis taotleb fraktsioon kolmanda ettepanekuna mitte asuda hääletamisele, vaid asuda päevakorra käsitlemisele. Aitäh!

Juhataja

Püüan anda selgitusi. Tegemist on Ülemnõukogu enda otsuste tõlgendamisega. Kuna vastuvõetud otsuste tõlgendamisel on erinevaid arvamusi, siis saab üheseks tõlgendamiseks

olla ainult Ülemnõukogu täiskogu otsus, ei midagi muud, ja see käib 20. augusti, 3. septembri ja 5. detsembri otsuste kohta. Üksikud saadikud on tõlgendanud seda küsimust mitmeti, rääkimata sellest, et terves Eesti ühiskonnas on tõlgendusi väga mitmeid. Ülemnõukogu tava reglemendi sätete või oma otsuste tõlgendamisel või tõlgendamise ettevalmistamisel on olnud selline, et esmased tõlgendused annab reglemendikomisjon ja tavaliselt ei ole reglemendikomisjon eksinud, sest otsustatud on kollektiivselt. Kui aga selgub, et Ülemnõukogu või tema mõned saadikud ei tunnista ka neid tõlgendusi, jõuame me ikka alguse juurde välja, et lõplikult tõlgendab omaenda otsuseid ainult Ülemnõukogu ja ei keegi muu. Ja selleks, et minna päevakorra arutamise juurde, on meil vaja lõplikult tõlgendada omaenda otsust, täpsemalt eelmise aasta 20. augusti otsust, ja seda saab teha ainult Ülemnõukogu ise. Selle tõlgenduse esitab juhatus teile koos reglemendikomisjoni ja vanematekoguga. Rohkem mul midagi lisada ei ole. See on tõlgenduse küsimus.

Nüüd, kolleegid, ei jää midagi enam üle. Kes on poolt, on poolt, kes on vastu, on vastu. Läbirääkimisi me sellel teemal pidada enam ei saa. Arvo Junti, ärgem rikkugem reglementi! Küsimusele küll vastame. Arvo Junti!

A. Junti

Tänan! Kõigepealt lubage teha üks märkus, meil on reglemendi töögrupp, mitte reglemendikomisjon. Aga küsimus on selline: lugupeetud juhataja, kas meil on kinnitatud päevakorras esimese punktina 20. augusti otsuse tõlgendamine või on päevakorras Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest" projekt, mille ettekandja on Tõnu Anton? Palun öelge selgelt, kumb küsimus on meil kinnitatud päevakorda! Aitäh!

Juhataja

Päevakorda on kinnitatud Ülemnõukogu otsus ja selle pealkiri on siin olemas, kuid reglement ei keela Ülemnõukogu spiikril protseduuriliste küsimustega tegelemast päevakorrapunktide vahel. Protседuuriliste küsimustega tegeleb Ülemnõukogu. Võtke reglement välja ja sealt te näete, et juhataja annab selgelt märku, millal ta kaldus kõrvale sisulisest arutelust, millal mitte. Mina arutan protseduurilisi küsimusi päevakorrapunktide vahel. Arvo Junti, ärme hakkame nutid segadust tekitama!

Ma palun oma laua juurde reglemendikomisjoni, vabandust, reglemendi töögrupi, nõupidamiseks. Asi ei ole ju praegu nimes. Palun saadikutel saalist mitte lahkuda!

Täiskogu tõlgendab õigusi, täiskogu annab minule nõu. Ma usun, kallid kolleegid, et ega teil ikka ei õnnestu küsimust praegu selle menetlusega põhja ajada. Minul ei ole keelatud hääletusele panna ettepanekut. Ma ei kommenteeri seda tegevust, kuid siiski olen sunnitud teile tutvustama lähemalt seda päevakorrapunkti ja põhiseadusega seonduvat eeltööd. Me nägime ette kõiki neid variante, kusjuures me nägime ette ka seda, et kui argumente ei jätku, siis hakatakse suvaliselt reglementi tõlgendama või spiikrit ründama. Peet Kask valmistas kollektiivses töös juhatusele ette stsenaariumi, mille järgi mina praegu käitun. Peet Kask kirjeldab täpselt varianti, mille ma teile esitan. Peet Kask teeb vaidluste ärahoidmiseks ettepaneku enne küsimuse arutamise algust läbi viia kahe tõlgenduse hääletus, otsustada küsimus lihthäälteenamusega ning vastavalt langetatud otsusele ka toimida. Nüüd me siis oleme selle variandi ees, et me ei pea seda tegema. Ma arvan, et nii ei tohi teha.

Kolleegid! Ma panen selle täiskogu ette hääletusele. Kes on vastu, see on vastu, kes on poolt, see on poolt. Need mõlemad on põhimõttelised variandid, mille ma teile enne hääletamist ette loen. Palun, Enn Leisson!

E. Leisson

Härra juhataja! Palun andke mulle nõu ja võib-olla vajavad seda nõu ka teised. Minule on vastuvõetamatud põhiseaduse eelnõu § 50 ja § 51 seoses seal esineva väärterminiga. Kuidas ma pean nüüd käituma, kas vastavalt sellele nii-öelda lühendatud protseduurile või seaduse parandamise õigusele? Mismoodi ma pean ennast hääletamisel üleval pidama?

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas ma tohin anda Enn Leissonile nõu mitte kui spiiker? Võin. Annan nõu kui rahvasaadik. Ma arvan, Enn Leisson, et õigem oleks mitte siiski võtta endale kohustust muuta Põhiseaduse Assamblee koostatud eelnõu teksti, vaid lahendada asi protseduuriliste küsimustega. Näiteks tulla Ülemnõukogu ette eelnõuga, mille sisu oleks järgmine: suunata põhiseaduse eelnõu tagasi Põhiseaduse Assambleele ja paluda muuta neid paragrahve, mis ei ole vastuvõetavad. Kuidas Põhiseaduse Assamblee käitub, seda me näeme ja siis peame uuesti nõu. Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! See ettepanek, mis me teile kirjalikult tegime, lähtuski just sellest, mida hr. Leisson praegu mainis. Kui me seda hääletust ära ei tee, siis need küsimused, mis hr. Leisson praegu väga õigesti esitas, kerkivad igast sõnavõtust. Aga hr. Leisson saab oma

pretensioonid põhiseaduse kohta ellu viia ja siin rakendada mõlema variandi puhul. Ainult ühe puhul me hakkame ise muutma, teise puhul saadame ettepanekud tagasi Põhiseaduse Assambleele. Siin on kogu vahe. Aga me peame selle ära otsustama, muidu jäämegi nagu kanad takus istuma.

Juhataja

Selge! Nüüd teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 84 rahvasaadikut, puudub 14.

Nii, kolleegid, me viime läbi konkursi. Kaks hääletusvooru. Mõlemas hääletusvoorus on igal saadikul üks hääl. Arvesse lähevad poolthääled. Esimene variant. Kui keegi esitab pärast protesti, arutame koos. Praegu panen esimese variandi selliselt hääletamisele, sest tegemist ei ole parandusettepanekuga ega sisulise aruteluga, vaid protseduuriga. Kui tuleb protest, arutame.

Esimene ettepanek. Ülemnõukogu on delegeerinud põhiseaduse eelnõu lõpliku teksti koostamise Põhiseaduse Assambleele ja jätnud endale vaid õiguse otsustada selle eelnõu rahvahääletusele paneku üle. See protseduuriline ettepanek eelnõu rahvahääletusele panna on sisse kirjutatud sellepärast, et see on 20. augusti otsuses. Selle võimalikud laiendid on järgmised: kõik sobivad protseduurilised ettepanekud, rahvaarutelu, ekspertiisid, Põhiseaduse Assambleele tagasisaatmine teatud tingimustel või tingimusteta. Noh, midagi on võib-olla veel, mida ma praegu ei oska pakkuda, kuid ise me Põhiseaduse Assamblee koostatud teksti ei muuda. Küll aga võime nõuda, et assamblee muudaks. Kas kõik saavad aru?

Nii, panen hääletusele esimese variandi. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on esimese variandi poolt? Palun hääletada! 59 poolthäält.

Ma kirjeldan teist varianti. Ülemnõukogu käsitab talle esitatud põhiseaduse eelnõu kui tavalist seaduseelnõu, milles temal endal on võimalik teha muudatusi. Kui Ülemnõukogu eelistaks seda pakutud varianti esimesele, siis ta võtaks eelnõu praegu sisulisele arutusele, hakkaks muutma teksti vastavalt esitatud parandusettepanekutele või alternatiividele, s.o. talitaks nii, nagu tavalisi seaduseelnõusid lugedes. On mõistetav? Teine variant.

Kes on teise variandi poolt? 7 poolthäält. Konkursi võitis esimene variant.

Kolleegid, jätkame kinnitatud päevakorraga ja arutame nüüd teist päevakorrapunkti. Palun ettekandeks kõnetooli õiguskomisjoni esimehe, Põhiseaduse Assamblee juhataja hr. Tõnu Antoni!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Arutatava päevakorra sisu on minu arvates selles, kas me tahame ja kas me suudame kasutada seda erakordset võimalust, mis on meie ees avanenud. Selleks võimaluseks on arutada ja otsustada põhiseaduse küsimusi. Ma arvan, et ühe rahva elus on vaid harva selliseid perioode, kus selle rahva põhilistel poliitilistel jõududel on tahe töötada välja põhiseadust.

Meie valmisolek arutada ja otsustada põhiseaduse küsimusi kujunes välja möödunud aasta augustikuus. 20. augustil võttis Ülemnõukogu vastu otsuse Eesti riiklikust iseseisvusest. Selle otsuse teises punktis pidas Ülemnõukogu vajalikuks moodustada põhiseaduse väljatöötamiseks ning rahvahääletusele esitamiseks Põhiseaduse Assamblee. Ülemnõukogu ei andnud ülesannet põhiseaduse väljatöötamiseks eri juristidele ega moodustanud selleks ka Asutavat Kogu, vaid valis paljude võimaluste hulgast Põhiseaduse Assamblee moodustamise variandi. Ülemnõukogu otsustas, et Põhiseaduse Assamblee koosseis kujundatakse delegeerimise teel Eesti Vabariigi kõrgeima seadusandliku riigivõimuorgani, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ning Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskogu Eesti Kongressi poolt. Seega toonitas Ülemnõukogu 20. augustil selgelt, et põhiseaduse väljatöötamise küsimused on prioriteetselt poliitilised küsimused ja nende lahendamiseks on vaja poliitilist kokkulepet Eesti ühiskonna mõjuvõimsate poliitiliste jõudude vahel.

3. septembril võttis Ülemnõukogu vastu otsuse Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee tööülesannetest ja töökorraldusest. Selles otsuses on kirjas: "Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee on normiloova õiguseta organ, kelle ülesanne on välja töötada Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu." Mul on hea meel, et assamblee on suutnud jääda neisse piiridesse, mis andis assambleele Ülemnõukogu, ja et assamblee on suutnud täita selle kõige tähtsama ülesande. Põhiseaduse eelnõu on ju teil käes.

Sama otsuse 5. punktis on Ülemnõukogu otsustanud, et põhiseaduse Ülemnõukogule esitamise tähtaeg on 1991. aasta 15. november. Ülemnõukogule esitatakse põhiseaduse eelnõu, mille esitamist pooldab enamik assamblee liikmeid, Ülemnõukogu otsustab eelnõu rahvahääletusele paneku. Muidugi on kahju, et assamblee ei suutnud põhiseaduse eelnõu luua möödunud aasta 15. novembriks, kuid minu meelest ei olnud valitud assambleeliikmed ega teiegi veendunud selles, et nii lühikese tähtajaga see raske ülesanne tõepoolest täidetakse. Me kõik koos lootsime võimalikule edule, kuid veendumust, et selle lühikese ajaga põhiseaduse eelnõu valmib, meil ilmselt ei olnud.

Mul on hea meel, et Ülemnõukogu poliitiline kokkulepe põhiseaduse loomiseks kandis vilja. Toimus peaaegu uskumatu: enamik Põhiseaduse Assamblee liikmeid toetas raske tööga

valminud eelnõu. Mul on palve, et Ülemnõukogul jätkuks jõudu jääda oma otsuse juurde ka selles osas, et otsustame vaid eelnõu rahvahääletusele paneku. See on ju otsuse 5. punkti mõte. Loomulikult on Ülemnõukogul õigus tunnistada põhiseaduse eelnõu kvaliteet nii madalaks, et seda rahvahääletusele panna ei saa.

Samast 3. septembri otsusest väärrib ettelugemist ka kuues punkt: Põhiseaduse Assamblee tegevus lõpeb rahvahääletuse väljakuulutamise päeval.

Põhiseaduse Assamblee on olnud meie murelaps ja sel põhjusel on Ülemnõukogul olnud põhjust veel kahel korral arutada assamblee ja põhiseaduse küsimusi. 5. novembril otsustas Ülemnõukogu pidada vajalikuks, et assamblee avalikustab tema poolt koostatud põhiseaduse eelnõu ning selgitab selle poliitilisi ja õiguslikke lahendeid. Tuletan meelde, et see esimene punkt sündis kriitikast assamblee aadressil: viimane töötavat justkui kinniste uste taga. Põhiseaduse Assamblee nõustuski sellega, et vaatamata töö pooleli olekule avalikustatakse variant, mille põhiliste seisukohtade õiguses on assamblee veendunud.

Hiljem on omistatud sellele eelnõu avalikustamisele ka teisi funktsioone. On püütud selgitada, et selleks ajaks oligi eelnõu valmis, mistõttu ei olevat enam võimalik pidada nõu selle üle, kas rahvas esitatud seisukohti toetab või mitte. Samuti on omistatud sellele avalikustamisele ka laiem funktsioon ja nimetatud seda rahvaaruteluks. Rahvaaruteluga siiski tegemist ei olnud. Kui Ülemnõukogu võttis 5. novembril vastu otsuse Põhiseaduse Assamblee edasisest tegevusest, siis otsusesse kirjutatigi, et assamblee üksnes avalikustab tema poolt koostatud põhiseaduse eelnõu. Ülemnõukogu otsuses tehakse Põhiseaduse Assambleele ülesandeks esitada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõud Eesti Vabariigi Ülemnõukogule k.a. 20. jaanuariks koos ekspertarvamuste ning ülevaatega põhiseaduse eelnõu avalikustamise tulemusena laekunud ettepanekutest ja märkustest.

Ma tahaksin rõhutada Ülemnõukogu otsuse mõtet, et assambleele on antud ülesanne töötada koos põhiseadusega välja ka selle rakendamise seaduse eelnõu. Seega ei ole ka tolles küsimuses assamblee ületanud oma pädevust, vaid on realiseerinud täpselt Ülemnõukogu tahet ja konkreetselt teinud seda 5. novembri otsuse alusel. Assamblee on täitnud ka selle ülesande, mis on kirjas selle otsuse 2. punkti lõpus: teile on esitatud ekspertarvamused ja samuti ülevaade põhiseaduse eelnõu avalikustamise tulemusena laekunud ettepanekutest ja märkustest. Ma soovin teid veenda vaid selles, et nii ekspertarvamused kui ka Eesti kodanike või kodakondsuse taotlejate ettepanekud ja märkused on assamblee redaktsioonitoimkond koos juristidega väga tähelepanelikult läbi arutanud.

16. jaanuaril võttis Ülemnõukogu vastu otsuse Põhiseaduse Assamblee töö kohta. Selles otsuses on kirjas, et seoses vajadusega arvestada põhiseaduse eelnõu kohta tehtud märkusi ja

ettepanekuid, samuti ekspertarvamusi, otsustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu teha Põhiseaduse Assamblee ülesandeks viia koostöös Eesti Vabariigi justiitsministri Jüri Raidla poolt juhitava ekspertgrupiga ja teiste ekspertidega põhiseaduse eelnõusse vajalikud muudatused ja täiendused enne selle üleandmist Eesti Vabariigi Ülemnõukogule. Ka selle ülesande on assamblee täitnud. Koos endise justiitsministri Jüri Raidlaga ja tema poolt juhitud ekspertidega vaatas assamblee redaktsioonitoimkond kolmel korral läbi kogu põhiseaduse eelnõu teksti, tehes sellesse vajalikke täiendusi ja muudatusi.

Ma ei soovi teie ees teha saladust sellest, et paljudes põhiküsimustes ei ühtinud assamblee poliitiline valik endise justiitsministri Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupi seisukohtadega. Need mitmed põhimõttelised üksikküsimused on taandatavad ühele põhiprobleemile ja see on küsimus meie valikust: kas presidentaalne demokraatia või parlamentaarne demokraatia? Assamblee kinnitas oma valikut, jäädes truuks parlamentaarse demokraatia süsteemile. Need ettepanekud, mida assamblee ei arvestanud, seonduvad üldjuhul presidentaalse demokraatia süsteemiga.

25. veebruaril võttis Ülemnõukogu juhatus vastu otsuse Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletuse ja Riigikogu valimise kohta. Selles otsuses on kirjas neli rida: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjonil esitada arvamus Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletuse ja Riigikogu valimise ettevalmistamise kohta Eesti Vabariigi Ülemnõukogule 67. istungjärgul – niisiis on jutt tänä alanud istungjärgust.

Arvestades Ülemnõukogu juhatuse otsust, valmistas õiguskomisjon ette otsuseprojekti põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest. Selles otsuseprojekti on teie ette toodud kaks varianti. Üks on kolmepunktiline põhitekst ja teine on tekst, milles on sees alternatiivid. Esimeses punktis on alternatiiv, mida on kolm lõiku ja teise punkti alternatiivi sisuks on jätta teine punkt otsusest välja. Need kaks alternatiivi on omavahel seotud. Kui te valiksite esimeses punktis alternatiivse teksti, oleks õiguskomisjoni arvates möödapääsmatu valida ka teises punktis alternatiiv, s.o. jätta punkt 2 otsusest välja.

Põhiseaduse Assamblee juhatajana ja õiguskomisjoni esimehena ma loodan, et see tähtis hetk, mida me kõik oleme Ülemnõukogus oodanud, on tänaseks kätte jõudnud. See tähtis hetk seisneb valiku tegemises, kas me julgeme edasi minna, võtta endale hiiglasuurt vastutus, mis seonduv meie järgnevate sammudega, või me vajame mehistumiseks, karastumiseks ja nõupidamiseks veel aega. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, hr. Anton!

J. Allik

Mul oleks kolm küsimust. Nagu te ise oma ettekandes ütlesite, esitas Jüri Raidla juhitud ekspertide grupp mitmeid alternatiive. Ajakirjanduses oli juttu vist 17-st, millega assamblee ei nõustunud. Kas te esitaksite meile need alternatiivid kirjalikult või soostute sellega, et hr. Jüri Raidla võiks esineda Ülemnõukogus ekspertarvamusega? Kui te nõustute esimese ettepanekuga, kas te olete siis valmis praegu neid alternatiive suuliselt esitama, ehkki see võtaks väga palju aega? Ülemnõukogu saadikuna tahaksin saada neist alternatiividest ülevaadet.

Teine küsimus: Ülemnõukogu 1991. aasta 3. septembri otsuse 5. punktis on kirjutatud: Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu Ülemnõukogule esitamise tähtaeg on 1991. aasta 15. november. Ülemnõukogule esitatakse põhiseaduse eelnõu, mille esitamist pooldab enamik assamblee liikmeid, ja Ülemnõukogu otsustab eelnõu rahvahääletusele paneku. Kas teie Ülemnõukogu õiguskomisjoni esimehena olete nõus, et põhiseaduse rakenduseaduse eelnõu suhtes ei ole assamblee seda Ülemnõukogu nõuet täitnud ja on esitanud parlamendile dokumendi, mis sellele nõudele ei vasta?

Ja kolmas küsimus on põhiseaduse teksti kohta. §-s 10 on kasutatud sõna "inimväärikus", §-des 26, 45 ja 47 on kasutatud sõna "kõlblus". Mõlemat sõna on kasutatud teatud inimõiguste piiramiseks Eesti Vabariigis. Kas te võite öelda, millistest inimväärikuse ja kõlbluse kriteeriumidest hakatakse põhiseaduse tõlgendamisel lähtuma või millest lähtus Põhiseaduse Assamblee, kirjutades põhiseadusse niivõrd subjektiivsed mõisted. Aitäh!

T. Anton

Härra Allikul on õigus. Hr. Raidla poolt juhitud eksperdid esitasid palju alternatiive. Kas nendest jäid rahuldumata just täpselt 17, ei julge ma praegu kinnitada, kuid tõepoolest, neid on rohkem kui tosin. Ma olen valmis need teile ka täna ette kandma, kui see on Ülemnõukogu tahe ja kui hr. spiiker mulle selle ülesande annab. See võtab lihtsalt pisut aega, kuid ma olen valmis seda kohe puldist tegema.

Mis puudutab hr. Raidla esinemist Ülemnõukogu ees, siis loomulikult on see soovitatav. Ja mul on hea meel kõigile kolleegidele teadustada, et assamblee juhatus paluski hr. Raidlal ja tema poolt juhitud ekspertidel anda Ülemnõukogule omapoolse hinnangu valminud põhiseaduse eelnõu kohta. Seda assamblee juhatuse palvet oli mul meeldiv võimalus korrata ka praeguse

justiitsministri hr. Märt Raski ees. Kuid vaatamata nendele sammudele, ei ole meile täna siiski hr. Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupi arvamust esitatud. Kordan, et assamblee juhatus selle arvamuse tellis, kinnitades seda veel kord hr. Märt Raski kaudu.

Teine küsimus. Põhiseaduse rakenduseseaduse eelnõu pole saanud assamblee liikmete enamuse hääli, nagu seda möödunud aasta 3. septembri otsus ette nägi. Ma ei oleks asjade sellise käsitlemisega nõus. Ja seda põhjusel, et möödunud aasta 3. septembril ei olnudki Ülemnõukogu veel andnud assambleele ülesannet koostada rakenduseseaduse eelnõu. Laiendada rakenduseseaduse eelnõule automaatselt seda piirangut, mis on kirjas 3. septembri otsuses, ei oleks ehk kohane. Pealegi ei ole assamblee teie eest varjanud ju seda, millise häälteenamusega üks või teine otsus on tehtud. Ma usun, et teie käes olevates dokumentides on kirjas sama, mis minu käes olevates dokumentides, s.o. mitu häält kogus üks või teine otsus.

Ja kolmas küsimus, mis puudutab mõisteid "inimväärikus", "kõlblus" jne. Me võime lõpmatuseni arutleda mõistete sisu üle, kuid arvan, et ehk polegi mõistlik seda teha. Probleem ei seisne selles, kas §-s 10 kasutatud mõiste "inimväärikus" on avatud piisavalt või mitte, või kuidas seda mõistet hakatakse edaspidi tõlgendada. Me äsja otsustasime, et päevakorras on meil täiesti konkreetne küsimus ja selles küsimuses on praeguse hetkeni esitatud vaid üks otsuseprojekt. Ma palun, lugupeetud kolleegid, suhtuda alanud arutelusse laiemalt, mitte sellel tasemel, et me põhiseaduse eelnõust valime välja ühe või teise mõiste ja hakkame üheskoos otsima sellele mõistele nii sisulisi kui ka mahulisi raame.

Juhataja

Suur tänu! Nii palju teadmiseks, et käesolevas päevakorrapunktis teeb kaasettekande härra Jüri Raidla ja võib-olla veel mõned juhtivad eksperdid. Ülo Uluots!

Ü. Uluots

Lugupeetud härra Anton, mul on teile samuti 3 küsimust. Kas te iseloomustaksite meile assamblee poliitilist koosseisu, ma mõtlen seda, milliste parteide käes oli seal poliitiline enamus?

Teiseks, ma jätkaksin sealt, kus lõpetas Jaak Allik. Jutt on Jüri Raidla juhitava grupi tööst. Te ütlesite, et assamblee ei töötanud kinniste uste taga, aga mispärast ikkagi täna ei ole meie laudadel aruannet selle grupi tööst. Ütlesite küll ilusti, et ta on koos redaktsioonikomisjoniga töötanud, assamblees olnud, aga see grupp on moodustatud meie otsusega ja me tahame teada, mida see grupp tegi. Mispärast ei ole täna seda aruannet meie käes?

Kolmandaks, te ütlesite, et pärast avalikustamist tuli kirja teel üle 500 ettepaneku ja et need võeti arvesse redaktsioonikomisjoni töös. Ma tahaksin kuulda teie käest, kuidas assamblee suhtus avalikustamise järel tulnud ettepanekutesse ja kirjadesse. Ma räägin just assambleest, mitte redaktsioonikomisjonist. Kui palju ta võttis neist arvesse oma otsuste formuleerimisel?

T. Anton

Esimene küsimus puudutas Põhiseaduse Assamblee poliitilist koosseisu. Ma pean ausalt tunnistama, et ma ei ole tundnud huvi selle vastu, milline on assamblee poliitiline koosseis. Assamblee juhatajana ma tundsin huvi selle vastu, et Põhiseaduse Assamblee liikmed täidaksid nende poolt antud ametitootust. Ma loen selle teksti ette, sest on võimalik, et osa Ülemnõukogu liikmeid pole kursiski sellega, mida assamblee liikmed töötasid. Tekst on järgmine:

"Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee liikmena annan endale aru, et minu poole vaatavad tulevased sugupõlvad aegadest, mil mind enam ei ole. Minu tööd põhiseaduse loomisel vaeb ajalugu ja mitte kaasaeg. Astudes üle Põhiseaduse Assamblee läve, jätan seljataha eelneva nädala päevapoliitika, seisan üksi oma südametunnistuse ees ja püüan olla ajaloo vääriline."

Hr. Uluots heidab ette, et pole esitatud aruannet sellest, kuidas käis koostöö hr. Raidla poolt juhitud ekspertgrupiga ja soovib täpsemat selgitust, miks on juhtunud nii, et seda aruannet ei ole.

Lugupeetud kolleegid, seda aruannet pole Ülemnõukogu otsusel assambleelt nõutudki. Kuid ma kordan, et assamblee juhatus ja mina isiklikult pöördusime hr. Raidla poole, et saada hr. Raidla poolt juhitud ekspertidelt kirjalikku ekspertarvamust. Ma kordan ka seda, et küsimuse lahendamiseks palusin ma abi justiitsminister hr. Märt Raskilt. Paraku pole seda ekspertarvamust ei minul ega teil.

Sellele teisele küsimusele vastates ma kordan ka seda, et assamblee juhatajana ei ole mul mingeid vastulauseid sellele, et hr. Raidla esineks meie ees siit kõnetoolist ja selgitaks neid minu arvates poliitilisi vastuolusid, mis jäid püsima hr. Raidla ekspertgrupi ja assamblee valikute vahel.

Kolmas küsimus. Kuidas suhtus Põhiseaduse Assamblee eelnõu avalikustamise järel laekunud ettepanekutesse ja märkustesse? Põhiseaduse Assamblee suhtus nendesse ettepanekutesse ja märkustesse väga tähelepanelikult. Nii ettepanekute ja märkuste kui ka laekunud ekspertarvamuste alusel muutis Põhiseaduse Assamblee tugevasti seda teksti, mis avalikustati möödunud aasta detsembris. Ma arvan, et need muudatused on olnud olulised ja vajalikud. Ka hr. Raidla poolt juhitud ekspertgrupp asus seisukohale, et arvestades kodanike ja

kodakondsuse taotlejate ettepanekuid ja märkusi, samuti ekspertarvamusi, on põhiseaduse eelnõu sisu ja sõnastus oluliselt paranenud. Ma loodan, et seda mõtet kinnitab hr. Raidla ka siis, kui tal on võimalik meie ees siit kõnetoolist esineda.

Juhataja

Suur tänu! Tiit Made!

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee juhataja ja õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton! Esimene küsimus: Ülemnõukogust Põhiseaduse Assambleesse delegeeritud rahvasaadikutel oli, kui kasutada eelmise süsteemi statistilisi mõisteid, kokku 1050 inimpäeva ja sellest nad puudusid kokku 240 inimpäeva ehk 23%. Ma sooviksin teada, kuidas need ajaloolised isikud, kellest hetk tagasi oli juttu ja kes vastutavad ajaloo ees, hääletasid olulistes küsimustes, sealhulgas lõpphääletusel, et see dokument Ülemnõukogule üle anda. Ma ei malda neid andmeid ära oodata oma järgmise eluni, kui te hakkate andma hinnangut nende ajalooliste isikute tööle. Kui seda ei saa teha täna, siis ma palun teada anda homseks, kuidas on hääletanud Põhiseaduse Assambleesse delegeeritud Ülemnõukogu liikmed.

Teine küsimus: miks Põhiseaduse Assamblee on kirjutanud põhiseaduse eelnõusse sisse nii palju viiteid teistele seadustele? Neid on üle 40!

Kolmandaks. Kuidas te hindate seda, kui Ülemnõukogu peaks omalt poolt tegema Põhiseaduse Assambleele ettepaneku midagi muuta? Kuidas te hindate assamblee reageeringut nendele ettepanekutele? Ma tänan!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Kuigi Ülemnõukogu liikmed ei ole ametitõotust andnud, ei maksa kahelda selles, et ka Ülemnõukogu liikmed – vähemalt osa neist – lähevad ajalukku. Nii et selles osas on Ülemnõukogu liikmed kindlasti võrdsed või eelistatud, võrreldes assamblee liikmetega. Kui härra Made oleks leidnud võimaliku olevat mitmel vaheajal, mis selle päevakorraküsimuse arutamise jooksul on tehtud, pöörduda minu poole, paludes hääletamise kohta andmeid, siis need andmed oleksid härra Madel juba käes. Nüüd ma tõesti pean paluma, et härra Made kannataks kuni tänase istungi lõpuni. Siis katsume vastuse sellele küsimusele saada.

Kriitika, et põhiseaduses on rohkesti viiteid teistele seadustele, on selles mõttes õige, et neid

on tõepoolest rohkesti, kuid ma arvan, et need viited on vajalikud selleks, et meil oleks täpne ettekujutus, milliseid küsimusi reguleeritakse seadustega obligatoorselt.

Tihti on küsitud, kuidas ja millega on kindlaks määratud Ülemnõukogu seadusandliku tegevuse raamid. Üks nende raamide paikapanemise viis ongi põhiseadus, kus tehakse viide nendele alusseadustele, mille parlament, mida meie eelnõus nimetatakse Riigikoguks, peaks tingimata vastu võtma. Ja sellise lähenemisviisi puhul on minu arvates ka mõisteta, millist funktsiooni täidab viide ühele või teisele seadusele põhiseaduse eelnõus.

Kuidas reageerida sellele, kui Ülemnõukogu teeb ettepaneku põhiseaduse eelnõus midagi muuta? Ma arvan, et kõik need vead, mis kõigest hoolimata on võib-olla jäänud põhiseaduse eelnõusse, tuleb parandada. Minu arvates on Põhiseaduse Assamblee väga kaugel sellest, et esitada Ülemnõukogule halb eelnõu, mis läheks rahvahääletusele. Assamblee on esitanud teile parima, mida ta suutis, ja kui selles eelnõus on vigu, assamblee loomulikult parandab need. Probleemid tekivad siis, kui Ülemnõukogu ei pea õigeks seda poliitilist alust, millest on juhitud põhiseaduse eelnõus. See on parlamentaarse demokraatia mudel. Probleeme võib tekkida ka siis, kui Ülemnõukogu teeb ettepaneku, mille tulemuseks on see, et kannatab põhiseaduse eelnõu süsteemsus. On ju põhiseaduse eelnõu sätted vastastikku seotud, tasakaalus vähemalt nii, nagu seda kujutab ette assamblee liikmete enamus. Nende tasakaalude muutmisel peab olema väga ettevaatlik.

Juhataja

Suur tänu! Alar Maarend!

A. Maarend

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleeg! Mul oleks kaks küsimust. Kuidas hr. Anton suhtub juba kõlanud ettepanekusse, et pakkuda rahvahääletusele välja kaks eelnõu, kusjuures üks oleks Põhiseaduse Assamblee poolt ettevalmistatud variant ja teine mõni muu variant?

Ja teiseks, kuidas sa õiguskomisjoni esimehena vaatad põhiseaduse rakendusseaduse eelnõule, kus on mõningad paragrahvid, mis peaksid olema sätestatud enne rahvahääletuse toimumist? Kas nende koht on rakendusseaduses? Tänan!

T. Anton

Kahtlemata võib rahvahääletusele esitada mitu eelnõu, mitte üksnes kaks, vaid miks mitte kõik need viis eelnõu, millest alustas Põhiseaduse Assamblee, kuid ma tuletaksin meelde, et assamblee töötas põhiseaduslikes küsimustes üldkogu istungitel 35 päeva, lisaks sellele

tööpäevad teematoimkondades, lisaks sellele rahvusvaheline ekspertkonverents, lisaks sellele eelnõu avalikustamise järel laekunud märkuste, ettepanekute ja ekspertarvamuste läbitöötamine. Kas see teine eelnõu, mida hr. Maarend pakub 35 tööpäeva ja nendele lisanduvate tööpäevade kõrvale, on läbinud sama tiheda sõela? Kui jah, miks siis mitte seda eelnõu rahvahääletusele panna?!

Ja asja vormiline, tehniline pool. Põhiseaduse eelnõu on umbes veerandsada lehekülge tõsiselt, juriidiliselt ja poliitiliselt koormatud teksti. Kujutame ette, et me anname eesti rahvale valida, kas see 25 lehekülge teksti või teine 25 lehekülge teksti. Kas sellise ülesande andmine on arukas? Ma arvan, et ei ole.

Küsimus sellest, kas rakendusseaduse eelnõu mõned paragrahvid vajaksid otsustamist enne, kui võetakse vastu põhiseadus.

Võib-olla on see nii ja võib-olla ei ole ka. Põhiseaduse Assamblee istungitel oli üsna palju vaidlemist selle üle, kas rakendussätted peaksid kuuluma põhiseaduse eelnõu koosseisu või olema väljaspool seda. Kui ma kuulen kolleegide mõtteavaldusi, siis märkan ehmatusega, et need poliitikud, kes assamblees laitsid maha minu ja veel mõne kolleegi ettepaneku lahutada need kaks eelnõu, olid ehk üsna ettenägelikud. Selle asemel et võtta asju nii, nagu nad on, püüame pugeda mingite näiliste vastuolude taha, mitte tunnetada tegelikke probleeme ja neid ka mitte lahendada. Kui jutt käib sellest, et rakendusseadusse on kirjutatud süümevande andmise kohustus, siis ma arvan, et see on hea lahend, ma toetan seda lahendit ka ise.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kell on 18.17, kaks minutit üle n.-ö. minu poolt lubatud aja. Kas jätkame homme või pikendame? (Hääled saalist.) Kuulata küsimused lõpuni? Pikendame. Ollakse nõus? Ma panen siis istungi pikendamise hääletusele, sest see eeldab kvalifitseeritud häälteenamust. Veenduge kõik, kas teie puldid töötavad, ma ei vii sel juhul läbi kohaloleku kontrolli.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et pikendada tänase istungi tööaega kuni Klavdia Sergij küsimusele vastuse saamiseni? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 58 rahvasaadikut, vastu 3, erapooletuid on 9. Tööaega pikendatakse. Viimase küsimuse esitab Klavdia Sergij. Ma tänan! Indrek Toome!

I. Toome

Lugupeetud Tõnu Anton! Mul on ka kolm küsimust. Sa tsiteerisid mitu korda Ülemnõukogu otsuseid ja ka 5. detsembril vastuvõetud otsust Põhiseaduse Assamblee edasisest tegevusest.

Ja nüüd küsimus: kas ma eksin rängalt, kui ma väidan, et Põhiseaduse Assamblee ei ole kõiges täitnud Ülemnõukogu otsuseid? Võtame näiteks kas või esimeses punktis toodu, et Põhiseaduse Assamblee avalikustab tema poolt koostatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu ja selgitab selle poliitilisi ja õiguslikke lahendeid. Seda eelnõu, mille te esitasite meile, Ülemnõukogule, minu meelest ei ole te avalikustanud ega selgitanud ka selle poliitilisi ja õiguslikke lahendeid. Sama kehtib ka teise punkti kohta, kus te ei ole esitanud meile Jüri Raidla komisjoni ekspertarvamusi. Põhiseaduse Assambleele on ülesandeks tehtud esitada meile see ja teine!

Teine küsimus: kas te ei arva, et kas või täna tuleks kummutada Eestimaal levitatav vale või legend, eksitav legend, millest ka teie täna rääkisite ja mida toetasite? Ma räägin sellest, et te väitsite, nagu oleks olnud suur vastuolu erinevate projektide vahel. Ühed tahtsid presidentaalset demokraatiat, teised tahtsid parlamentaarset demokraatiat. Kas tõepoolest oli näiteks Raidla projektis jutt sellest, et luua presidendi juhitud Eesti Vabariigi täitevvõimu struktuuri, milles ministrite kabineti eesotsas oleks president, või oli jutt ikkagi parlamentaarsest vabariigist, kus presidendi valib rahvas? Niipalju kui mina olen asjast aru saanud, oli jutt ilmselt ka presidendi õiguste teatud laiendamisest? Nii et minu küsimus on järgmine: kas oli selliseid projekte, kus selgelt oli tahetud, nagu ikka kõik aru saavad, presidentaalset vabariiki? Täna te igatahes seda väitsite.

Ja kolmas küsimus: kas te peate õigeks, et käesolevas päevakorrapunktis töötaks lõpliku otsuseprojekti välja redaktsioonikomisjon? Aitäh!

T. Anton

Kõigepealt hüpotees, et assamblee pole täitnud Ülemnõukogu otsuseid. Kuivõrd ma väitsin, et assamblee on neid täitnud ja hr. Toome väitis, et pole, siis lubage, et ma veel kord loen ette need kohad, mis on otsuses kirjas.

5. detsembri otsuse p. 2: "Põhiseaduse Assambleel esitada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja selle rakendamise korra eelnõud Eesti Vabariigi Ülemnõukogule 1992. aasta 20. jaanuariks koos ekspertarvamuste ning ülevaatega põhiseaduse eelnõu avalikustamise tulemusel laekunud ettepanekutest ja märkustest." (Hääled saalist.)

Nii ekspertarvamused kui ka põhiseaduse eelnõu avalikustamise tulemusena laekunud ettepanekud ja märkused on teile esitatud.

Kui jutt käib hr. Raidla poolt juhitud ekspertgrupi arvamusest, siis ma tuletan teile meelde, et vajadus Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupiga koostööd teha sätestati alles k.a. 16. jaanuaril, niisiis pärast seda, kui 5. detsembril seda küsimust arutati. Ma arvan, et ei ole

mingit alust heita assambleele ette, et koos paljude teiste ekspertarvamustega pole teile esitatud hr. Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupi ekspertarvamust.

Ja nüüd 16. jaanuari Ülemnõukogu otsuse juurde. Selles on vaid neli ja pool rida, ma loen need ette: "Teha Põhiseaduse Assambleele ülesandeks viia koostöös Eesti Vabariigi justiitsministri Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupi ja teiste ekspertidega põhiseaduse eelnõusse vajalikud muudatused ja täiendused enne selle üleandmist Eesti Vabariigi Ülemnõukogule." 16. jaanuari otsuses ei ole sõnakestki sellest, et assambleel oleks voli, veel enam kohustus avalikustada eelnõu uuesti. 16. jaanuari otsuses on sõnaselgelt kirjas, et põhiseaduse eelnõusse viiakse vajalikud muudatused ja täiendused enne selle üleandmist Eesti Vabariigi Ülemnõukogule, mida assamblee ongi teinud. Sellepärast arvan ma, et ka teises küsimuses on etteheited Põhiseaduse Assambleele Ülemnõukogu otsuste täitmata jätmise pärast kohatud.

Teine küsimus. Kas ei kujundata ehk petlikku arvamust, et vastuolu põhiseaduse eelnõu pooldavate ja seda arvustavate poliitikute vahel seisneb valikus, kas presidentaalne või parlamentaarne demokraatia? Kes siis ikkagi on need poliitilised jõud, kes tahavad presidentaalset põhiseadust? Kõigepealt ma tahaksin kolleeg Indrek Toomele meelde tuletada, et minu teada on tema allkirjaga avalikustatud seisukoht, et tuleks rakendada 1937. aasta põhiseadust. On see nii? Härra Toomel ei liigu ükski lihas näos. 1937. aasta põhiseadus on kõige puhtamal kujul presidentaalne põhiseadus. Hr. Toome on see kolleeg, kes soovib presidentaalset põhiseadust. Mis on presidentaalset põhiseaduse tunnus? Eeskätt see, et valitsuse moodustab president, mitte parlament, kuid peale selle põhilise tunnuse on ka teisi tunnuseid. Nendest mõned.

Presidendile tugeva vetoõiguse andmine. Sellist tugevat vetoõigust on assamblee istungitel järjekindlalt taotlenud hea kolleeg hr. Uluots.

Eeskätt presidentaalset riigikorraldusega käib kokku ka presidendi valimine rahva poolt ja paraku on ka see mõte väga laia toetuspinnaga. Kui nüüd võrrelda hr. Raidla esitatud eelnõu ja hr. Adamsi esitatud eelnõu, mida võrreldes assamblee võttis aluseks hr. Adamsi eelnõu, siis hr. Toomel on õigus. Ma arvan, et valikut polnud võimalik teha puhtal kujul presidentaalset ja parlamentaarset eelnõu vahel, sest mõlemad eelnõud kujutasid endast teatud segavarianti. Kuid hr. Raidla eelnõus oli siiski tugev kallak presidentaalsetele. Mispärast ma niimoodi julgen väita? Aga seepärast, et selles eelnõus oli presidendile antud märkimisväärne võim kuni dekreedioiguseni välja.

Kuidas ma suhtun sellesse, et tänasest päevakorraküsimusest teeks lõpliku redaktsiooni Ülemnõukogu poolt moodustatud redaktsioonikomisjon? Loomulikult on Ülemnõukogul

õigus teha vajalikke otsustusi ja kui ta otsustab, et seda otsuseprojekti, mille esitas õiguskomisjon, hakkab redigeerima mitte õiguskomisjon, vaid keegi teine, siis on Ülemnõukogu oma otsuse teinud.

Juhataja

Suur tänu! Ants Paju!

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleeg! Minu küsimused sündisid teie selgitustest. Kas ma sain õigesti aru, et Põhiseaduse Assamblee avalikustas oma tegevuse, andes tolleks hetkeks valmis olnud põhiseaduse eelnõu rahvale tutvumiseks. Te väitsite, et ei toimunud rahvaarutelu. Kui mitte, siis mis toimus?

Teine küsimus. Vastates kolleeg Ülo Uluotsa küsimustele, te ütlesite, et juhatus vaatas tähelepanelikult läbi saabunud parandusettepanekud ja arvamused. Minul on näiteks laua peal Jõgeva Maavolikogu 12. veebruari kiri, protest Põhiseaduse Assamblee tegevuse vastu, kuna ei ole arvestatud ühtegi volikogult ja maakonnast laekunud ettepanekut. Kas see kiri kadus kuskile või kandis just presidentaalse riigikorra kontseptsiooni ja sellepärast ei võetud arvesse? Ma pean oskama volikogule vastata.

Ja kolmas küsimus. Minu teada hr. Uluots ja teie istusite valitud kogu poole näoga kui vannutatud. Täna ma sain hr. Uluotsa poolt teile esitatud küsimustest aru, et te läksite oma selgitustes iseendaga natuke vastuollu. Te ütlesite, et te ei jälginud poliitiliste jõudude vahekorda saalis, kus te arutelu juhtisite. Samal ajal te ise ütlesite, et ühe rahva elus tuleb harva ette olukordi, kus poliitiliste jõudude ühisel tahtel töötatakse välja põhiseadus. Kuidas see teie eelmiste sõnadega kokku läheb? Aitäh!

T. Anton

Esimene küsimus: kas põhiseaduse eelnõu ainult avalikustati või toimus selle rahvaarutelu? Ma tuletan veel kord meelde 5. detsembri otsust, kus on sõnaselgelt kirjas, et assamblee avalikustab tema poolt koostatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu. Assamblee võttiski vastu otsuse avalikustada eelnõu väljatöötatud kujul, mitte aga korraldada selle rahvaarutelu. Avalikustamine ja rahvaarutelu on siiski kaks iseasja ja nende põhiline erinevus seisneb selles, et rahvaarutelule paneku otsuse peaks tegema riigiorgan ja rahvaarutelu peaks olema selline protsess, mis on õiguslikult reguleeritud. Ülemnõukogu ei ole otsustanud põhiseaduse eelnõu rahvaarutelule panna ega ka seda tahtnud, et avalikustamisega oleksid kaasnenum

teatud juriidilised tagajärjed. Seetõttu on mul põhjust väita, et rahvaarutelu selle sõna argises tähenduses kindlasti toimus, kuid rahvaarutelu juriidilises mõttes, mille kriteeriume ma püüdsin selgitada, ei ole toimunud.

Teise küsimuse mõte oli selles, nagu poleks Põhiseaduse Assamblee arvestanud ettepanekuid ja märkusi. Loomulikult ei arvestanud Põhiseaduse Assamblee neid ettepanekuid ja märkusi, mida polnud võimalik arvestada, sest need oleksid muutnud aluseks võetud eelnõu kontseptsiooni. Kahjuks on tõepoolest nii, et mingitel põhjustel on suur osa omavalitsusorganitest võib-olla tahtmatultki asunud toetama tugeva riigipeaga riigi ülesehitamise ideed. Neid ettepanekuid Põhiseaduse Assamblee tõepoolest ei aktsepteerinud. Omavalitsusorganite poolt tuli ka teine oluline märkus, mille sisuks oli Riigikogu kvoorum ja hääletusreeglite muutmine. Peeti silmas seda, et Riigikogu kvoorumi nõue peaks olema rangem, kui see on Põhiseaduse eelnõus ja hääletusreeglidki peaksid olema karmimad. Seda teist märkust Põhiseaduse Assamblee arvestas ja viis põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõusse sisse teatud kompromisselemendid. Kompromissi sisu seisneb selles, et kuni Riigikogu lahendab töö- ja kodukorraküsimused, on kvoorumi nõudeks pool koosseisust. Ja hääletusreeglidki muudeti karmimaks, kui need on kirjas põhiseaduse eelnõus.

Teatud vastutuleku omavalitsusorganite juhtide ettepanekutele tegi Põhiseaduse Assamblee samas rakendusseaduse eelnõus ka sel teel, et peab võimalikuks esimesel korral riigipea valimist rahva poolt, kodanikkonna poolt. See lahend ei tugine ainult soovile meeldida kas omavalitsusorganite esindajaile või sellele osale rahvast, kes nõuab presidendi otsevalimist, vaid selline lahend toetub – ja võib-olla enamgi – tõsiasi, et valitavas Riigikogus on ehk veel vähe välja kujunenud parteilised grupid, saadikurühmad. Põhiseaduse eelnõus on aga sätestatud, et president tuleks parlamendi poolt valida väga suure üksmeelega. Selle suure üksmeele saavutamiseks on ainult üks võimalus: leppida kokku Riigikogu struktuuriüksuste vahel. Kui Riigikogu on halvasti struktureerunud, pole ka kellegagi kokku leppida ja nõutav suur konsensus võiks jääda saavutamata.

Kas on vastuolu minu sõnades? Ühelt poolt olen väitnud, et assamblee liikmed on järginud oma ametitõestust, kus nad lubavad eemalduda igapäevasest poliitikast, ja teiselt poolt öelnud, et vaid harva on ühe rahva ajaloos neid hetki, kus põhilised poliitilised jõud peavad oma eesmärgiks põhiseaduse loomist. Ma arvan, et need kaks väidet ei ole vähimaski vastuolus.

Ma kordan taas: Põhiseaduse Assamblee sündiski kokkuleppes kahe kogu – Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi – vahel. See kokkulepe on püsinud tänaseni ja ma saan aru, et ka Ülemnõukogu pole põhiseaduse küsimusi lahendades oma meelt muutnud. See, et assamblee liikmed püüavad assamblee täiskogus ja toimkondades töötades mitte juhinduda

päevapoliitikast, vaid vaadata pikemalt ettepoole, on täiesti ühitatav selle poliitilise konsensusega, mis seisnes assamblee loomises. Ja ma arvan, et assamblee liikmed on suutnud järgida nende poolt antud ametitõotust.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Jõerüüt!

J. Jõerüüt

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Minu küsimus on õiguskomisjoni esimehele ja lähtub üldtuntud tõsiasiast, et rahvaarutelu ja eelnõu avaldamise sisu on erinev, kuid üldiselt valitseb rahva seas selles suhtes suur segadus. Kas õiguskomisjon meile pakutavat otsuseprojekti läbi töötades arutas oma koosolekul ka seda, et millal (sõltumatult meie langetatavast otsusest edaspidise protseduuri kohta) võiks ja peaks põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu avaldatama ajakirjanduses?

T. Anton

Aitäh, kolleeg Jõerüüt, te viitasite just probleemile, mida ma ei käsitlenud, kuid mida on kindlasti vaja käsitleda.

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan teile südamele panna, et ka siis, kui te ei otsusta rahvaarutelu kasuks – ma loodan, et te seda ei tee – avaldatakse põhiseaduse eelnõu niikuinii. Pole ju mõeldav, et põhiseaduse eelnõuga tutvumata lähevad kodanikud hääletuskasti juurde ja hääletavad poolt või vastu. Aeg, mis on vajalik põhiseaduse eelnõuga tutvumiseks, on minu arvates umbes üks kuu. Seda võib ehk kärpida nädala või 10 päeva võrra, aga minu meelest mitte oluliselt enam. Põhjus on selles, et põhiseaduse eelnõu on mahukas, õiguslikult ja poliitiliselt väga koormatud dokument. Ma arvan, et meil tuleb anda kodanikele võimalus teadlikult hääletada, kas poolt või vastu, ja teadlikult on kodanikul võimalik hääletada ka siis, kui Ülemnõukogu ei hääleta rahvaarutelu kasuks, sest avalikustada tuleb põhiseaduse eelnõu niikuinii.

Juhataja

Suur tänu! Viimasena küsib Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Aitäh! Lugupeetud assamblee juhataja! Uue põhiseadusega taotletakse seni kehtinud riigikorra ja ühiskonnaelu ametliku korralduse muutmist. Sellepärast küsingi: kas Põhiseaduse Assamblee ei ole vajalikuks pidanud teha oma eelnõudele juriidilise ekspertiisi kõrval ka sotsioloogilist ekspertiisi, et kontrollida, mil määral eelnõu sätetesse kätketud korralduslikud mehhanismid üleüldse võimaldavad muuta tegelikult kehtivat riigikorda? Kuna ametlik korraldus on sotsiaalse süsteemi osis, siis saavad hinnanguid anda ka vastava ala asjatundjad. Juristide hinnanguist jääb siin väheseks.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Põhiseadus on paljudele meist dokument, mille mõiste ei lähe kokku sellega, mida arvab meie kolleeg. Üks assamblee liige väitis täiesti tõsimeelselt, et põhiseaduse eelnõu peab olema keeleetalon. See oli temale kõige tähtsam. Suur osa põhiseaduse küsimustega tegelejaid on seisukohal, et see peab olema kõige tähtsam õigusnorm, õiguslik prillikivi. Ehkki olen ise jurist, leian, et vähemalt selles küsimuses pole juristidel õigus. Meie jaoks pole Eesti põhiseadus praegu keeleetalon, isegi mitte kõige tähtsam õiguslik dokument ja – mis parata – ilmselt ka mitte sotsioloogiline dokument, vaid poliitiline kokkulepe. Ta on poliitiline kokkulepe nii Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu kui ka kõigi meie vahel. Ta on kokkulepe, mille kohaselt me lõpetame teatud küsimuses vaidlused ja teeme ühe suure sammu edasi. Tõepoolest, see samm on küllalt pikk. Võib-olla tundub see samm nii mõnelegi vales suunas astutuna, kuid mulle tundub, et ka aeg on otsas. Selle koha peal, kus me oleme tammunud, on rohi ammu maha sõtkunud. Aeg on otsustada!

Juhataja

Suur tänu, hr. Anton! Kuna rahvasaadik Klavdia Sergij lahkus, siis tema küsimus jääb esitamata. Ma tänan, härra Anton!

Kolleegid, ma palun hetkeks veel tähelepanu! Nagu öeldud, teevad eksperdid selles küsimuses ka kaasettekanded, kuid seda alles homme. Mul on palve nendele kolleegidele, kes on võtnud nõuks protseduuriliselt mingil moel eelnõu suhtes midagi öelda, mõjutada, laiendada või kitsendada, teha seda nii ruttu kui võimalik. Juhatus on juhtivkomisjoni rollis ja oleks hea, kui te oma kavatsuse realiseeriksite homme enne istungi algust, et juhatus saaks oma korralisel istungil võtta juhtivkomisjonina seisukoha.

Ma tänan teid, kolleegid! Head nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

67. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

17. märts 1992

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Istungjärg jätkub! Kontrollime kohalolekut!

Kolleegid, tänane saak on väga kesine, 63 saadikut on kohal, puudub 35.

Lugupeetud kolleegid, vastavalt meie eelnevale kokkuleppele ja reglemendile annab vabariigi valitsus täna üle mõned eelnõud. Palun kõnetooli pr. Krista Kilveti!

K. Kilvet

Lugupeetud juhatus! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Eesti Vabariigi Valitsus esitab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti Eesti Vabariigi riigieelarve 1992. aasta kulude finantseerimise kohta. Käesoleva küsimuse palume läbi vaadata kiireloomulisena.

Eesti Vabariigi Valitsus esitab Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumi poolt ettevalmistatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Ametiisikute osalemisest ettevõtluses" projekti. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Kolleegid, see, mis seondub riigieelarvega, kuulub ilmselgelt eelarve-majanduskomisjoni kompetentsi ja tema me määrame ka juhtivkomisjoniks. Kuna teile pakutud päevakorrapunkt, mis käsitleb ametiisikute osalemist ettevõtluses, tuleb arutamisele normaalprotseduuri järgi, määrame komisjoni juhatuse istungil.

Päevakorralised avaldused

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, vastavalt reglemendile on meil täna ette nähtud vaba mikrofoni. Ma palun meie kompuutrimehi, paneme siis ka kella koos mikrofoni käima 5 minuti peale ja alustame. Kalju Ellik!

K. Elik

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma olen alati meie Ülemnõukogu täiskogu aega raisanud minimaalselt. Ka täna, lugupeetud kolleegid, palun teie tähelepanu vaid hetkeks. Jutt on tavalisest igapäevaelust, hindadest ja hinnapoliitikast. Sõnumi ajendas siia saali tooma valijate mure seoses ohjeldamatu hinnatõusuga viimasel ajal. Inimesed ei suuda enam puhtfüüsiliselt ega sotsiaal-psühholoogiliselt kiire hinnatõusuga kaasa minna, teadmata samal ajal homseid hindu ja oma ostujõudu.

Sotsiaalse elukalliduse indeksi kohta tõusis toiduainete maksumus 1992. aasta jaanuaris ja veebruaris 1,7 korda, detsembri suhtes 2,19 korda. Tööstuskaubad kallinesid jaanuaris 1,4 korda, veebruaris 1,6 korda, teenused jaanuaris 1,6 korda, veebruaris 2,4 korda. Selle aasta kahe kuuga on hinnatõus olnud 3,3-kordne, mis on praktiliselt sama palju kui ajavahemikul 1990. aasta IV kvartalist kuni 1991. aasta IV kvartalini. Terve 1991. aasta jooksul tõusid hinnad 3,6 korda, nüüd viimasel kahel kuul on sama näitaja 3,3.

Kas me ikka peame eksperimenteerima oma vintsutatud rahva kallal nii valuliselt? Miks peab Eesti olema šokimaa? Kõike peaks saama korraldada ka mõistlikult. Eesti Vabariigi Valitsus püüab Venemaad süüdistada kütuse, toorme ja muude hindade tõstmises, kuid reeglina on hindu üles kruvima asunud just meie omal kohalikul toormel baseeruvates tootmisharudes, nagu seda on mööblitööstus ja ehitusmaterjalitööstus. Nüüd siis tuli ka elektrienergia viiekordne kallinemine. 700-grammise meepurgi hind on tõusnud 180 rublani! Kuid mesilased ei lenda ju kalli bensiiniga, korjemaal on õied samuti endised, endised on ka mesilased, pole ilmunud topelttiibadega uut tõugu ja ka saak on eelmisest aastast. Käesoleval aastal pole veel mett varutud. Briketitonna eest peab pensionär välja panema ligi kahe kuu elatusraha, muidugi eeldusel, kui tal see õnnestub hoiupangast lõpuks kätte saada. Ka pole keskmine eestlane oma palgaga veel taksosõitu välja teeninud.

Transpordis oleme üldse Eestile riputanud raudse eesriide ette. Näiteks saab Tallinnast Stockholmi sõita Helsingi kaudu kaks korda odavamalt kui otse Tallinnast Stockholmi, seda tänu monopoolse firma teenusele. Postitariifide tõus eeldab seda, et sugulasele või sõbrale pildialbum raja taha ise kätte viia tuleb palju odavam, kui see sinna saata. Mul kumab siiani kõrvus ühe Kuressaare elatanud vanamemme meeleheitlik ütlus, et nüüd ei jõua enam tütrele ka kirjutada, kui tervis halvaks pöörab. Mingisugused seadused või määrused peaksid seda peadpöörivat hindade tõusu reguleerima? Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Nikolai Aksinin!

N. Aksinin

Lugupeetud Marju Lauristin, Ülo Nugis, Viktor Andrejev! Seltsimehed, sõbrad, kolleegid! Mina, õigeusklik, kasutades seda kõnetooli üheksandal päeval pärast mind tabanud õnnetust, tahaksin öelda, et igal inimesel on saatus, ta on selle saatuse meelevallas ning see saatus paiskab segi isegi sündmuste loogilise ülesehituse ja teeb, mida ise tahab. Sellistel hetkedel on inimesel tähtis tunnetada, et ta pole oma murega üksi. Kõik see, mida te minu heaks tegite, tundes mulle minu mures kaasa, tegi lõpu minu muretusele ning ma tunnetasin, et mitte ainult parlamendis, kuigi esmajoones just siin, vaid kogu vabariigis on mul sõpru, ja see kergendas minu hingelist seisundit.

Sügav kummardus teile! Suur tänu selle eest! Juhtus nii, et esimene inimene, kes embas mind ja avaldas kaastunnet siin parlamendis, oli pedagoog. Tütar ütles – ta on mul samuti pedagoog – mulle: "Pea meeles isa, inimene – see kõlab uhkelt, ära unusta seda!" Ma püüan seda kinnitada jõudumööda oma kohusetundliku tööga siin parlamendis ja oma valijatega suheldes. Veel kord sügav kummardus teile!

Juhataja

Suur tänu! Juhan Telgmaa!

J. Telgmaa

Lugupeetavad kolleegid! Ma tahan siia saali tuua ühe mure, mis võib-olla kõiki vaevab. See on järjest suurenev väline surve Ülemnõukogule. Öeldakse, et Ülemnõukogu on tarbetu ja tuleb viivitamatult laiali saata ning kõik, kes siin on, ei kõlba mitte kuskile. Ilmselt peame kõik endale aru andma, et kriisiolukorras ei tohiks üldse kergemeelselt suhtuda organisse, kes praegu on riigis ainus võimude tasakaalu hoidja ja ka ainus seadusandliku protsessi kandja. Igasugune vastutustundetud siin viib nende asjade katkemisele ja vaevalt et see kriisiolukorras olevale riigile kasuks tuleb. Kui me saame selle endale selgeks teha, et me ei või niisugust olukorda lubada, siis peab meie töö olema ka efektiivne ja segamatu igapäevapoliitikast, valimiskampaaniast ja muudest jantidest, mis siia ei kuulu.

On teada paar ringkonda, kes pidevalt püüavad diskrimineerida Ülemnõukogu, aga jätame praegu selle. Ka meie töökorralduses on puudusi, mis meil efektiivselt töötada ei lase. Meie töövõime on ju tegelikult väga kõrge, sest see niinimetatud toodang, mis me välja laseme seaduste ja otsuste näol, on väga suur, võrreldes mis tahes teise stabiilse riigi parlamendiga. Teisest küljest võime ka öelda, et meie töövõime on väike, sest see niinimetatud toodang on kaootiline ja selle kvaliteet madal. Kahjuks on kujunenud nii, et see töövõime põhineb osa

töörügaajatest Ülemnõukogu liikmete ülekoormatusel. Kuid on ka teine seltskond, kes ei vaevu ennast tööga koormama, rääkimata ülekoormamisest. Ja kui nüüd mõelda motivatsiooni peale, et ühed on niisugused ja teised naasugused, siis peale missioonitunde ei ole eriti midagi nimetada.

Me ei ole tükk aega arutlenud selle üle, mismoodi võiks siin asjaajamine käia. Võib-olla on aeg hakata tegelema lihtsate asjadega. Võiksime koos valitsusega koostada kava, milliseid seadusandlikke akte, mida üldse ja millal iseseisev Eesti vajab. Nii saaksime mingi plaanipärase töö ometi käima panna. Meil ei ole ka mingit pidevat adekvaatset infot olukorrast, milles meie riik on. Nii võib meil siin õhkkond aeg-ajalt mänguliseks minna, me ei saa üldse aru, millega me tegelikult tegeleme, mida üks või teine meie otsus kaasa toob. Nähtavasti peame hakkama tellima kas peaministrilt või tema volitatud isikult regulaarseid ülevaateid olukorrast riigis. Neid tuleks esitada igas valitsuse infotunnis kaks korda kuus või kuidas tahes.

Meie reglement tahab ka kõbida. Olukord on ikkagi selline, et tõsine suur töö, mida on teinud komisjon ja seaduse autor, tavaliselt valitsus, võidakse siin mingisuguse segase hääletusega täiesti ära solkida. Me suhtume eelnõude koostajate töösse kaunis põlglikult. Hea näide on siin põllumajandusreformi seaduse arutelu, mille lõpul kõneles härra Mart Laar isamaalaste nimel, lubades armulikult mitte blokeerida seda seadust. Samal ajal ei tulnud terve selle arutelu käigus "Isamaa Ühenduselt" mitte ühtegi ettepanekut, kuidas eelnõu töödelda, et sellest saaks hea seadus. Ei tasu irvitada niimoodi oma kolleegide üle, härrased isamaalased!

Muidugi võiks siin tuua palju näiteid, kuid ma tahan üles tõsta saadiku vastutuse küsimuse. See saab põhineda ainult kahel asjal – missioonitundel ja teisest küljest palgal, mis meile makstakse. Ma saan aru, et missioonitunne võiks korvata selle pori ja mõnitused, selle kodutu elu, mida saadik peab kannatama, kuid tööle peab sundima palk, kui selleks muid asju ei ole. Ma pean täiesti võimalikuks ja vastuvõetavaks lausa highi väljapressimise süsteemi rakendamist, kui muidu ei saa. Ajakirjandus niikuinii ei väärtusta rutiinset tööd, mis on kõige alus, üles puhutakse ainult efektsed poliitilised tühikargamised jne. Meie Ülemnõukogu hakkab sõna otseses mõttes lagunema. Teada on mitu inimest, kes leiavad, et hoopis mõttekam on töötada kusagil mujal. Peab võtma seisukoha nende hingede suhtes, kel meeldib töötada rohkem mujal, ja tõesti väga soojalt soovitada oma mandaat maha panna.

Miks ma need asjad üles tõstsin ja miks ei tohi selle olukorraga leppida? Peamiselt on kaks põhjust. Riigikogu valimised nihkuvad paratamatult sügisesse, kui me oleme realistid, ja selle ajani ei tohi lasta tekkida tühimikku kriisiaegse riigi seadusandlikus protsessis. Teiseks, liga-

loga parlamenditööd ei tohi Riigikogule pärandada. Ülemnõukogu töö lõpp on näha, see tuleb siiski lõpule viia väärikalt.

Lõpetuseks ma tahaksin teid kõiki õnnitleda homse aastapäeva puhul! Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lembit Annus!

L. Annus

Austatud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Siia teie ette tulema ajendas mind nende inimeste karjuv mure, kes täna võtsid meid siin Toompeal vastu. Nad võtsid meid vastu oma kõige inimlikuma murega, sest neid tõstetakse korterist välja. Ma ei taha koormata teie tähelepanu kogu selle loo ümberjutustamisega, mis kestab juba 2 aastat. Jutt on nimelt elamuehituskoondise elamu töötajatest, kellele kaks aastat tagasi eraldati korter. Hiljem muudeti manipulatsioonide abil korduvalt otsuseid ja praegu on inimesed olukorras, kus neid ähvardab tänavale tõstmise oht ja neile ei anta midagi vastu. Ma koostasid nende inimeste avalduse, mis on siin 51 leheküljel. Esitasin Eesti Vabariigi Ülemkohtu esimehele Jaak Kirikalile järelepärimise selle kohta, kuidas Eesti Vabariigis üldse seadusi täidetakse ja kas ka mainitud konkreetsel juhul täidetakse. Nii et selle materjali ma annaksin üle meie austatud spiikrile Ülo Nugisele saadiku arupärimisena.

Teiseks, ma tahaksin toetada Juhan Telgmaad. Nimelt meie töö ajakirjanduses valgustamise osas ja selles osas, et Lembit Annust kujutatakse sellise figuurina, keda eesti rahvale võib näidata ainult tondi või lollina. Sellest ma saan väga hästi aru! Aga kui Annus ütleb midagi niisugust, mida võiksid ka teised eestlased teada saada, siis selles suhtes nimme võetakse suu vett täis ja midagi ei valgustata. Minu meelest tuleks meil asjad paika panna selles suhtes, kuidas valgustatakse meie esinemisi vaba mikrofoni raames. Ma arvan, siis ei tekiks minul ega teistel saadikutel küsimusi, miks vaikitakse maha seda, mida räägitakse siin vabas mikrofonis.

Lõpetuseks ma tahaksin vabandada Ülo Nugise ees, et ma eelmisel korral kuritarvitasin aega ja seepärast tõmban nüüd otsad kiiresti kokku. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Uno Ugandi!

U. Ugandi

Lugupeetud kolleegid! Mind sundis seda mikrofoni kasutama valijate poolt järjest sagedamini ja teravamalt esitatud küsimus tarbijakaitse seaduse puudumisest ja kuna ma lubasin probleemiga tegelda, siis olgu see etteaste siin sissejuhatuseks. Kuna valijate paljud küsimused tarbe- ja toidukaupade kvaliteedi ja hinnaga seoses kuuluvad niisuguse seaduse valdkonda, siis tõenäoliselt on see praegu õige koht selle seaduse vajalikkuse rõhutamiseks. Õigus on muidugi neil, kes ütlevad, et hindade kolossaalse tõusu juures ei ole märgata kvaliteedi olulist paranemist ja seaduse puudumine annab hea võimaluse kõige müümiseks, vaata et isegi tervistkahjustavate esemete ja toiduainete realiseerimiseks, peaasi et rohkem raha saada. Puudub seadus, mis määraks korra ja vastutuse kaupade ohutuse, sortimendi ja kvaliteedi osas ning nende seose hindadega. Tarbijakaitse seadus peaks normeerima kõik need asjad alates disainist – kvaliteedinõuded, valmistamise materjalid, tervisekaitse nõuded ja võib-olla isegi patendiküsimused.

On ka väidetud, et meil puudub koht, kuhu tarbija võiks pöörduda lahenduse leidmiseks oma kaebusele kauba kvaliteedi või teeninduskultuuri kohta. Firmad võivad teha, mida tahavad, tarbija eest ei seisa aga keegi. Päris nii see muidugi ei ole, aga kipub vägisi sinnapoole. Piinlik on kuulata süüdistusi Ülemnõukogu aadressil, et miks selle probleemiga ei ole tegeldud, aga minu teada seisab tarbijakaitse seaduse eelnõu praegu valitsuse taga. Kuna tarbijakaitse seadus on Ülemnõukogus kunagi liikunud, siis ma arvan, et see sõnavõtt vähemalt kiirendab tarbijakaitse seaduse eelnõu ilmutumist meie töölaudadele. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mart Laar!

M. Laar

Austatud hr. spiiker! Austatud saadikud! Mul ei olnud kavas siia kõnetooli täna tulla, sest kõigele lisaks tundub mulle, et neid südamepuistamisi võiks toimetada väljapool istungjärkude aega. Ma isiklikult ei näe neis tohutu suurt kasutegurit ja seepärast ei tohiks sundida kõiki saadikuid neid kuulama. Aga kuna hr. Telgmaa saadikurühma "Isamaa Ühendus" niivõrd lahke sõnaga meelde tuletas, siis ma tahaksin talle vastata. Soovitaksin läbi lugeda saadikurühma "Isamaa Ühendus" nimekirja ja leida sealt kellegi Kaido Kama, kes nagu juhuslikult ka selle küsimusega siin kõnetoolis käis. Ma arvan, et siis langevad sellised süüdistused ära.

Mis puutub Telgmaa kaebustesse ajakirjanduse ebaõiglase suhtumise kohta, siis ma saan temast aru, olles lugenud ajalehest "Postimees" kirjeldust nii hr. Telgmaa kui ka hr. Fjuki Strasbourgis käigust. Mis puutub aga üldse ajakirjandusse, siis loomulikult on siin probleem olemas, kuid ilmselt ei ole süüdi ainult ajakirjanikud, vaid kogu Eesti ühiskond, kaasa arvatud meie, kes me siin saalis kõik istume. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, loeme sellega vaba mikrofoni lõppenuks.

Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, selle istungjärgu esimese istungi lõpuks olime jõudnud alles esimese päevakorrapunkti ettekande ärakuulamiseni. Aeg sai otsa, päevakorralduse arutamine jäi pooleli. Nendest asjaoludest lähtudes me täna ka jätkame. Ja me jätkame kaasettekande, aga võimalik et ka kaasettekannete ärakuulamisega. Ma palun kaasettekandeks kõnetooli ekspertide grupi juhi Jüri Raidla.

J. Raidla

Lugupeetud juhataja! Austatud Ülemnõukogu liikmed! Põhiseaduse sünd pole kunagi kerge olnud. Ilmselt sellepärast, et tegemist on sõna otseses mõttes põhiseadusega, s.t. seadusega, mis annab õiguslik-poliitilise põhja kogu ülejäänud seadusandlusele ja riiklikule ülesehitusele. Öeldu kehtib kahtlemata ka käesoleva põhiseaduse eelnõu suhtes. Hirnu ja armu vastastikune võitlus on olnud tema sünniloo pidev kaaslane. Ühed, kes tunnevad vastupandamatut armastust parlamentarismi vastu, on samal ajal heidutatud presidentaalsuse võimalikest tagajärgedest ja vastupidi, presidentaalsuse tundeüllased igatsused on sageli varjutatud legendidega võimalikust parlamendi diktatuurist.

Mõlemal juhul on tegemist taktikaliste ja strateegiliste poliitiliste unelmatega, mis on jätnud kahjuks tagaplaanile kolmanda võimaluse, traditsioonilise parlamentarismi ühitamise mõõduka presidentaalsusega. Niisugusele ühendusele peaks meid suunama ka Eesti Vabariigi riigiõiguslik ajalugu. Arvatavasti teeb ta seda järgnevatel aastakümnetel vältel.

Põhiseaduse kohta ettekande esitamine nõuaks aega ilmselt mitu tundi. Minu käsutuses oleva 10 minuti raamesse mahuvad kahjuks vaid teesid. Need teesid ma jagaksin skemaatiliselt kolme gruppi.

Esimene grupp teese: põhimõtted, millele peaks ja võiks põhiseaduse eelnõu vastata.

Esiteks, vaba rahva suurima võimu väljendus on õigus luua ja vastu võtta riigi põhiseadus, mis on piiriks ja aluseks kõigile teistele seadustele, valitsusvõimule ja kohtule, rahvale oma sotsiaalse ja majandusliku olemise korraldamisel. Seetõttu ei saa põhiseadust ja tema konstruktsioone mitte kuskilt laenata. Riigiõiguslikud konstruktsioonid peavad välja kasvama rahva minevikust, olevikust ja tulevikukavadest. Olla vundament ja korrastaja – selles seisneb põhiseadusliku arhitektuuri kõiki ja kõikehaarav roll ühiskonnas. See on roll, mida mittetoimivad põhiseadused ei suuda iialgi täita.

Teiseks, eesti rahvas ei pea tegema oma uut põhiseadust tühjale kohale. Põhiseaduse algallikaks on rahva olemise viis ja traditsioonid, mitte aga poliitikute ja õigusteadlaste reaalsest minevikust, olevikust või rahva tulevikukavadest kõrgemalseisvad konstruktsioonid. Kolmandaks, Eesti Vabariigi põhiseadus on seda tugevam ja töökindlam, mida enam ta on aastatel 1920–1940 kujunenud õiguslik-poliitilise kultuuri ja traditsiooni kandja.

Neljandaks, Eesti Vabariigi põhiseaduse vastuvõtmine tugineb enesemääramise vääramatule õigusele ja riikliku kestvuse kontseptsioonile. Seejuures lähtutakse õigusliku järjepidevuse substantiivsest ehk kodanikulisest algest, mitte aga legislatiivsest ehk mehaanilisest konstruktsioonist.

Viiendaks, põhiseadus peab järgima tsiviilühiskonna ja õigusriigi ülesehitamise eesmärke. Mitte inimene pole riigi jaoks, vaid vastupidi, riik on inimese jaoks. Sellest johtuvalt on põhiseaduse keskne peatükk teine peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused". Kõik ülejäänud peatükid, s.t. kogu ülejäänud põhiseadus on nii või teisiti teise peatüki teenistuses. Põhiseadus on täpselt nii hea, kui hästi ta suudab tagada põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste realiseerimise.

Kuuendaks, põhiseadus on õigusriigi aluste alus. Üks riik saab õigusriigina püsida ja areneda vaid siis, kui põhiseadus on stabiilne, kui põhiseadus pole manipuleeritav, kui põhiseadus pole poliitiliste ambitsioonide nimel hetke-eesmärke järgides muudetav. Seega peab põhiseadus olema võimeline end ise kaitsma.

Seitsmendaks, Eesti Vabariigi põhiseadus peaks olema üles ehitatud rahvavõimu põhimõttele. Kaheksandaks, rahvavõimu alusel korraldatud riigivalitsemine eeldab võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte rakendamist. Käesoleva eelnõu § 4 annab tunnistust niisuguse soovi olemasolust ka eelnõu autoritel.

Üheksandaks, kohus peab olema kolmas ja sõltumatu võim, mis allub ainult seadusele. Veelgi enam, kohus peab olema varustatud spetsiaalsete volitustega, mis võimaldavad tal kasutada oma spetsiifilisi meetodeid riigivõimu- ja -valitsemisorganite tasakaalustamisel.

Kümnendaks, põhiseadus peab olema niivõrd konkreetne, et ta oleks kohtus rakendatav, eriti juhul, kui seadusandluses on lünk. Lüngad seadusandluses kaovad sedamööda, kuidas täiustub Eesti Vabariigi seadusandluse süsteem. Meil seisab ees kümnete, sadade, isegi tuhandete seaduste ja normatiivaktide väljatöötamine. Neid kõiki peab põhiseadus suutma katta.

Üheteistkümnendaks, Eesti Vabariigi põhiseadus peab arvestama tõsiasi, et Eestil on pikaajalisi omavalitsuslikke traditsioone. Ei tohi unustada, et Eesti iseseisvus kasvas käesoleva sajandi algul välja just tugevast omavalitsusest. Ühiskonna riiklik korraldus on ajaloo Eestile suhteliselt uus, samal ajal kui omavalitsuslik korraldus on endale teed rajanud läbi aastasadade. Omavalitsusliku alge tugevus Eesti ühiskonnakorralduses on olnud ilmselt üks oluline tegur, mis on võimaldanud Eestil ajalookeerises üldse püsima jääda. Omavalitsuste nii otsene kui kaudne riigistamine on vaja tulevikus välistada põhiseaduse vahendusel.

Eeltoodud teese võib detailiseerida, neile võib lisada suurel hulgal uusi teese. Nii või teisiti, analüüsides põhiseaduse eelnõu selle vastavuse seisukohalt püstitatud põhimõtetele, saab iga analüüsija kujundada oma arvamuse eelnõu sobilikkuse kohta. Loomulikult pole eeltoodu ainuke projekti sobilikkuse kriteerium, küll aga osutub eeltoodu kindlasti üheks kriteeriumiks projekti sobivuse hindamisel.

Teine grupp teese ja põhimõtteid oleks pealkirjastatav nii: tehtud töö protsess ja tulemused.

Esiteks, nõndanimetatud Raidla töögrupp sattus ekspertide rolli kolmel põhjusel. Esiteks, assamblee juhtkonna sellekohase taotluse põhjal. Teiseks, Ülemnõukogu vastava otsuse alusel k.a. jaanuarikuust. Ja kolmandaks seepärast, et töögrupp oli nõus veel kord ette võtma põhiseaduse tegemise raske töö, mitte soovides loobuda oma kaasabi osutamisest riigi ja ühiskonna arengu seisukohalt nõnda olulises küsimuses.

Teiseks, tahaksin rõhutada, et ekspertgrupp töötas väga tihedas koostöös redaktsioonitoimkonnaga. Võrreldes 1991. aasta 13. detsembri eelnõuga, sündis õiguslikust seisukohast vaadatuna tegelikult uus eelnõu.

Kolmandaks, tahaksin siin kohal märkida, et õhkkond redaktsioonitoimkonnas oli väga tõine ja edasipüüdlik. Vaieldamatud teened tõise õhkkonna ja edasiviiva mentaliteedi kujundamisel kuulusid redaktsioonitoimkonna esimehele pr. Liia Hännile. Diskussioonid olid aktiivsed, kuid seejuures korrektsed.

Neljandaks, ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna aruteludes sündinud ühisseisukohad fikseerusid eelnõu põhitekstis seisuga 6. veebruar 1992. Ekspertide eriarvamused fikseeriti alternatiivides, mis esitati Põhiseaduse Assambleele. Sellest tulenevalt kannavad eksperdid erialast vastutust eelnõu teksti eest seisuga 6. veebruar 1992 selles osas, mille suhtes eksperdid pole esitanud oma alternatiive. Omalt poolt ei saa eksperdid jagada erialast vastutust põhiseaduse selles osas, kus on esitatud alternatiivid ning mida assamblee ei ole aktsepteerinud kui riigiõiguslikku konstruktsiooni.

Viiendaks, sooviksin rõhutada, et ekspertide alternatiivid sündisid varasema riigiõigusliku kontseptsiooni läbitöötamisest, mis kajastus juba sügisel meie poolt esitatud projektis. See tähendab, et need konstruktsioonid, mis on seotud presidendi valimise süsteemiga ja paljude muude aspektidega, ei kujunenud mitte rahvaarutelu ajal ega käigus, vaid need on varem kujunenud tõepoolest riigiõigusliku kontseptsiooni läbitöötamisest. Seetõttu ei ole konstruktsioonide sünd ühel või teisel viisil tingitud populistlikest kaalutlustest. Tõsiasi, et väga mitmed ekspertide projektis fikseeritud põhimõtted on olnud tulipunktis ka rahvaarutelu ajal väga mitmetel foorumitel, ei johtu praegusel juhul ekspertide arvamusest. Pean rõhutama, et ekspertide kui autorite grupi poolt esialgselt koostatud põhiseaduse eelnõu ei avaldatud vabariigi ajakirjanduses.

Kolmas põhimõtete ja teeside grupp on kahtlemata kõige keerulisem ning kõige raskem, kus ekspertide arvamuse roll on oluliselt väiksem kui eelnevate teeside käsitlemisel. Need puudutavad Ülemnõukogule esitatud eelnõu edasist käiku.

Ma tahaksin siinkohal rõhutada selle grupi teeside all vaid paari põhimõtet. Et ei jääks mitte mingit võimalust vääriti mõistmiseks, tahaksin esimesena alla kriipsutada seda: põhiseadust on Eestile vaja rohkem, kui me praegu seda ette kujutada oskame. See on väga lihtne tees, kuid ometi tuleb sellesse teesi minu arvates suhtuda ülitõsiselt. Kui Eesti Vabariik lähemate kuude jooksul oma põhiseadust ei saa, siis sel juhul võib täiesti vääramatult prognoosida praeguse riigiõigusliku segaduse ülekasvamist riigiõiguslikuks katastroofiks, millel võivad olla väga hukatuslikud tagajärjed kujunevale, ülesehitatavale ja taastatavale omariiklusele. Ilma põhiseaduseta suubub Eesti lähematel kuudel anarhiasse. Anarhiast väljatulek on seotud sageli vapustustega. Kui keegi poliitikutest või teadlastest kõneleb võimalikust diktatuuri või autoritaarsuse ohust, siis johtub see just võimalikust anarhiast.

Ja teiseks, on täiesti selge, et uued valimised on ülivajalikud ja mida kiiremini need korraldada, seda parem. See on kirjas ka Ülemnõukogu 1991. aasta 20. augusti otsuses, kus punktis 3 on sõnaselgelt öeldud, et uued valimised toimuvad 1992. aastal Eesti Vabariigi uue põhiseaduse alusel.

Mis puudutab ekspertide seisukohtasid nende poolt esitatud alternatiivide suhtes, siis mul on volitus kinnitada, et oma riigiõiguslikku konstruktsiooni eksperdid revideerinud ei ole ja nende meelest tagaksid alternatiivides väljendatud põhimõtted aktsepteerimise korral tasakaalustatud riigivõimu Eesti Vabariigis. Loomulikult toetavad eksperdid jätkuvalt presidendi otsevalimist. Presidendi volitused oleksid aga rangelt piiratud põhiseadusega. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Küsimused hr. Jüri Raidlale? Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud hr. Raidla! Ma jagan tõesti teie seisukohta, et põhiseadust on Eestile kiires korras vaja, kuid samal ajal ei tohi me ka rahvast seada väljapääsmatusse olukorda ja teda hirmutada, nagu teie sõnavõtu lõpposast läbi kostus. Seetõttu ma küsin teie kui ekspertgrupi juhi arvamust: milline peaks olema kõige arukam ja võimalikum riigiõiguslik käik siis, kui põhiseaduse eelnõu kukub rahvahääletusel läbi? Mida te siis soovitaksite ette võtta ja millise alternatiiviga? Rahvas peaks seda hääletamisel teadma.

J. Raidla

Kui peaks tekkima selline situatsioon, et rahvahääletusele esitatav põhiseaduse eelnõu tõepoolest läbi kukub, siis tuleb kokku võtta kogu mõistuse potentsiaal, koostada uus põhiseaduse eelnõu ning esitada see võimalikult kiiresti uuesti rahvale seisukoha võtmiseks.

Juhataja

Suur tänu! Andres Tarand!

A. Tarand

Lugupeetud ettekandja! Te konstateerisite nüüd, et ei ole avaldatud ekspertide eelnõu. Eile kõlasid ka ajakirjanduses isand Uluotsa süüdistused, et kõike varjatakse, assamblee ei ole midagi avaldanud jne. Kelle kohustus teie arvates see avaldamine õieti oli? Kas see on ajakirjanduse, autorite või justiitsministeeriumi süü, et ekspertide eelnõu ei avaldatud?

J. Raidla

Ilmselt tõlgendati mõneti ebatäpselt minu sellekohast avaldust. Ekspertidel pole oma eelnõu olnudki. Ekspertid, kes algul moodustasid nn. Raidla töögrupi, esitasid Põhiseaduse Assambleele 19. septembril kell 21.00 Kadriorus ühe eelnõu, mida ei avaldatud ja mille avaldamist keegi konkreetselt ei taotlenud, sealhulgas autorite grupp. Nii et ma lihtsalt konstateerisin, et seda eelnõu ei avaldatud. Sellega ei esitanud ma mitte kellelegi mitte mingisugust pretensiooni.

Juhataja

Suur tänu! Marju Lauristin!

M. Lauristin

Lugupeetud härra Raidla! Te ütlesite oma ettekandes ühe väga olulise põhimõtte, et meie põhiseaduse loomine täidab Eestis tsiviilühiskonna ülesehitamise eesmärgi ja et ka ekspertgrupp lähtus seisukohast: mitte inimene ei ole riigi jaoks, vaid riik on inimese jaoks. Selles kontekstis ma tahaksin kuulda teie selgitust põhiseaduse eelnõus tehtud muudatuste kohta, mille initsiaatoriks olid just eksperdid.

Kui Põhiseaduse Assamblee langetas oma valiku Jüri Adamsi eelnõu kasuks, siis üks motiive, millest komisjonides oli juttu ka hr. Adamsiga, oli see, et Jüri Adamsi eelnõu oli järjekindlalt demokraatlik küsimustes, mis puudutasid just tsiviilühiskonda ning eriti kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit. Algselt oli näiteks sees säte, et erakondadesse võivad kuuluda ka lojaalsed mittekodanikud ja loomulikult tingimusel, et erakonnad ise ei ole ebalojaalsed Eesti riigi suhtes, ning assamblee kiitis selle põhimõtte heaks.

Teie ekspertgrupp protestis selle põhimõtte ja saavutas selle, et praegu on sisse viidud säte, mille kohaselt erakondadesse saavad kuuluda ainult kodanikud. Kas te peate praegu, Eesti ühiskonna üleminekul ühest seisundist teise sellise seisukoha mõju Eesti tsiviilühiskonna kujunemisele positiivseks või mitte?

J. Raidla

Ekspertgrupp lähtus, nagu ma ütlesin, põhiliselt riigiõiguslikest konstruktsioonidest.

Mida kujutab endast poliitiline erakond ja mis on tema eesmärk?

Poliitilisel erakonnal ei ole lõppkokkuvõttes muid põhieesmärke kui osalemine ühes või teises vormis riigivõimu teostamises, igal juhul valmistumine võimaluseks teostada riigivõimu. Demokraatlikus, erakondlikult struktureeritud ühiskonnas näeb see alati nõnda välja. Kui

põhiseadus täiesti loogiliselt näeb ette, et mittekodanikud ei saa osaleda riigivõimu teostamises, ei saa valida ega olla valitud, siis tekib nonsenss, kui samal ajal mittekodanikud osalevad parteiliste struktuuride kaudu võimuvõitluses. Praegusel juhul peab ekspertide ettepanek silmas kodanikulist kriteeriumi ainult kuulumisel poliitilistesse erakondadesse. See ei puuduta muid organisatsioone, ühendusi ja liikumisi. Sellest lähtusid eksperdid oma ettepaneku tegemisel.

Juhataja

Suur tänu! Aleksandr Gussev!

A. Gussev

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Tahaksin kuulda teie kommentaari meile esitatud põhiseaduse eelnõu § 56 kohta. Te just äsja vastasite lugupeetud Marju Lauristini analoogilisele küsimusele. § 56 esimene osa on mulle üldiselt mõistetav, sellega võib nõustuda või mitte, kuid ilmselt on selles mingi loogika olemas. Mina aga tahaksin tsiteerida selle paragrahvi teist osa, et saadikuil ei tuleks seda kaua otsida: "Seadus võib piirata välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse ..." – noh, see on veel mingil määral mõistetav, aga edasi: "... õigust valida tegevusala, töökohta ja elukutset, õigust tegelda ettevõtlusega ja koonduda tulundusühendustesse, õigust omandada teatud liiki vara ..." jne. Tahaksin saada teie kommentaari selle paragrahvi kohta. Tänan!

J. Raidla

Kommentaare oleks mul sellele küsimusele kaks. Kõigepealt peavad mis tahes piirangud olema kooskõlas põhiseadusega, põhiseaduse põhitekstiga. Teiseks, põhiseadus ja temast alamalseisvad seadused tõepoolest seavad tulevikus tingimusi teatud alal tegelemiseks või teatud ametites olekuks. Näiteks riigiametis oleku seos kodakondsusega või selle puudumisega on täiesti ühene. Nii et selliseid võimalusi peab silmas ka § 56.

Juhataja

Suur tänu! Ants Paju!

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Enne, kui te teeside juurde jõudsite, ütlesite, et vabal rahval on õigus luua põhiseadus. Kas novembrikuus toimunu oli teie arvates tehtud töö avalikustamine või oli see arutelu? Ja kui see oli arutelu, kas siis teie arvates sellest oli küllalt, et teie tees peaks paika? Teie esimese bloki teesides on öeldud, milline peaks olema põhiseadus.

Eile me kuulsime aga hr. Antoni suust, et see eelnõu on poliitiline kokkulepe. Minu meelest tekib siin lahknevus. Teie arvamus, palun?

J. Raidla

Esmalt esimese küsimuse suhtes. Te peate silmas seda, et 23. detsembril avaldati assamblee eelnõu rahvale tutvumiseks. Ma kasutasin sõna "tutvumiseks" sellepärast, et praegu kehtiva seadusandluse põhjal saab Ülemnõukogu juriidiliselt siduvat rahvaarutelu algatada oma struktuuride kaudu. Kas tutvumiseks avaldamine oli piisav? Ma usun, et mida rohkem informatsiooni sündiva põhiseaduse kohta rahvale ajakirjanduse kaudu anda, seda parem. Kuid mis puudutab küsimust uue rahvaarutelu, ametliku rahvaarutelu algatamise kohta, siis mulle tundub, et praeguses situatsioonis selleks erilist vajadust ei ole. Minu arvates on seisukohad enam-vähem selgepiirilisel välja koorunud nii ajakirjanduses kui mitmetel kogunemistel. Me teame, et inimeste igapäevases käsitluses on põhiseaduses kolm, neli või viis sellist põhilist tulipunkti, millele enamikus tähelepanu pööratakse. Eri aegadel nii vana aasta sees kui ka käesoleva aasta algul on mitmel korral tehtud sotsioloogilisi küsitlusi. Seetõttu mulle tundub, et valdavad seisukohad, mis rahva hulgas on praegu levinud, peaksid olema enam-vähem adekvaatselt teada. Küll aga on täiesti loomulik, et kui võetakse vastu otsus põhiseaduse panekust referendumile, siis igal juhul see enne piisava ajavaruga avaldatakse, andmaks inimestele võimaluse soovi korral sellega põhjalikult tutvuda ja välja kujundada oma isiklik seisukoht põhiseaduse teksti suhtes.

Teine küsimus teesidest, milline peaks olema põhiseadus, ja hr. Antoni ettekandest. Kahjuks ma hr. Antoni eilset ettekannet ei kuulnud. Tõsi on aga see, et mõningad erinevused meie ettekannetes võivad täiesti rahulikult olla. Ma püüdsin enam-vähem kiretult esitada ekspertarvamusi, kuigi põhiseaduses, mis on sisult ikkagi selgelt õiguspoliitiline dokument, on mõnikord tõepoolest piiri tõmbamine õigusliku ekspertarvamuse ja poliitilise ekspertarvamuse vahel mõnevõrra tinglik. Kui meil olid mõningad erisused, siis võib-olla sellest johtuvalt, et minu suunitlus oli õiguslikule ekspertarvamusele, ning võimalik, et hr. Antoni ettekanne oli kantud poliitilisest analüüsist ja prognoosist rohkem kui minu oma.

Mis puudutab aga esimeses grupis väljatoodud 11 teesi, siis ma püüdsin ka siin jääda eksperdi raamidesse, tuua teie ette need võimalikud teesid, mida igauks võib ise täiendada. Otsustuse tegemine selle kohta, kas põhiseaduse tekst vastab nendele teesidele ja paljudele muudele põhimõtetele, on kahtlemata poliitikute ülesanne.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Jõerüüt!

J. Jõerüüt

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Minu küsimus lähtub ettekande sellest mõttest, et Eestile on põhiseadust lähemate kuude jooksul hädasti vaja. Nimelt on see mõte mulle endale väga omane ja sümpaatne, ma arvan täpselt samamoodi. Ma küsin härra Raidla kui inimese käest, keda ma hindan ja kellel on suuri kogemusi peale selle ala, mille eksperdina ta siin esineb, ka Eesti elu korraldamisel justiitsministri ametis. Minu küsimus on väga lihtne: mida teie arvates peaks praegu tegema ja mida peaks tingimata vältima, et Eestil oleks põhiseadus mõne kuu pärast olemas?

J. Raidla

Ilmselt on see kõige raskem küsimus, mis meie kõigi ees seisab – minul eksperdina, teil otsustajana. Küsimuse esimesele osale on lihtne vastata: kõigepealt eeldab see eelnõu teksti põhjalikku analüüsi ja põhjalikku arutelu.

Edasi. Kui põhjalik analüüs ja arutelu näitavad, et põhiseaduse eelnõu läbikukkumise võimalus rahvahääletusel on suur, siis tuleb sellest teha ka järeldused. Rääkimata sellest, mida ma konstateerisin, et ekspertidena me ei ole revideerinud oma riigiõiguslikke konstruktsioone, mis ühelt poolt on seotud riigivõimu tasakaaluga ja teiselt poolt vajadusega põhiseaduslikult tagada mis tahes situatsioonis ühele või teisele institutsioonile antavate volituste maht mandaadi tugevusega. Siinkohal tuleb lisaks nendele kahele eeltoodud põhimõttele pidada tõepoolest silmas ka poliitilist olukorda. Ma saan viimase kahe nädala kohta omalt poolt kinnitada seda, et läbikäimine nii akadeemilises kui ka poliitilises mõttes on oluliselt vähenenud. Küll aga on võimalik olnud korduvalt suhelda inimestega väga erinevates situatsioonides.

Inimestel on kaks põhiteemat. Esimene ja täiesti valdav teema on hinnad, võimalus ära elada. Kui aga minu poole pöörduakse põhiseaduse küsimuses, siis küsitakse ainult ühte: mismoodi valitakse riigipea? Tähendab, seda tuleb silmas pidada. Kui panna rahvahääletusele

seaduseelnõu, mille läbikukkumise võimalus on üleliia suur, siis on see risk mitte ainult käesoleva eelnõu suhtes, vaid risk ka edaspidise sotsiaalse ja poliitilise arengu suhtes. Ma tahaksin seda veel kord rõhutada: kui Ülemnõukogu on vastu võtnud otsuse mitte teha korrektiivse käesolevas põhiseaduse eelnõus, mis minu kui eksperdi arvates on põhjendatud ja õige seisukoht, siis arutelu tulemusena peab ta kindlasti jõudma järeldusele, kas Ülemnõukogu teeb Põhiseaduse Assambleele ettepaneku tekst veel kord läbi vaadata. See oleks minu arvamus teie küsimuse kommentaariks.

Juhataja

Suur tänu! Vaino Väljas!

V. Väljas

Ülemnõukogu esimees! Hr. spiiker! Hr. Jüri Raidla! Jagan täielikult teie seisukohta põhiseaduse teise peatüki fundamentaalsest tähendusest. Sellest johtuv küsimus: kas on õiguspärane lahutada põhiseadusest tema rakendusseadus ja selle väga tähtsad õiguslikud küsimused? Kas teisele peatükile ja tema vaimule vastab rakendusseaduse § 8 või mitte? Kas põhiseaduse rakendusseaduse ja § 8 kunstlik lahutamine, otsus mitte tuua seda rahva ette konstitutsiooni eripeatükina, on poliitiline manipulatsioon või on see teie arvates õiguslikult vettpidav?

J. Raidla

See küsimus koosneb kahest osast. Esimene osa: kas rakendusseaduse käsitlemine põhiseaduse põhitekstist eraldi on õiguslikult korrektne või mitte? Vastus sellele on jaatav. See, et põhiseadusele koostatakse juurde rakendusseadus, on tehniliselt ja õiguslikult täiesti aktsepteeritav. Küll aga tuleb rakendusseaduse koostamisel ja vastuvõtmisel silmas pidada, et rakendusseadus peab olema tõlgendatav sõna-sõnalt, sest seal nähakse ette rakenduslikud protseduurid, kuidas põhiseadus samm-sammult käivitatakse.

Mis puudutab rakendusseaduse teksti tervikuna ja § 8 probleemi, siis pean ma ütlema, et § 8 täies redaktsioonis lugesin ma täna hommikusest "Rahva Häälest" siinsamas saalis. See tahetakse panna rahvahääletusele nn. täiendava põhimõttelise küsimusena. Probleem on siin väga vastuoluline. Mul on olnud võimalik selle probleemiga praktiliselt akadeemilises laadis kokku puutuda, kuulata ettekandeid ja analüüsida situatsiooni, mis on selle probleemi ümber tekkinud Ida-Euroopa ja Ladina-Ameerika riikides ning mitmetes teistes maades. Seisukohad on olnud ülimalt erinevad, alates sellest, et nii-öelda kõrvaldada seadusandlikult teatud grupp

isikuid poliitilisest elust täielikult, kuni selleni, et mitte ühtegi sammu selles valdkonnas ette võtta.

Minu arvates peaks leidma väljapääsu nn. konkreetsete juhtude lahendamise kaudu. See oleks rohkem kooskõlas põhiseaduse kirjatähe ja vaimuga. Asi on ka selles, et Ida-Euroopas on olemas esimesed kogemused niisuguste seaduste vastuvõtmisel. Ungaris näiteks oli konstitutsioonikohus sunnitud säärase seaduse tühistama.

Mis puudutab täiendavate kriteeriumide loomist riigiametis töötamise kohta, siis seda on põhimõtteliselt võimalik seaduspäraselt lahendada ja vastavaid täiendavaid kriteeriume ka panna, kuid õiguslikust seisukohast peab lähenemine olema individuaalne.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, palun hetk tähelepanu! Rõdul on Argentiina suursaadik Eesti Vabariigis. Ta on meil oma esimesel visiidil. Tervitame teda aplausiga. (Aplaus.)

Suur tänu! Jätkame küsimuste esitamist. Ülle Aaskivi!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud hr. Raidla! Te olete täna korduvalt kinnitanud, et teie juhitud grupp ei ole iseenda jaoks revideerinud riigiõiguslikku konstruktsiooni, millest te juba esialgselt oma eelnõu ette valmistades lähtusite. Sellest tuleneb loomulikult ka see, et teie töögrupi poolt esitatud alternatiivid ja neist väljakoosuv hinnang Põhiseaduse Assamblee eelnõule lähtuvad just sellest teie töögrupi riigiõiguslikust konstruktsioonist, kuid kas te seejuures siiski mõnate, et on võimalikud ka teistsugused, teie töögrupist erinevad riigiõiguslikud konstruktsioonid ja poliitilised valikud, mis samuti võivad olla töökindlad ja terviklikud?

Ja teiseks, nüüd mina Põhiseaduse Assamblee liikmena küll tean, millistest alternatiividest käib jutt. Neid oli umbes 14, kuid kahjuks ei ole Ülemnõukogu liikmetel teie ekspertgrupi kirjalikku arvamust, kus need alternatiivid ka näha oleksid. Kas te oskaksite seda olukorda kommenteerida? Aitäh!

J. Raidla

Kõigepealt esimese küsimuse suhtes. Ma olen juba öelnud ja rõhutan veel kord, et see koostöö, mis redaktsioonitoimkonnaga toimus, oli minu arvates väga konstruktiivne ja andis positiivse tulemuse. Selline on minu isiklik hinnang tehtud tööle. Mis puudutab seda, et meil on teatavas ulatuses erinevad konstruktsioonid, siis loomulikult eksperdid mõnavad teiste

võimalike konstruktsioonide olemasolu, sest maailma riigiõiguse ja konstitutsioonide pilt kasutatavate konstruktsioonide poolest on tõtt-öelda väga kirju. Täpselt kokkulangevaid konstitutsioone ma ei tea maailmas ühtegi olevat. Kuid kas ma mõõnan selle praegu kasutatava konstruktsiooni vettpidavust ja töövõimet? Kahtlemata võib kõik siin maailmas hästi minna, sealhulgas ka selle põhiseadusega. Küll aga ei leidnud ma piisavalt suurt hulka argumente ja põhjustusi selleks, et viia kas või iseendagi jaoks kasutatav kontseptsioon täiuslikkuseni. Meie arvates meil selleks mõistust nappis, me ei osanud seda valitud poliitilist konstruktsiooni riigiõiguslikult lõplikult välja arendada. See on üks põhjus, miks me ei saanud revideerida oma riigiõiguslikku konstruktsiooni.

Teiseks, alternatiivide kirjalikult olemasolu või puudumise küsimus. Enne, kui me assamblee pakutud põhiseaduse eelnõu kallal tööd alustasime, arutasime, kuidas on õigem käituda, kas kirjutada kirjalik retsensioon ekspertgrupi poolt või teha seda koostöös redaktsioonitoimkonnaga, esitades oma arvamusi suuliselt ning diskuteerides selles osas, mida aktsepteeritakse ja mida mitte. Me läksime seda viimast teed. Enne arutasime seda asja ka assamblee juhatajaga ja leidsime, et selline tee peaks olema põhiseaduse teksti õigusliku kvaliteedi seisukohalt efektiivsem. Ma olen ka täna sellel arvamusel, et niisugune töövorm oli efektiivsem, kui oleks olnud kirjaliku ekspertarvamuse esitamine.

Mis puudutab § 1, siis see ütleb tõepoolest, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Seda paragrahvi täiendab nii sisult kui vormilt § 57: kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Teatavasti on hääleõiguslike kodanike hulk muutuv suurus vastavalt seadusandlusele ja ühe riigi territooriumil elavate isikute vabale tahteavaldusele kodakondsuse küsimuses, mis realiseerub kooskõlas riigis kehtiva kodakondsuse seadusandlusega. Nii et siinkohal vastuolu ei teki.

Mis puudutab teise peatüki paragrahve, millele te viitasite, siis need formuleeringud, kus räägitakse igäühe õigusest riigi ja seaduse kaitsele, tähendavad, et igäühele, kes selle riigi territooriumil elab, on tagatud vastavalt sätestatud kaitse, sõltumata rahvusest, rassist, usutunnistusest ning kõigist muudest konstitutsioonis fikseeritud põhimõtetest ja parameetritest.

Juhataja

Suur tänu! Rein Järlik!

R. Järlik

Austatud juhataja, austatud hr. Raidla! Eile siin saalis põhiseaduse küsimuses toimunud ettekanne jagas suhtumise eelnõusse selgesti kahte leeri. Asetas ühele poole need, kes on tugeva presidendivõimu pooldajad, ja teisele veendunud parlamentaristid. Süsteem on äärmiselt must-valge, aga ometi arvati tugeva presidendivõimu pooldajate hulka ka need, kes on küll pooldanud presidendi valimist otse rahva poolt, kuid samal ajal tema võimu selget piiritlemist, mitte aga talle piiramatu võimu andmist. Ma mäletan, et parlamentaarse korra üks veendunumaid toetajaid ja pooldajaid kolleeg Peet Kask on Põhiseaduse Assamblees toimunud aruteludel mitmel korral rõhutanud, et see, kas presidendi valib rahvas otse, kas tema valib parlament või valijameeste kogu, ei tee veel riigikorda parlamentaarseks ega presidentaalseks. Ma paluksin, et te teeksite selle asja, kui see lühikese aja jooksul on võimalik, täiskogule selgeks, sest on võimalik, et siia saali laskub jälle demagoogiaudu, milles juristil, andke andeks, on väga raske orienteeruda.

J. Raidla

Tõepoolest, see küsimus on liialt pikk, et teda kiiresti lõpuni lahti rääkida. Ma toaksin siin omalt poolt välja mõningad sellised kristalliseerunud põhimõtted, mille põhjal on võimalik üht või teist seisukohta jagada. Ma toetan Peet Kase arvamust selle kohta, et presidendi valimise viis ei määra veel riigivormi. Presidendi valimise viisi järgi ei ole võimalik otsustada, kas tegemist on parlamentarismi või presidentaalsusega.

Teiseks. Parlamentarism ja presidentaalsus, juhul kui nad on omavahel sünteetilises ja orgaanilises ühenduses, on üldse väga tinglikud mõisted. Presidentaalsuse puhul on üks väga oluline parameeter, mida tuleb arvestada, see, et president on ühtlasi ka täidesaatva võimu pea ja nõndanimetatud riigivõimu ühtsuse kandja. Parlamentaarset riigikorra puhul on ametis valitsus, kellel peab olema parlamendi usaldus ja seda igal juhul.

Mis puudutab jaotust parlamentaarseks ja presidentaalseks riigikorraks ringluses olnud eelnõude puhul, siis see on minu arvates ääretult tinglik, ääretult raskelt tõestatav. Ma võin hakata vajaduse korral omalt poolt tõestama nende projektide presidentaalsust, mida on nimetatud parlamentaarseteks. Täpselt samamoodi, nagu oponent võib tõestada seda, et need projektid, mida on nimetatud n.-ö. presidentaalseteks, on samal ajal parlamentaarsed. Ilmselt tuleb Eesti puhul pidada optimaalseks vahevarianti, nimelt ühendada traditsiooniline parlamentarism mõõduka presidentaalsusega.

Mis puudutab presidendi kohta meie riigivõimuorganite süsteemis, siis tõenäoliselt võiks Eesti jaoks olla optimaalne variant piiratud võimuvolitustega otse valitud president. Piltlikult

öeldes: põhiseaduslikes ohjes olev president. See tähendab, et põhiseadusega fikseeritakse sel viisil valitud presidendi volitused üheselt ja ammendavalt. Ebamääraseid võimuvolitusi niisugusel presidendil olla ei tohi. Sel juhul ei ole võimalik ka seaduslikul teel diktatuuri kehtestada. Ebaseaduslikult on kahjuks siin maailmas kõik võimalik, nagu ajalugu näitab. Presidendil ei ole võimalik seaduslikul teel oma pädevust laiendada, võrreldes sellega, mis on põhiseaduses kirjas. Et ta seda ei saaks teha, tuleb järelkult konstrueerida seaduslikud seadusjärgsed mehhanismid, millega president korrale kutsutakse. Selline võiks olla väga lühidalt väljendades minu nägemus sellest konstruktsioonist.

Mis puudutab probleemi veidi laiemalt, siis ka meie esialgses eelnõus oli kirjas see põhimõte, et põhiseaduse järgi võiks Eesti Vabariigis parlament olla ainuke institutsioon, mille volituste maht ja funktsioonide loetelu oleks mitteammendav. See põhimõte on leidnud praegu kajastamist teile esitatud eelnõu §-s 66, mis ütleb, et Riigikogu võib otsustada kõiki neid küsimusi, mis ei ole põhiseadusega antud teiste institutsioonide – presidendi, omavalitsuste või valitsuse – kompetensi. Me loomulikult jagasime sellist põhimõtet. Kui me aga oma konstruktsiooni välja töötasime, siis pidasime silmas, et tegemist on otse valitud presidendiga, kelle on põhiseadusega ammendavalt antud funktsioonid ja mitte kriipsugi rohkem.

Juhataja

Suur tänu! Sergei Sovetnikov!

S. Sovetnikov

Lugupeetud hr. Raidla! Mul on väga lihtne küsimus, aga see teeb mulle muret. Mis järjekorras me teie arvates peaksime dokumente arutama ja vastu võtma asuma, kas esmalt põhiseadust ning seejärel Riigikogu valimisseadust või vastupidi? Loogiliselt võttes peaks eelkõige võtma vastu põhiseaduse ning selle alusel valimisseaduse. Täna me Ülemnõukogus juba arutasime valimisseadust, teadmata, mis kujul võetakse vastu põhiseadus ja mida see hakkab sisaldama. Tänan!

J. Raidla

Sellele küsimusele vastamine veidike küll väljub põhiseaduse eksperdina esineja pädevusest. Juristina ma julgeksin arvata, et valimisseadust võib Ülemnõukogu täiesti rahulikult praegu arutada. Põhiseaduse eelnõu on ju olemas. Ma usun, et valimisseadus ei hakka väga palju sõltuma sellest, millisel viisil põhiseaduse eelnõu esitatakse rahvale. Seda muidugi siis, kui põhiseadusest ei võeta välja sätet, mille kohaselt valimissüsteem rajaneb proportsionaalsuse

põhimõttel. Oleks muidugi kena, kui lõpphääletus valimisseaduse küsimuses toimuks järgmisel päeval pärast seda, kui põhiseadus on referendumil vastu võetud. Siin on probleem selles, et kui tõepoolest põhiseaduse tekstis midagi muudetakse või juhtub see hirmus asi, mille peale ma ei taha mõelda, et põhiseadus rahvahääletusel läbi ei lähe, siis tekib situatsioon, kus on vastu võetud valimisseadus, mis ei saa tööle hakata. Kordan, et need ei ole küsimused, mis teineteist välistaksid mis tahes järjekorras arutamisel.

Juhataja

Suur tänu! Alar Maarend!

A. Maarend

Lugupeetud esineja! Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Milline on teie hinnang meie tänasele seisule, kas meil on tegu parlamentaarse riigiga või parlamentarismi poole püüdleva riigiga olukorras, kus Ülemnõukogul pole sisuliselt ei intellektuaalset ega materiaalist jõudu seaduste väljatöötamiseks ning me kogu aeg nõuame, ootame ja oleme sunnitud võtma seaduseelnõusid valitsuselt? Tähendab, seadusloome on sisuliselt juba praegu täielikult valitsuse käes. Kas sellisel juhul ei või rääkida, et meil on juba kujunemas peaministrikeskne valitsemisvorm? Tänan!

J. Raidla

Ei, sellist järeldust teie küsimusest ei tulene. Seaduste ettevalmistamisega tegeleb eeskätt valitsus seepärast, et tal on selleks märksa rohkem võimalusi, jõudu ja struktuure. See ei määra veel ära, kas on tegemist parlamentarismiga või mitte, või parlamentaarsuse poole püüdleva riigiga. Küll aga tundub mulle küsimuse esimesele poolele vastates, et praeguses situatsioonis on Eestis tegemist parlamentarismi poole püüdleva riiklusega.

Juhataja

Suur tänu! Genik Israeljan!

G. Israeljan

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mul on teile kaks küsimust.

Öelge palun, kas teie kui eksperdi arvates on õiguspärane, et põhiseaduse eelnõus on nii palju paragrahve, ma lugesin neid kokku üle kolmekümne. Nendes on öeldud, et paragrahve

täpsustatakse seadustega? Minu arvates peaks olema vastupidi: kõigepealt tuleks vastu võtta põhiseadus ning pärast tuleneksid kõik vastuvõetavad seadused juba põhiseadusest.

Ja teine küsimus. Kuidas teile tundub, kas me võime ise või Põhiseaduse Assambleele ülesandeks tehes esitada referendumile põhiseaduse kaks varianti? Tänan!

J. Raidla

Esmalt seaduste hulgast. Väga raske on leida optimaalset lahendit küsimuses sisalduvale probleemile. Ühelt poolt ei saa põhiseadus olla nii mahukas, nii ulatuslik ja nii detailne, et ta suures valdkonnas küsimustes annaks lõpliku või piisava õigusliku reguleerimise mehhanismi. Tähendab, igal juhul viitab põhiseadus temast tulenevatele seadustele. Neid on isegi rohkem kui 30, otseselt viidatakse eelnõus 51 seadusele. Kui aga seda teemat veel läbi töötada ja arendada, siis pole mingit kahtlust, et see seaduste hulk tõuseb paarisajani. Ja kui rääkida kogu õigusliku reguleerimise mehhanismist, nii-öelda õigusest objektiivses mõttes, seadusandlusest, mis põhiseadusest lähtudes kuulub väljatöötamisele ja ümbertegemisele, siis ma usun, et ma ei liialda, kui see arv jõuab tuhandeni ja üle selle.

Kahtlemata on vaja suur hulk seadusi viiteliselt ära tuua põhiseaduses. Põhiseaduse mõte on selles, et ta seab teatud põhimõttelised suunad, kuidas seadusandluse süsteem peab arenema, seda esiteks.

Ja teiseks, nendes valdkondades, nendes küsimustes, kus põhiseadus annab ette detailse kriteeriumi, detailse käitumise reegli, detailse normi, on seisukoht ühene, kõik ülejäänud seadused peavad olema selle normiga üksüheses vastavuses. Niipea kui tekib teatav vastuolu, kuulub vastuvõetud seadus tühistamisele. Käesoleva eelnõu järgi teeb seda Riigikohus õiguskantsleri esildusel.

Teine võimalus on korraldada referendum. See tähendab, et referendumile on võimalik panna seaduseelnõu, mille kohta rahvas, iga kodanik saab öelda kas ei või jaa.

Juhataja

Suur tänu, härra Raidla! Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole.

Lugupeetud kolleegid, avan läbirääkimised. Palun kinni pidada meie ajalimiidist – 7 minutit kõnetoolist. Ma palun kõnetooli härra Peet Kase!

P. Kask

Austatud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma oleksin meelsasti näinud, et ka Põhiseaduse Assamblee redaktsioonitoimkond oleks esinenud kaasettekandega. Toimkonna

esimees on praegu komanderingus ja keegi ei ole kaasettekande pidamiseks volitusi saanud. Minu praegune sõnavõtt püüab seda viga teatud määral parandada. See on ilma volitusteta mitteametlik kaasettekanne. Püüan vältida oma isiklike seisukohavõtte ja keskendum nendele küsimustele, mis jäid lahendamata redaktsioonitoimkonna ja ekspertide omavahelistes läbirääkimistes ning mis viidi alternatiividena saali. Püüan neist mingit ülevaadet anda.

Eelnevad ettekanded ning ka kuluaarides ja televisioonis asja kohta avaldatud arvamused ja seisukohavõtted on suures osas keskendunud just erimeelsustele ja mul oleks hea meel, kui me seda joont jätkaksime, sest nende erimeelsuste arv on tegelikult väiksem kui esialgu pakutud 17. Kui me keskendusime ainult nendele, siis me piiraksime arutelu võimalikku valdkonda väga tugevasti. Nimelt toodi 6. veebruari tekstis välja küll hulk alternatiive, aga osa neist alternatiividest kattusid üksteisega, olid paralleelsed ja käisid ainult üks kord hääletamisest läbi. Nii et kokku hääletati 13 alternatiivi ja veel 4 apellatsiooni, mida toimkonnad esitasid, need, kellele ei meeldinud redaktsioonitoimkonna ja ekspertide ühine tekst. Nii et kokku oli 17 hääletamist tõepoolest, nagu hr. Uluots väitis, aga hääletamise tulemused ei olnud nii ühte väravasse, nagu seni on kõlama jäänud. Põhiseaduse Assamblees hääletamisel andsid 13 alternatiivist 11 eelistuse redaktsioonitoimkonnale ja 2 eelistuse ekspertidele, kui jämedalt võtta. Tegelikult oli osa nendest alternatiividest niisugused, mida toetasid niihästi redaktsioonitoimkond kui ka eksperdid, aga mis olid vastuolus juba varem läbihääletatud otsustega. Seetõttu jäi põhitekst nagu Põhiseaduse Assamblee omaks. Nii et põhitekst võitis 11 juhul 13-st ja eksperdid 2 juhul.

Miks nii vähe? Üks põhjus on see, et eksperdid lahkusid pärast kolme hääletamist põhiküsimustes. Nad leidsid, et nad on kaotanud, ja ei pidanud vajalikuks kaitsta ülejäänud seisukohti. Neljast apellatsioonist, mis esitati redaktsioonitoimkonna ja ekspertide ühise teksti vastu, võideti esimesel hääletamisel kolm, kuid üks neist kolmest vaadati nädal hiljem uuesti läbi ja otsustati ümber. Seega 2 : 2. Seejuures üks nendest võitudest, mille assamblee sai redaktsioonitoimkonna ja ekspertide üle, oli sõnade järjekorra küsimus preambulas ja teine, mis otsustati assamblees häältevahekorraga 24 : 0, kujutas endast lihtsalt ühe tekstilõigu lisamist. Nii et hävitavat lööki assamblee poolt ekspertidele tegelikult ei olnud.

Nüüd kontsentreerime oma tähelepanu nendele 11 alternatiivile, kus erimeelsus jäi ja kus eksperdid kaotasid assamblees toimunud hääletusel. Nendest üks oli kaotus nulliga, s.o. mitte ükski ei toetanud assamblees eksperte, 25 olid vastu. Nendest 3 olid niisugused, kus toetajaid oli ainult 1 ja vastuhääli vastavalt 28, 25 ja 24. Üks oli niisugune, kus poolthääli oli 3 ja vastuhääli 20. Kahe puhul toetasid eksperte 4 assamblee liiget. Nagu me näeme,

kontsentreeruvad põhilised erimeelsused, mis minu meelest on nimetamisväärased ainult kolmele kuni seitsmele küsimusele ja ma nimetan need küsimused ka ära.

Eksperdid kaotasid küsimuses, kas anda presidendile põhiseaduse muutmise algatamise õigus. Häältevahekorraga 13 : 14 jäi peale assamblee tekst, mille kohaselt presidendil seda algatamise õigust ei ole.

Järgmine napp kaotus oli riigipiiri küsimuses, mis puudutas ka Tartu rahulepingu sisseviimist põhiseaduse teksti. Häältevahekord oli 12 : 16.

Kolmas kaotus 13 : 21 tuli presidendi valimisviisi hääletamisel.

Neljas oli küsimus, kas president nimetab ja vabastab ametist maavanemad. Siin oli kaks hääletusvooru, ekspertide teksti toetas 4 inimest, redaktsioonikomisjoni tekst aga kaotas häältevahekorraga 10 : 22.

Järgmine oli Riigikogu kvoorumi küsimus. Eksperdid taotlesid kvoorumi suurendamist poolele ja nad kaotasid häältevahekorraga 6 : 25.

Kuues küsimus: kes asendab presidenti tema äraolekul? Eksperdid pakkusid peaministrit, assamblee teksti kohaselt teeb seda spiiker. Eksperdid kaotasid 4 : 29.

Seitsmes küsimus käsitles presidendi vetot. Eksperdid taotlesid vetot, mis on kummutatav absoluutse häälteenamusega, ja kaotasid 3 : 20.

Need seitse küsimust väärivad, et neile tähelepanu keskendataks. Võib-olla tuleks need siin uuesti läbi hääletada või tagastada assambleele taasarutamiseks. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, planeerime sõnavõttud 7 minuti peale. Ülo Uluots!

Ü. Uluots

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Kurb on, et saal on jälle nii hõre. Väga raske on tühjale saalile rääkida. Juhan Telgmaa soovis täna meile õnne aastapäeva puhul. See meenutas mulle, et aprilli esimestel päevadel kaks aastat tagasi seisin ma siinsamas puldis ja püüdsin teid, värskelt valitud saadikuid, häälestada põhiseaduse väljatöötamise grupi moodustamise poolt. Mina mäletan seda (teie muidugi mitte), sest selle kõne tekst on mul alles. Ma rääkisin juba siis tasakaalustatud riigikorrast ja muudest õiguslikest vajadustest, kuid need terad langesid liivasele pinnale ja me jõudsime selle mõistmise juurde alles 20. augustil 1991.

Mis ma sellega tahan öelda? Eile kuluaarides öeldi, et sõltumatud demokraadid ja Maaliit püüavad takistada ja venitada põhiseaduse vastuvõtmist. Vastupidi, juba kaks aastat tagasi aprillis ma tõstatasin selle küsimuse ja väitsin, et kõige tähtsam küsimus vastvalitud

Ülemnõukogu ees on alustada uue põhiseaduse teksti väljatöötamist, kuid minu ülesastumine jäi tulutuks.

Nüüd järgmine probleem. Assamblees kõlanud sõnavõttudes ja kõnedes on kogu aeg räägitud parlamentarismi ja presidentaalse riigikorra erinevustest ja nende headest ning halbade külgedest. Eile kuulsime seda ka Tõnu Antonilt. Ma tahan öelda ainult seda, et ei ole veel keegi suutnud tõmmata punast kriipsu nende mõistete vahele. Me ei tea, kust algab presidentaalsus ja kus lõpeb parlamentarism. Ja nüüd kõige tähtsam, mis ma tahan teile öelda. Ei Maaliit ega meie mehed ole kunagi taotlenud presidentaalset riigikorda tulevases Eesti Vabariigis. Me oleme taotlenud ainult tasakaalustatud riigiõiguslikku korda, kus kolm võimu – valitsus, parlament ja president – moodustaksid võrdkõlgse kolmnurga. Praeguses esitatud tekstis oleme aga ehitanud üles väga kõrge ja pika kolmnurga, kus presidendi kolmnurgakõlg on imelühike. See tähendab, et riigiõiguslik kord on tasakaalust väljas. Ma kordan veel: me ei ole taotlenud mitte midagi muud kui tasakaalustatud riigiõiguslikku korda.

Vaadates möödunud laupäeval televisioonis "Kuuma liini" saadet, kuulsime, et iga teine või kolmas sõna oli seal "hädaoht". Assamblees pole ma muud kuulnud kui hädaoht, hädaoht, hädaoht ... Teate, mina tunnistan ainult ühte hädaohtu, mis ma olen elus läbi elanud. See on kaevanduses suitsetamine. Ülejäänud osas oma elus ma hädaohtu tunnetanud ei ole ega tunneta seda ka praegu väljapakutavas põhiseaduses. Võib-olla olen ma olnud natuke liiga julge, kuid seisan siiski siin teie ees elusa ja tervena.

Mulle meeldis täna väga hr. Kase ettekanne. Ta võttis minult suure koorma, sest ta tõlgendas väga objektiivselt assamblees tehtud tööd. Tõlgendas väga objektiivselt ka 6. ja 7. veebruari sündmusi assamblees. Eile teile antud (mitte ametlikult välja jagatud) põhiseaduse tekst on tegelikult mis? See on 6. veebruari tekst, kuhu on sisse viidud Jüri Raidla töögrupi poolt väljapakutud alternatiivid. Ja me oleme veendunud, et see kajastab rahva tahet. Ma lugesin väga põhjalikult läbi need ettepanekud, mis laekusid rahvalt nn. avalikustamise tulemusena. Nad ühtivad enamikus sellega, mida on välja pakkunud Raidla töögrupp. Ma olen täiesti veendunud, et ei ole karta meie põhiseaduse läbikukkumist rahvahääletusel, kui me paneme rahvahääletusele meie poolt pakutud teksti. Tänane hr. Raidla ettekanne veenis mind järjekordselt, et mainitud kaks saadikugruppi on käesoleval juhul õigel teel. Ja seepärast on meie ettepanek saata see meile esitatud tekst assambleesse tagasi palvega võtta arvesse 6. veebruaril ekspertgrupi poolt esitatud alternatiivid ja viia need uuesti teksti sisse. Annan praegu üle ka vastava otsuseprojekti.

Mis puutub rakendusseadusesse, siis meie arusaamise järgi on see puhtal kujul Ülemnõukogu prioriteet ja Ülemnõukogu peab selle ka vastu võtma. See ei loo ka mingisugust

konfrontatsiooni meie eelnevate otsustega, sest sellist otsust lihtsalt ei ole olemas, mis keelaks meid seda tegemast.

Nii et, kallid kolleegid, ma kordan veel: ei sõltumatud demokraadid, ei Maaliit ega mina isiklikult ole kunagi taotlenud tugevat presidendivõimu, vaid tasakaalustatud riigiõiguslikku korda. Ja me palume teid, mõelge selle üle järele ja toetage meid! Ma lõpetasin!

Juhataja

Suur tänu! Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tänapäevase arutelu peaesmärgiks peaks olema see, et igaüks meist formuleeriks selgelt, miks ta hääletab meile esitatud põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele paneku poolt või vastu. Kõige olulisem on siin selgelt eristada kahte aspekti: kas inimene on sellise põhiseaduse eelnõu vastu või on eelnõu sellisel kujul rahvahääletusele paneku vastu? Need on tõepoolest kaks täiesti erinevat küsimust.

Kui inimene, ka rahvasaadik, on mingisugustel poliitilistel motiividel selle põhiseaduse vastu, siis võib ta rahvahääletusel hääletada selle põhiseaduse vastu ja eelnevalt agiteerida ka teisi vastu hääletama. See on tema isiklik asi. Kui näiteks keegi meie hulgast on põhimõtteliselt presidentiaalse süsteemi pooldaja, siis olukorras kus nii assamblee kui Ülemnõukogu enamus paistab pooldavat parlamentaarset süsteemi, ei tasuks nende isiklike poliitiliste vaadetega Ülemnõukogu segada ega püüda ka rahvast takistada küsimust otsustamast. Tuleks vaid rahvast agiteerida parlamentaarse põhiseaduse vastu hääletama. Seega ei kuulu põhimõttelised poliitilised eriarvamused põhiseaduse suhtes meie tänapäevase arutelu raamidesse, need tuleks anda otsustamiseks rahvale ja hääletada põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele paneku poolt, et asjasse lõplikku selgust saada.

Motiivid, mis paneksid meid hääletama praegusel kujul esitatud eelnõu rahvahääletusele paneku vastu, saavad niisiis olla hoopis teiselaadsed. Ja kuna ma tahan selgelt teatada, et ma hääletan selle otsuse vastu, siis tahaksingi neid selgitada. Esimeseks motiiviks on vastuolud, segasused ja lõpuni mõtlemata jätmised, mida eelnõu sisaldab ning mis tuleks sellest edasise töö käigus kõrvaldada, et mitte esitada rahvale ebakvaliteetset eelnõu. Neid momente pole palju ja ma nimetaksin need.

Kõigepealt ei tohiks põhiseadus sisaldada subjektiivselt tõlgendatavaid mõisteid, eriti siis, kui need on aluseks inimõiguste piiramisele. Sellisteks mõisteteks on §-s 10 sisalduv inimväärikus ning §-des 26, 45 ja 47 sisalduv kõlblus. Ilmselt on kõlblus Eestimaa nudistide

ja Kuremaa kloostri nunnade jaoks täiesti erinevad asjad ja selle kriteeriumiks ei saa olla kohaliku politseiülemade maitse ega Riigikogu enamuse kui seaduseandja arvamus, sest siit on otsene tee vähemuse õiguste jõhkrale mahasurumisele. Küsimuse lahendamiseks tuleks need mõisted põhiseadusest lihtsalt välja visata, midagi hullu sellest ei juhtu. Praegu neis paragrahvides olevad teised selgepiirilised mõisted reglementeerivad inimõiguste piiramist täiesti piisavalt.

Täpselt samalaadne on ka §-s 16 sisalduv lause "Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta." Kahtlen, kas siin saalis leidub inimest, kes suudaks selgitada, mida tähendab või ei tähenda praeguses eesti keeles arhaism "meelevaldselt".

Edasi, § 64 teatab meile, et Riigikogu liige ei tohi olla üheski muus riigiametis, § 101 aga keelab valitsuse liikmel kuulumise tulundusettevõtte juhatusse või nõukogusse. Tekib küsimus, milline amet on või pole riigiamet, miks need isikud võivad olla tööl muudes n.-õ. eraametites ning miks Riigikogu liikmed võivad kuuluda tulundusettevõtte juhatusse. Sellise vastuolu likvideerimiseks tuleks mõlemad keelud sõnastada ühesuguselt ning keelata Riigikogu liikmeil ja valitsuse liikmeil olla mis tahes muus palgalises ametis ning kuuluda tulundusettevõtte juhatusse või nõukogusse.

Täiesti ebaõnnestunult ning lõpetamatult on sõnastatud § 81, mis sätestab presidendi valimise korra. Kirjas on, et iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esindaja, aga mis saab siis, kui mõni neist valib sada esindajat? Või on mõeldud, et esindajate arv on proportsionaalne elanike arvuga? Aga siis tuleb see põhimõte nii ka sõnastada või otsustada, et nii Kohila vald kui Tallinna linn on võrdselt esindatud ühe inimesega. Tuleb valida üks või teine variant, nii olulist küsimust põhiseaduses lahtiseks jätta ei tohi. Ja mis saab siis, kui teises hääletusvoorus kumbki kandidaat valimiskogu liikmete häälteenamust ei saa? Kas siis jääb riik presidendita? Põhiseadus peab andma vastuse kõigile teoreetilistele võimalustele. Praegune tekst seda aga ei tee ning on seetõttu tarvitamiskõlbmatu.

Sama lugu on §-ga 92, mis sõnastab, et ministrid nimetab ametisse ja vabastab ametist vabariigi president peaministri ettepanekul. Aga mis siis teha, kui ta keeldub? Vastust sellele küsimusele põhiseaduses pole ja nii võime olla ummikus juba õige varsti. § 99 sätestab, et umbusalduse avaldamist valitsusele võib samal alusel uuesti algatada vähemalt kolme kuu möödumisel eelmise umbusalduse hääletamisest. Mida aga tähendab sõnapaar "samal alusel"? Seda võib iga inimene isemoodi tõlgendada.

§-s 131 on öeldud, et erakorralise seisukorra võib riigis välja kuulutada kõige rohkem kolmeks kuuks. Kas seda võib aga ka jätkata? Eesti Vabariigis teatavasti kehtis sõjaseisukord selle nõksuga peaaegu kõik 20 aastat. Siin on vaja täiesti selget reeglit, mis praegu puudub.

Rohkem ma tekstis segadusi ja vasturääkivusi ei leidnud, kuid neist piisab täiesti, et olla eelnõu vastu.

Teine motivatsioon vastu olemiseks on aga järgmine. Me peaksime olema kõik huvitatud sellest, et põhiseaduse eelnõu ka rahva toetuse leiaks ning põhiseadusena vastu võetaks. Seega peame isiklikest eelistustest lahus prognoosima ka oma valijate arvamusi ning siin julgen ma öelda, et minu valijate enamus soovib mõnevõrra tugevama regulatsiooni ja tasakaalustamise õigusega presidenti, kui praegu on pakutud. Seetõttu ähvardab eelnõu tagasilükkamine rahva poolt.

Küsimus pole mitte ainult otsevalimistes. Siin on leitud õnnestunud kompromiss ja jäetud esimene president rahva valida. Kui rahva soov on tõesti otsevalimine, võib ta ju valida sellise Riigikogu, kes põhiseaduse selle punkti ära muudaks. Olulisem on anda presidendile teatavad garantiid Riigikogu suhtes, milleks peaks olema tema vetoõigus, mille murdmine vajaks vähemalt poole Riigikogu koosseisu otsust. Presidendil peaks olema ka õigus algatada põhiseaduse muutmist, samuti suurendada Riigikogu kohustuslikku kvoorunit. Need muudatused ei tee meid veel presidentaalseks demokraatiaks, kuid tasakaalustaksid võimuorganeid paremini.

Vastuolud praeguse projekti ja Uluotsa-Sirendi-Raidla projekti vahel pole suured ning ma arvan, et kui üks pool annab järele tingimusel, et esimese presidendi valib rahvas ja edasi jääb asi Riigikogu otsustada, võib ka teine pool mõningaid järeleandmisi teha. Kokkulepe on siin täiesti võimalik ning rahva suure enamuse arvamus aktsepteeritav. Seega ma teeksin ettepaneku avaldada eelnõu ja hr. Raidla komisjoni alternatiivid rahvale arutamiseks ning samal ajal saata eelnõu assambleesse tagasi, et seal veel kord kaalutaks läbi kõik Ülemnõukogus toimunud arutelu käigus tehtud ettepanekud. Nii saaksime maikuus hääletusele panna sellise variandi, mis on kvaliteetne ja leiab ka rahva suure enamuse toetuse. Mis puutub aga rakendusseadusesse, siis selles on probleeme palju rohkem ning küsimuse otsustamine, millal ja millised valimised meil tulevad, vajab palju laiemat poliitiliste jõudude konsensust, kui oli sel päeval assamblees juhuslikult kohal olnud 28 inimese arvamus. Ma toetan hr. Antoni ettepanekut anda see eelnõu justiitsministeeriumisse ekspertiisi ning teen ettepaneku moodustada Ülemnõukogu saadikutest ja justiitsministeeriumi esindajatest töögrupp, kes assamblee poolt esitatud eelnõu ja ekspertiisi tulemuste alusel esitaks meile 12. aprilliks rakendusseaduse eelnõu viimistletud teksti, mis loomulikult tuleks koos põhiseaduse eelnõuga maikuus rahvahääletusele panna.

Annan oma ettepanekud sisuliste paranduste tegemiseks hr. Antoni poolt esitatud tekstis Ülemnõukogu juhatajale. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh! Enn Leisson!

E. Leisson

Lugupeetud hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma puudutaksin oma sõnavõttus ainult neid küsimusi, mida eelkõnelejad ei ole käsitlenud. Esiteks. Põhiseaduse Assamblees kujunes välja väga ratsionaalne töökord, mis seisnes selles, et istungjärkude stenogrammid sõnavõtjate esinemiste täpsete tekstidega jõudsid väga operatiivselt meie kätte. Seepärast oleks esimene ettepanek, mille ma tahaksingi teha, selline, et me ei edastaks Põhiseaduse Assambleele lihtsalt ettepanekuid eelnõu parandamiseks, vaid annaksime üle ka sõnavõttude stenogrammid. Nii saaksid kõik Assamblee liikmed probleemi süveneda ja hoiduda pinnapealsusest.

Üheks pinnapealse käsitlemise näiteks on meie eelnõusse sattunud §-d 50 ja 51. Nimelt kasutatakse seal terminit "vähemusrahvused". Aja jooksul on leidnud kasutamist väga paljud Rooma õiguse terminid, mis ei ole aastatuhandetega aegunud, aga on olnud ka selliseid, mis on väga lühikese aja jooksul osutunud kas siis päris valeks või oma sisu minetanud. Nii on Eesti Vabariigi iseseisvuse manifestis Eesti rahva asualana märgitud nende etnograafiline territoorium. Tegemist on sõnaveaga ja vaevalt on seda vaja korrata. Tegemist on siiski etnilise territooriumiga. Sama asi on vähemusrahvuse ja rahvusvähemusega.

Euroopas on võetud viimastel aastakümnetel vähemusrahvuse kõrval kasutusele ka teine, kitsam mõiste, nimelt "rahvusvähemus". Vähemusrahvused elavad paljurahvuselises riigis, rahvusvähemused elavad paljudes riikides, kusjuures nende põhirahvusel on iseseisev asuala. Vähemusrahvustele on paljude ÜRO dokumentide ja teiste kõrgete autoriteetsete dokumentidega kinnistatud jäägitu ja võõrandamatu õigus vabaks arenemiseks ja eneseteostuseks. Seesama õigus on rahvusrühmadel, kes elavad teistes riikides, kui nad lähevad oma emamaale. Nende õigused on selles suhtes pisut erinevad vähemusrahvuste õigustest. Võin teile isegi näite tuua. Väga väikesel rahvakillul – liivlastel – on Lätis suuremad õigused kui kõige suuremal rahvusvähemusel, näiteks venelastel.

Põhiseaduse Assamblee lahendas selle küsimuse hääletamise teel. Otsustati jääda vana termini juurde, mis oli kasutusel Eesti Vabariigi eelnevates põhiseadustes. Räägitakse vähemusrahvustest, kuid see moonutab oluliselt pilti, mis sellega kaasneb.

§ 124. Eesti maismaapiir on sätestatud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga. Ma ei tea nüüd, missugune hinnang anda nendele jõupingutustele, mida teevad hr. Rüütel ja hr. Meri, kes viimasel ajal väga tõsimeelselt on avalikkuse ette toonud mõtte asutada nimelt selles

Eestimaa osas, mis praegu Eestile ei kuulu, puhverriik. Niisuguse puhverriigi loomine oleks vastuolus põhiseadusega. Ka ei usu, et sellest ideest mingisugust reaalselt tolku oleks, sest rahvaid on väntsutatud küll ja küll edasi-tagasi. Hakata soomeugrilasi koondama praegusesse Leningradi oblastisse oleks võib-olla ebaratsionaalne.

Ja lõpuks. See on ääretult subjektiivne arvamus, aga siiski. Kuna Põhiseaduse Assamblee on väga suure häälteenamusega vastu võtnud otsuse panna rahvahääletusele põhiseaduse rakendamise seaduse § 8, siis ma tahaksin puhtsubjektiivsetel kaalutlustel teha ka ettepaneku asendada sõnad "2000. aasta 31. detsembrini" sõnadega "1999. aasta 31. detsembrini". Ärgem võtkem uude sajandisse kaasa oma vanu, eelmise sajandi probleeme. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Andrus Ristkok!

A. Ristkok

Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Eesti rahvas ilmselt tahab, et Eesti riik oleks iseseisev, sõltumatu ja demokratlik ning kaitseks eesti rahvuse säilimist ja arengut. Paraku on Põhiseaduse Assambleel selle kohta olnud oma arvamus. Kõigist sissejuhatuseks nimetatud riigikorra tunnustest on põhiseaduslikult ja riigikorralduslikult loodud alused vaid iseseisvusele. Pelgast demokraatia sätestamisest eelnõu § 1 ei piisa demokraatia tegelikuks tekkeks riigis, kui samal ajal on jäetud sätestamata kõik korralduslikud alused selleks. Ühtlasi tähendab see, et põhiseaduse kõik ülejäänud osad, mis endiselt sätestavad selgekujulist võimulolijate diktatuuri, on § 1-ga vastuolus.

Kui riigikorra demokraatia tunnus avaliku arvamuse survele vähemasti formaalselt siiski lisati eelnõule, siis eesti rahvuse kaitse tagatiste osas pole assamblee mööndusi teinud. Tulevasel Eesti Vabariigil ei ole eesti rahvuse säilimise tagamise suhtes mingeid kohustusi. Meie rahvuse praegusi olemustingimusi arvestades on see tõsiselt ohtlik!

Ei saa aru, kust võttis assamblee enesele volituse otsustada eesti rahva eest Eesti Vabariigi tulevase riigikorra üle? Ma kahtlen ka selles, kas Eesti kodanike enamus jagab assamblee arvamust, et Eesti Vabariigist peaks saama küll iseseisev, ent võimulolijate suvalise diktaadi all olev riik.

Arutusel olev põhiseadus ei anna alust teha mingeid olemuslikke muutusi meie riigi juhtimises, seega ei ole põhjust ka loota, et meie elutingimustes midagi muutuma peaks. Vastupidi, võimulolijate suvalist otsustusvalda on igati veelgi laiendatud ja rahva eest kaitstud. Kui selline põhiseadus kehtestatakse, pole kellelgi enam alust eeldada, et riigijuhid

riigivarasid korrumppeerunud korras edasi ei kasutaks ega looks ainuüksi enesele ja oma äriettevõtetele seadusi, määrusi ja muud riiklikku korraldust.

Ütlen veel kord: kui riigi juhtorganitele põhiseaduslikult funktsioone ja vastutust ei kehtestata, siis luuakse võimulolijate diktatuur. Diktatuuri tingimustes ei saa juttugi olla seaduslikkusest omariikluse ja demokraatia mõttes. Muidugi hakkavad politsei, uurijad, julgeolekuteenistus jm. organid jälgima võimulolijate pool kehtestatud seaduste järgimist, olgu need siis otseselt riiki ja rahvast kahjustavad, riigivarasid riigijuhtide endi vahel jaotavad või muud sellised. Ei õiguskantsleril, Riigikontrollil ega uurimisametil ole vähimatki alust tõkestada kas või sedasama värviliste metallide väljavedu, kui see vaid võimulolijatele või osalegi neist kasulik on ja nad sellest huvitatud on.

Kui praegu toetatakse riigivara riisumise puhul vanadele seadustele, siis uue põhiseaduse kehtestamise järel käsib § 3 viia kõik riigi seadused kooskõlla põhiseadusega. Ja põhiseadus annab riigijuhtimisorganitele, igale neist oma võimkonnas piiramatult varade kasutamise ja riikliku korralduse loomise õiguse.

Arusaamatu on, miks võideldakse nii meeleheitlikult omariiklike ja demokraatlike funktsioonide kehtestamise vastu. Ometi on selge, et selleta ei saagi tekkida tegelikult demokraatlikku riiki ega rahva ja riigi huvides toimivat seaduslikkust. Kui Põhiseaduse Assambleel mingitel kaalutlustel praegust varianti toetav veendumus kujunes, tulnuks enne põhiseaduse koostamisele asumist teha rahvaküsitlus soovitava riigikorra väljaselgitamiseks. Nüüd üritatakse eelnõu kehtestamist läbi suruda ilma tema rahvaarutelu korraldamata. Eesti elanikkonnale ei ole antud isegi mingeid sisulisi selgitusi põhiseaduse sellise variandi kehtestamisega kaasnevatest tagajärgedest meie edaspidises riigielus.

Eelöeldule tuginedes teeksin järgmised ettepanekud.

Esiteks, hinnata arutatav põhiseaduse eelnõu rahva poolt soovitud riigikorda mittetagavaks ja mitte panna seda niisugusel kujul rahvahääletusele.

Teiseks, nõuda Põhiseaduse Assambleelt eelnõusse alljärgnevate muudatuste sisseviimist. Esiteks, kehtestada riigijuhtimisel omariiklikud ja demokraatlikud funktsioonid ning vastutus nende täitmise eest, sealhulgas põhirahvuse suhtes. See puudutab ennekõike § 1. Teiseks, teha sama kõigi staatuste ja riigijuhtimisorganite suhtes, mis praegu samuti puudu on. Kolmandaks, fikseerida riigikaitse funktsioon. Neljandaks, kehtestada rahva esindajatele esindamiskohustus ning vastutus selle eest. Viiesandaks, lahendada demokraatlikult Riigikogu otsustusvõimelisuse küsimus. Kuuendaks, reguleerida võimulolijate suhted tulundusettevõtetega nõnda, et see välistaks riigivarade suhtes nende ärihuvi. Seitsmendaks, seostada riigi ressursside kasutamine riigijuhtimise funktsioonidega. Kaheksandaks,

kehtestada omavalitsustele funktsioonid – see on praegu puudu. Üheksandaks, kaotada § 165 lõige 3 seetõttu, et Riigikogu ei tohi muuta riigikorda, s.t. demokraatia, iseseisvuse, sõltumatuse korralduslikke aluseid ja tagatise, sisaldugu need mis tahes peatükis või paragrahvis. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, peame nõu. Kell on 11.58. Meil on veel 9 kõnesoovijat. Kas arvatakse, et me võiksime täna arutelu mõnevõrra pikendada või jätkame homme selle koha pealt, kus asi pooleli jäi? Ma juhin teie tähelepanu sellele, et täna on planeeritud juhatuse istung, seda ära jätta ei saa. Kui meie praegu saalis saavutame selles küsimuses konsensuse, et jätkame homme, siis meil ei ole tarvidust hääletada. Ma kirjutan üles kõik kõnesoovijad. Me jätkame homme selle koha pealt. Kas nii? Kas Rein Järlikul on sõnavõtt? Ei ole. Kõne? Kõne. Ma kirjutan selle üles. Küsimus on loomulikult niipalju tähtis, et me oleme praegu alles arutelu algstaadiumis. Seepärast ma ei tee kiirustamisi ettepanekuid läbirääkimiste lõpetamiseks. Nii et närvi tseda pole vaja, homme võib veel kõnesoovijaid juurde tulla. On see meie kokkulepe? Suur tänu! Head nägemist! Jätkame homme kell 10.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

67. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

18. märts 1992

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, kolleegid! Asugem töökohtadele!

Kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll! Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 24.

Lugupeetud kolleegid! Vastavalt eelnevale kokkuleppele ja reglemendile palub rahvasaadik Indrek Toome üle anda seadusandliku akti eelnõu.

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu väliskomisjon arutas oma täna hommikul istungil põhiseaduse eelnõu ja selle rakendusotsuse eelnõuga seonduvat ning töötas välja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti Põhiseaduse Assamblee poolt Eesti

Vabariigi Ülemnõukogule esitatud põhiseaduse ja selle rakendusseaduse eelnõude kohta. Ma annan selle üle juhatusele ja palun tänase päeva jooksul võtta seisukoht, et me saaksime seda kiireloomulisena arutada veel sellel istungjärgul. Seoses selle projekti esitamisega võtab Ülemnõukogu väliskomisjon tagasi oma otsuseprojekti, mille ma esitasin teile kaks päeva tagasi ning mis puudutas põhiseaduse eelnõu ja selle rakendusseaduse eelnõu rahvaarutelu. Aitäh!

Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, täpsustame asjaolusid. Meil on praegu pooleli läbirääkimised. Mul on alust arvata, et kõnesoovijad on fikseeritud kompuutri mälus. Küll aga palusid mõned rahvasaadikud teha korrektiivse kõnepidamise järjekorras. Härra Väljas ei saa täna viibida istungil, tal on selleks õigustatud põhjused ja ta palus nihutada ennast järjekorras kõige viimaseks. Ma usun, et meil ei ole selle vastu midagi. Rahvasaadik Hallaste palus ka nihutada ennast järjekorras. Ütleme, et ta jääb praegu eelviimaseks.

Lugupeetud kolleegid! Käesoleva päevakorrapunkti kaasettekandja Jüri Raidla, kes esindab ekspertide gruppi, palub ka täna võimalust kaasettekande esitamiseks. See ei ole reglemendiga vastuolus ja ma luban seda. Palun kõnetooli Jüri Raidla!

J. Raidla

Lugupeetud juhataja! Austatud Ülemnõukogu liikmed! Lubage mul kaasettekande jätkuna esineda teie ees ühe õiendusega. See õiendus puudutab Ülemnõukogus ringlevat, kuid ametlikult menetlusse vist veel mitte võetud põhiseaduse alternatiivset eelnõu, mille fraktsioonide nimel on esitanud Ülemnõukogu liikmed härrad Uluots ja Sirendi. Õiendus puudutab kaaskirja esimest lõiku, kus on kirjas, et sõltumatud demokraadid ja Maaliidu fraktsioon esitavad Ülemnõukogule arutamiseks ekspertide töörühma poolt ettevalmistatud alternatiivse Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu. Seoses sellega ma tahaksin teha õienduse.

Esiteks, kui selle ekspertide töörühma all eelnõu esitajad mõtlevad nn. Raidla töögruppi või ekspertide rühma, siis sel juhul ma esinen otsustava protestiga, teatades, et eksperdid ei ole pidanud vajalikuks ega võimalikuks tegelda mitte ühegi alternatiivse põhiseaduse eelnõu

koostamisega. Nagu ma teile ettekandes juba kinnitasin, on eksperdid esitanud oma arvamused Põhiseaduse Assambleele ja selles osas, kus ekspertide rühma arvamused läksid lahku redaktsioonitoimkonna seisukohtadest, esitati assambleele vastavalt vormistatud alternatiivid. Need alternatiivid on assambleele üle antud.

Teiseks, kui ekspertide rühma all mõeldakse mingit muud ekspertide töögruppi või töörühma, mis on täiesti võimalik, siis sel juhul ma ei esine teie ees protestiga, vaid informatsiooniga selle kohta, et Raidla juhitud ekspertrühm ei ole käesolevat alternatiivset põhiseaduse eelnõu koostanud. See eelnõu on dateeritud 9. märtsi kuupäevaga ja saadetud Ülemnõukogu juhatusesse. Minule laekunud informatsiooni kohaselt on sõltumatud demokraadid ja Maaliit esitanud 16. märtsil ka vastava kirja, kus, tõsi küll, seda otseselt enam ei väideta, et ekspertide töörühm oleks koostanud alternatiivse põhiseaduse eelnõu. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, hr. Raidla! Suur tänu!

Lugupeetud kolleegid! Ka pressis on juba ilmunud teateid selle kohta, nagu oleks Ülemnõukogu menetluses alternatiivne põhiseaduse eelnõu. Ma väidan ja palun ka pressil arvesse võtta, et see dokument on praegu mitteametlik. Ametlikult ei käsitle Ülemnõukogu mitte mingisugust põhiseaduse eelnõu alternatiivi.

Lugupeetud kolleegid! Mul on teile väga suur palve varuda natuke kannatust. Juhatus, täpsemalt öeldes juhataja ja tema asetäitjad paluvad 15 minutiks vaheaega, et pidada nõu vanematekogu ja reglemendi töörühmaga. Istung jätkub veerand tunni pärast.

V a h e a e g

Juhataja

Asugem töökohtadele!

Kohaloleku kontroll! Kohal on 70 rahvasaadikut, puudub 28.

Lugupeetud kolleegid, läbirääkimised jätkuvad. Ma palun kõnetooli Kaido Kama!

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Me oleme tihti sattunud olukorda, seda ka põhiseaduse puhul, kus juristid teevad poliitikat ja poliitikud formuleerivad juriidilisi tekste. See on selline kummaline olukord. Tähendab, tihtipeale ei ole juristid nõus tegelema selliste asjade

formuleerimisega, mis pole neile poliitiliselt vastuvõetavad ja tulemuseks on see, et poliitikud ise peavad hakkama formuleerima. Loomulikult võib siis tekkida teatud äpardusi, nagu seda ongi olnud ka mitte ainult põhiseaduse puhul. Mõelgem siin ka mitmetele Ülemnõukogu poolt vastuvõetud aktidele. Niimoodi on see asi olnud ka põhiseaduses. Näiteks võin öelda, et siiamaani ei ole juristid korralikult formuleerinud seda varianti, kuidas Riigikogu valib presidendi. Nad on korralikult formuleerinud ainult variandi, kuidas rahvas saab presidenti valida. Ühesõnaga, ma tahan ütelda seda, et 60 assamblee liikme hulgas ei ole ühtegi inimest, kes ei tahaks luua head põhiseadust või kes ei tahaks näiteks seda, mida ütles hr. Uluots, et põhiseadus peab olema tasakaalustatud. Ainult sellest, mida mõeldakse tasakaalu all, tasakaalustatud riigivõimu all, saadakse erinevalt aru.

Asi ongi selles, et praegu ligineme järjest rohkem olukorrale, kus Eesti ühiskond ei suuda enam vastu võtta ühtegi otsust, kuna alati leidub mõni inimene, kes ütleb, et mulle see otsus ei meeldi. Näiteks saab ka meie omandireformikomisjon praegu kümneid kirju, kus öeldakse, et muutke seaduses see ja see paragrahv ära, sest see mulle ei meeldi. Iga seadus aga on kokkulepe. 20. augustil sõlmiti üks kokkulepe ja kui seda kokkulepet praegu rikutakse, siis viib see veel lähemale olukorrale, kus me ei suuda enam ühtegi otsust langetada ega ühtegi seadust vastu võtta.

Nüüd, kui Ülemnõukogu on otsustanud, et ta ise ei tee selles tekstis muudatusi, on seda väga meeldiv kuulda. Ohtlikuks aga jääb praegugi teine mõte, mis on siin kõlama jäänud, et Ülemnõukogu teeb assambleele oma konkreetset ettepanekuid muuta neid ja neid asju. Ma olen täiesti nõus, et tekstis võib olla näpuvigu, mida assambleel tuleks parandada. Kui aga Ülemnõukogu hakkab tegema assambleele ettepanekuid nende poliitiliste otsuste suhtes, mida assamblee on kuude viisi arutanud ja need siis langetanud, arvestades kõigi selle kogu erinevate poliitiliste jõudude arvamusi ja muid asjaolusid, ning kui nüüd assamblee ikkagi ei otsusta nende Ülemnõukogu ettepanekute kasuks, siis me oleme omadega järjekordses ummikus.

Mida peab siis Ülemnõukogu tegema? Kas ta peab ikkagi leidma kokku need 50 häält põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele panemiseks, kuigi tema ettepanekuid ei ole aktsepteeritud? Ainukesena on mõeldav ikkagi see, et Ülemnõukogu liikmed nii-öelda üksikisikutena võiksid oma ettepanekuid veel teha. Igal juhul satume ummikusse siis, kui me püüame formuleerida Ülemnõukogu ühisseisukohta ühe või teise paragrahvi suhtes.

Lõpetuseks. Mis saab edasi juhul, kui me põhiseadusega takerdume, kui näiteks Ülemnõukogu ei suuda seda rahvahääletusele panna või kui see rahvahääletusel tagasi lükatakse? Härri Raidla ütles eile meile, et sel juhul tuleb kiiresti teha uus põhiseaduse eelnõu

ja panna see uuesti rahvahääletusele. Ma kahtlen selles. Meie poliitiline tupik süveneb praegu iga päevaga. Ma ei usu, et see oleks võimalik. Nii et igaks juhuks peaksime praegu hakkama mõtlema variandi peale, et meil tuleb välja kuulutada uued valimised ka ilma põhiseaduseta. Sel juhul on uue valitava kogu ülesanne põhiseadus vastu võtta. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Arvo Sirendi!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Me oleme endale loonud ettekujutuse, et meie edasiliikumist takistab just poliitiline tupik. See müüt on meid seganud arukaid otsuseid tegemast juba varem ja nähtavasti segab eriti nüüd, kui meil on otsustada nii tähtis asi nagu põhiseaduse tekst.

Siin on minu arust ainult kaks nõuet. Esiteks peab see põhiseaduse tekst olema hea tasakaalustatuse mõttes, ja teine nõue: see peab rahvahääletusel leidma rahva heakskiidu. Kui üks neist teguritest puudub, siis on töö olnud küll väga kasulik nendele, kes on sellest osa võtnud, sest nad on saanud targemaks, kuid nad ei ole viinud Eestit edasi, vähemalt põhiseaduslikus mõttes. Et vastuolu ei tekiks, peame teadma: 20. augustil leppisime ilma igasuguste vastuvaidlemisteta selgelt kokku: Ülemnõukogu ei hakka assamblee poolt koostatud põhiseadust muutma. Tähendab, Ülemnõukogu käitub põhimõtteliselt postituvina, saates eelnõu edasi või tagasi. Meie praegune praktika näitab küll, et sageli pistetakse nina ka posti sisse.

Kui me põhiseadust muutma ei hakka, saame valida ainult kahe võimaliku variandi vahel, millest teine tuleb siin luua. Just selleks, et oleks võimalik arutada põhiseadust, mis ei ole püha ega puutumatu nagu assamblee oma, ning et seda oleks võimalik teha ükskõik millises suunas paremaks. Lähtudes sellest, esitasid sõltumatud demokraadid ja Maaliit projekti, kuhu on sisse pandud kõik Põhiseaduse Assamblee targad mõtted. Sisuliselt ongi selle alus assamblees koostatud variant, kuid lisatud on alternatiivid, mida tegi ekspertide grupp. Hr. Raidla protestist sain aru nii, nagu ei oleks seda projekti sugugi eksikombel nimetatud Maaliidu ja Sõltumatute demokraatide alternatiiviks. See on viga! Tegemist ei ole ka Uluotsa-Sirendi alternatiiviga. Meie ei ole sinna oma tarkust mitte sugugi lisanud, vaid oleme kasutanud võõrast tarkust, seda tarkust, mis oli kõigile kättesaadaval kujul olemas ja esitasime samal kujul siia. See oleks võimalus võtta aluseks niisugune dokument, mida võib parandada, mida võib aina paremaks teha, isegi tükk maad paremaks sellest, millisena ta meie kätte anti. Niisiis oleks see üks võimalus mitte rikkuda kokkulepet, kuid tulla problemaatilisest seisust

välja. Meile ei kuulu mitte mingit selle alternatiivi autorlust ja me ei kaitse seda kui oma. Selle võib tõugata ka ükskõik mis ajal kõrvale, sest sama tulemuseni võib meid viia ka redaktsioonikomisjoni moodustamine, mis lahendaks sellesama probleemi. Ma ütleksin, et isegi paremini, kui see on kirjas meie esitatud alternatiivis. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Sergei Sovetnikov!

S. Sovetnikov

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma olen väga kohusetundlikult töötanud assamblee kõigil kolmekümne viiel istungil, osalenud kümnete komisjonide istungitel põhiseaduse üksikute peatükkide arutamisel. Võtsin osa ka rahvusvaheliste ekspertide grupi istungist ja ühest ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna ühisistungist.

Võin öelda, et ära on tehtud tõepoolest väga suur ja tõsine töö. Eile juba avaldati mõtet, et korralduslikust, puhttehnilisest küljest vaadatuna töötas assamblee hästi ja ma ütleksin, et siin lõi täies ilus särama Tõnu Antoni kui Põhiseaduse Assamblee juhataja organisaatoritalent. Võite ette kujutada, et saadikute selliste polaarselt vastupidiste vaadete olemasolul polnud neid assamblee 35 istungit juhtida kerge. Arvan, et leidsid väljenduse ka Liia Hänni kui redaktsioonitoimkonna esimehe erilised anded, tohutu töövõime ja talent. Tuleb öelda tänusõnu pr. Anu Laidole, kes tagas kõigi dokumentide tehnilise vormistamise. Saime ju igal järgmisel istungil kätte eelmiste istungite täielikud stenogrammid, mis sõna-sõnalt sisaldasid meie assamblee eelnevate istungite materjale.

Selles mõttes peaks Ülemnõukogu assambleelt õppust võtma. Arvan, et poleks paha, kui meie juhataja austatud hr. Ülo Nugis kas või kordki tuleks ja vaataks, kuidas töötab assamblee. Kogemusi käiakse saamas välismaal, aga seda, mis meie kõrval on, ei panda tähele. Need on nii-öelda positiivsed näited assamblee tööst.

Millised on aga Põhiseaduse Assamblee nõrgad küljed ja vead? Eelkõige oli minu arvates viga see, et Põhiseaduse Assamblee ei arvestanud neid arvukaid märkusi, mis laekusid pärast esialgse teksti avaldamist detsembris ajalehtedes "Rahva Hääl" ja "Estonija". Peale selle oli minu arvates andestamatu viga see, et ei võetud arvesse Jüri Raldla juhtimisel töötanud ekspertgrupi märkusi. Seda oleks võinud andestada, kui Põhiseaduse Assamblee oleks olnud ühel arvamusel paljudes küsimustes. Siis oleks võinud kuidagi nõustuda sellega, et me nii andestamatult tõrjusime tagasi spetsialistide grupi märkused. Võtame näiteks § 56 6. veebruari sõnastuses:

"Kõrgemat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

1) Riigikogu valimisega,

2) rahvahääletusega."

J. Raidla grupp esitas alternatiivi: presidendi valimisega. Pandi hääletusele. Selle poolt oli 13, vastu 21 häält, erapooletuid ei olnud. Kokku võttis hääletamisest osa 34 assamblee liiget. Seda ei saa ju tõsiselt võtta! Pealegi hääletati selles küsimuses kuuendat või seitsmendat korda (küsimus presidendi- või parlamendivõimust vabariigis).

§ 71 alternatiiv kõlas järgmiselt: Riigikogu on otsustusvõimeline, kui kohal on vähemalt pool selle liikmeist. Sellise alternatiivettepaneku tegi ekspertgrupp. Selle poolt hääletas 6, vastu oli 25 ja erapooletu 4 assamblee liiget. 60 assamblee liikmest võttis hääletusest osa 35.

§ 79-s on 6. veebruari sõnastuses öeldud, et president annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 109 ja 110. Alternatiivettepanek oli lisada, et president algatab seaduse muutmise. Selle poolt hääletas 13 ja vastu 14 assamblee liiget, 4 jäid erapooletuks. Kokku ei läinud läbi 17 Raidla grupi alternatiivettepanekut. Minu arvates ei ole see normaalne, et hääletusest võtsid osa ainult pooled assamblee liikmed.

Demokraatlik põhiseadus määrab riigi põhiolemuse ja peab ka säilitama individuaalsed vabadused ja õigused, ning kaitsma neid igasuguste kallalekippumiste eest. Kuidas aga hakkab individuaalseid vabadusi ja õigusi kaitsma meie põhiseadus, mida me arutame? Mitmes paragrahvis on öeldud, et seadus võib kehtestada vastava õiguse kasutamise tingimused ja korra, et mingi õigus kehtib seadusega ettenähtud ulatuses ja korras jne. Kahjuks neid seadusi pole, need võetakse vastu edaspidi. Põhiseaduse põhiküsimuseks on küsimus kõrgeimast seadusandlikust võimust vabariigis, mis peab põhiseaduses kirjas olema. Ajalehes "Izvestija" ilmus käesoleva aasta 14. veebruaril Ameerika politoloogi, California Tehnoloogiainstituudi professori Peter Odelshuki huvitav artikkel. Ta ütles Venemaa Föderatsiooni põhiseaduse eelnõust rääkides: "Kui põhiseaduslik struktuur on hästi häälestatud, kui valimiste protseduur ja esindatuse süsteem muudavad selle koostisosad tähelepanelikuks ja tundlikuks rahva tahte suhtes, siis ilmuvad head seadused." Tähendab, see on tõepoolest keskne küsimus. Kõik oleneb sellest, milline Riigikogu valitakse, kes saavad selle liikmeks ja milliseid seadusi nad hakkavad looma – kas selliseid, mis rahuldavad kõigi eestimaalaste huve, või selliseid, mida tuleb juba Riigikogu uue koosseisuga parandama hakata. Meie peame aga tegema põhiseaduse mitte paariks aastaks, vaid aastakümneteks. Nii oli öeldud ka Põhiseaduse Assamblee liikmete vandetöötuses ja seepärast olen seisukohal, et põhiseadus tuleb selles redaktsioonis üldrahvalikule arutelule esitada.

Praegu on tekitanud palju väärarvamusi näiteks § 56. Narva energeetikute konverents tegi ettepaneku see paragrahv välja jätta. Ent asi pole ju mitte ainult §-s 56, sest selles paragrahvis loetletakse kaheksa paragrahvi põhiseaduse II peatükist. Tähendab, tuleb välja jätta kõik need kaheksa paragrahvi! Tuleb saavutada, et me tõepoolest valiksime hea, demokraatliku koosseisuga Riigikogu, nagu ütleb Kaido Kama, aga mitte kiirustades. Selliseid tõsiseid asju ei otsustata kiirustades. Tuleb valida sellised saadikud, kes võtavad vastu seadused, mis meid rahuldavad.

Teen ettepaneku panna see põhiseaduse tekst üldrahvalikule arutelule. Teiseks, Ülemnõukogu ettepanekud tuleb kuidagi Põhiseaduse Assambleele esitada ja ma arvan, et Põhiseaduse Assamblee peab Ülemnõukogu arvamust, rahva arvamust kuulda võtma ja need küsimused lahendama ja meil pole mõtet arutada alternatiivseid põhiseaduse variante. Tervikuna on välja töötatud üsna hea põhiseadus. Põhiküsimused, mis rahvale muret teevad (presidendivalimised, kvoorum, Riigikogu jne.) ja mis põhiseaduse põhiolomuse määravad, tuleb muuta. Seega ma arvan, et lõppkokkuvõttes me suudame vastu võtta hea teksti ja selle üldrahvalikule arutelule esitada. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Genik Israeljan!

G. Israeljan

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Me leppisime juba siin saalis kokku, et ei hakka tegema konkreetseid põhjalikke muudatusi põhiseaduse eelnõus, vaid ainult ütleme välja oma arvamuse, et Põhiseaduse Assamblee ja selle redaktsioonitoimkond saaksid meie märkusi edaspidi arvestada.

Tahan öelda, et osa saadikurühma "Koostöö ja võrdõiguslikkus" ettepanekuid võtsid redaktsioonikomisjon ja Põhiseaduse Assamblee arvesse ja me oleme neile selle eest tänulikud. Põhiseaduse eelnõu viimases variandis on tehtud suuri muudatusi, kuid ei saa kinnitada, et see oleks muutunud paremaks demokraatia seisukohast lähtudes. Ma ei saa esitatud otsuseprojekti poolt hääletada põhiseaduse eelnõu ebatäiusliku teksti tõttu. Seda tuleks muuta ja seoses sellega tahan teha mõned märkused.

Näiteks § 1 nending, et kõrgeima võimu kandja on rahvas, on vastuolus §-ga 57, kus piiratakse seda mõistet hääleõiguslike kodanikega. Sellest juba räägiti eile ja täna. Rahvas ja kodanikud ei ole üks ja seesama asi. Seepärast on eelnõu teiste riikide põhiseadustest palju reaktioonilisem.

Edasi, kahekümne kolmes paragrahvis esinevad sõnad "igaühel on õigus" – näiteks §-des 13, 15 jt. kuni §-ni 51. See tähendab, et need paragrahvid käivad kõigi Eesti elanike kohta. Ent otsekohe tekib vastuolu. Neid õigusi piiratakse kaheksas paragrahvis. Sellest rääkis muide ka kolleeg Sovetnikov.

Tähendab, sõna "igaühel" ei käi mitte igaühe, vaid ainult kodanike kohta. Kahjuks on põhiseadusest tegelikult kadunud õigus tööle (§ 23) ja muudetud kujul piirab see mittekodanike tegevust.

§ 36 lõpus on öeldud: "Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse." Suurepärane! Aga kui ei ole eestlane? Kas siis võib? Oletame, et kellegi naine või mees on eestlane. Siis on see paragrahv vastuolus §-ga 27, kus on öeldud, et abikaasad on võrdõiguslikud.

§-s 65 tuleks meie arvates laiendada presidendi volituste lõppemise variante, näiteks lisada sõnad "omal soovil" või "seoses parandamatu haigusega".

§ 67 oleks võib-olla otstarbekas täiendada veel ühe Riigikogu volitusega, mille kohaselt ta vabastab ametist presidendi. Meie arvates tuleks ka piirata presidendi õigust saata Riigikogu enne tähtaega laiali. Praegu tuleb ju välja nonsenss. Riigikogu valib presidendi, aga presidendil on õigus oma seadlusega see organ, kes on ta valinud, laiali saata.

§ 81 on samuti arusaamatu. Miks võib presidendiks saada ainult kodanik sünnilt, mitte aga akti põhjal selleks saanu? Paljude maade põhiseadused näevad ju seda ette. Võib-olla tasuks siiski kehtestada vanuse ülempiiri presidendile? Ja meie arvates oleks vaja sisse viia ka klausel presidendikandidaadi tervisliku seisundi kohta.

§ 84 võiks täiendada märkusega tervisliku seisundi kohta. Sätestada näiteks, et ravimatu haiguse korral tuleb erru minna.

Väga tõsist probleemi kätkeb endas § 124. Meie arvates on see viitsütikuga pomm. Loen ette ainult selle alguse: "Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga ..."

Sama võib öelda ka § 125 kohta, kus on kirjas, et Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Ma arvan, et need kaks paragrahvi provotseerivad tulevikus konflikti. Mida teha selle deklaratsiooniga, eriti Venemaaga toimuvate läbirääkimiste eelõhtul? Seda enam, et Venemaa Ülemnõukogu teatavasti keeldus kategooriliselt pidamast läbirääkimisi oma piiride muutmise üle, aga meie oma põhiseaduses keelame selle ära.

Juba on ju olemas pretsedent seoses Läti ja Vene Föderatsiooni piiride muutmise katsega. Teatavasti võttis Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu oma istungjärgul vastu vastava eitava otsuse.

Ja mida me hakkame tegema, kui Vene Föderatsioon näiteks denonsseerib 1920. aasta Tartu rahulepingu? Seepärast kutsun kõiki kolleege üles ilmutama arukust ja tasakaalukust põhiseaduse lõpliku teksti arutamisel ja vastuvõtmisel.

Ja lõpuks. Me teeme siiski ettepaneku moodustada Ülemnõukogu redaktsioonikomisjon kõigi läbirääkimistel tehtud märkuste ja ettepanekute üldistamiseks ja ühtse dokumendi ettevalmistamiseks. Tuleks katkestada arutelu, esitada ühtne dokument vastavalt Ülemnõukogu otsusele ning anda Põhiseaduse Assambleele läbivaatamiseks ja arvesse võtmiseks üle meie ettepanekud ja märkused. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Alar Maarend!

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ameerika Ühendriikide põhiseaduse loojad on rõhutanud ühte väga olulist põhimõtet: nii nagu on ohtlik liiga suure võimutäiuse koondamine ühe isiku kätte, on samavõrra ohtlik võimutäiuse koondamine ühe organi, näiteks parlamendi kätte. Seetõttu on demokraatliku riigi põhiseaduse ülesanne reglementeerida ja piiritleda eri võimuorganite volitusi rahva nimel võimu teostamisel, et vältida ühe isiku või organi muutumist seaduslikuks diktaatoriks. Praeguse põhiseaduse eelnõu § 66 aga sisuliselt seda võimaldab. Võimude lahususe printsiip eeldab üksteisest küllaltki või isegi täiesti sõltumatute seadusandliku, täitev- ja kohtuvõimu olemasolu.

Parlamentaarset demokraatias puhul ei saa rääkida klassikalisest võimude lahususest, kuna täitevvõim vajab parlamendi usaldust ja see on viimasest sõltuv. Riigipea valimisviisil on eelõelduga aga vähe ühist, kuna olulisem on küsimus sellest, kuivõrd sõltumatult seadusandjast teostab president täitevvõimu funktsioone. Ja siinjuures tahaksin märkida, et USA-s, mida tänapäeval loetakse tugeva presidendivõimuga riigiks, oli veel läinud sajandil ja ka selle sajandi alguses poliitika teostajana domineeriv Kongress, mitte president. Nii hämmastav, kui see ka ei ole, annab isegi USA põhiseaduse alusel luua parlamendikeskse poliitilise korraldusega riiki.

Küsimus on mehhanismides. Praegune põhiseaduse eelnõu aga ei järgi kahjuks §-s 4 lubatud võimude lahususe printsiipi praktiliselt üldse. Ning seega loob potentsiaalselt ohtliku olukorra, kus Eestis ei hakka toimima hästi funktsioneeriv täitevvõim. Üks lahendusi parlamentaarset demokraatias raamidesse jäämisel oleks suurendada presidendi volitusi, kes sel

moel saaks olla vajaduse korral toeks täitevvõimule. Ma loodan, et Põhiseaduse Assamblee vastavad muudatused põhiseaduse eelnõusse sisse viib.

Veel ühest küsimusest, millest pole siin räägitud. Ajakirjandust peetakse teatavasti riigi neljandaks võimuks ja seda rolli saab ta täita, kui tal on põhiseaduslikud garantiid vabaks tegutsemiseks ja info hankimiseks ning nõutamiseks. Põhiseaduse eelnõu § 44 seab siin aga väga ohtliku piirangu, andes parlamendile voli seadust vastu võttes otsustada, millist infot ja kellele väljastada. See on väga ohtlik loogika, mis praeguseks on välja pakutud. Seetõttu palun tungivalt § 44 ümber teha ning loodan, et ka ajakirjandus selle eest võitleb. Nimelt tuleb sätestada, et seaduses võib kehtestada piirangud juurdepääsemisel informatsioonile, mis puudutab riigi julgeolekut, kuriteo uurimist, inimeste eraelu, tervist ja ärisaladust, mitte aga vastupidi. Samas on loomulikult vaja ka sätestada kord, millises korras ja kuidas seda informatsiooni saab, aga mitte mingil juhul ei tohi piirata informatsiooni saamise ulatust. Peame vabanema sotsialismi pärandist, kus keelatud oli kõik see, mis polnud lubatud. Peavad olema tagatud sõnaõigus ja trükivabadus ja selleks peab omakorda olema tagatud juurdepääs infole.

Veel üks väga oluline märkus: kindlasti tuleb põhiseadusest välja jätta punktid, mille kohaselt kohus võib tagandada presidendi (§ 84 lõige 2) ja parlamendiliikme (§ 65 lõige 2). Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Aleksei Zõbin!

A. Zõbin

Härrad! Kahjuks läksid eksperdid ära. Võib-olla on Eesti ajakirjanduses avaldatud teoreetilisi põhjendusi üht või teist liiki riigi rajamiseks Eestis, kahjuks olen ma vene ajakirjanduses kohanud väga vähe artikleid selle kohta, millise riigi ja millise režiimi me peame siin rajama. Kas puhtal kujul parlamentaarse või presidendivabariigi või koguni kuningriigi? Raidla ütles eile, et soovitav oleks teha selline ettekanne. Muidugi oleks soovitav teha saadikutele selline ettekanne! Ilmselt on see juristidele niigi arusaadav, aga inimestele, kes pole õiguslase tegevusega nii sageli kokku puutunud, oleks selline ettekanne kasulik.

Mis puutub põhiseadusesse, siis presidendivõimu suhtes tahaksin inimesena valijate hulgast öelda järgmist. Olen peaaegu 100% veendunud, et igale inimesele Eestis, kes osaleb poliitilises elus, meeldiks palju rohkem see, kui ta saaks presidenti valida, seda aga põhiseadus ette ei näe. Minu meelest on see küsimus, millest ka eile juttu oli, igale inimesele

valulik ja sellepärast muutub see üheks komistuskiviks, kui põhiseadus pannakse arutelule ja toimub referendum. Inimene oleks ikka rahul, kui ta ise saaks presidendi valimisest osa võtta. Mis aga puutub üldse presidendi kohta käivatesse paragrahvidesse, siis mulle näib, et presidendil on liiga laiad õigused kuni diktaadini välja ja Riigikogu muutub sel juhul statistiks. Ma ei hakka nende üksikute paragrahvide kohta märkusi tegema, kuid mulle jäi selline üldmulje põhiseaduse lugemisel.

Nüüd mõni sõna terminoloogiast. Räägin konkreetsetest paragrahvidest. Näiteks on §-s 22 juttu lähedastest, kes ei tohi anda tunnistusi oma lähedaste vastu. Kes on lähedased? Oleks soovitatav, et paragrahvis oleks ära märgitud, kes on lähedased. Kui on tegemist kriminaalõigusega, siis on vaja, et see oleks selge.

Nüüd § 56. On selge, et praegustes oludes on sel selge venevastane suunitlus. Tavalises riigis – mitte sellises, mida rajatakse – võiks selline paragrahv ehk olla. Aga antud juhul on see tegelikult venevastane paragrahv.

Seoses sellega tahaksin rääkida ka §-st 30, kus on kirjas, kes võivad riigiasutustes töötada. Oleks soovitatav, et need asutused ja ametikohad oleksid kindlaks määratud. Kui näiteks Vähi apoliitilises valitsuses pole ühtki venelasest ministrit, siis võib arvata, et ka tulevikus ei saa venelased ministriteks, aga oleks vähemalt vaja, et põhiseaduses oleks märgitud, kas nad võivad töötada kojamehena või õpetajana jne. Ka kojamees töötab riigiasutuses!

§ 54 teine lõige tuleb välja jätta. See on liiga arusaamatu ja seepärast võib tekitada vääritimõistmist. Kahtlust tekitab ka § 72 Riigikogu istungi õiguspädevusest, kui kohal on 1/4 liikmeid. See on minu meelest absurd!

§ 75-s oleks soovitatav märkida, et poolt peaks hääletama pool liikmete koosseisust.

§-st 124 on juba räägitud.

Härrad, me loome põhiseadust ja muudame selle vasturääkivaks eksisteerivate olude suhtes. Räägime üht, teeme teist. Ma arvan, et see küsimus – ma pean silmas riigipiiri – tuleb lahendada koos Venemaa valitsusega, et mitte panna pommi põhiseaduse alla. Kinnitades 1920. aasta lepingut Venemaaga, deklareerib Ülemnõukogu, et ta ei ole nõus praeguse olukorraga. See on sama probleem, mis Kuriili saartega. Võib-olla ei peaks siin sellest rääkima, aga mulle helistatakse vahel Petserist ja küsitakse, kas tõesti mõned inimesed, kes on Venemaalt Eestis käinud, on purjuspäi lubanud need territooriumid Eestile tagasi anda? Olen neile vastanud, et ma ei tunne selliseid inimesi, ei ole isiklikult nendega selles asjas kokku puutunud ja seepärast ei oska midagi konkreetset öelda.

Ja lõpuks. Olen rahul §-ga 125! See räägib põhiseaduse ja rahvusvaheliste lepingute prioriteedist. Aga ma tahaksin sellest kõnetoolist pöörduda ekspertide, Raidla, kõigi poole,

kes põhiseadusega tegelevad. Palun öelge kätt südamele pannes, kas § 125, Venemaaga sõlmitud lepingu artikkel 3 ja kodakondsuse seadus on omavahel kooskõlas? Kas me teeme hea näo halva mängu juures? Me tahame maailma veenda, et me oleme seaduskuulekad, et me täidame seadusi – ma pean silmas seaduste prioriteeti –, aga samal ajal rikume otsekohe seadust, jõudmata seda veel kehtestadagi. Tänan!

Juhataja

Jälgime ikka kella, et kell ja mikrofoni töötaksid kooskõlas. Jüri Reinson!

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Erinevalt paljudest eelkõnelejatest pühendaksin ma oma tähelepanu mitte põhiseadusele, vaid meil päevakorras olevale küsimusele, s.o. otsuseprojektile põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendusseaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisel.

Ma ei tea, mida me taotleme, püüdes siin saalis meeletult viia põhiseaduse eelnõusse sisse täiendusi, parandusi jne. Ma saan aru nii, et see kogu tahab olla kõige targem ja jätta endale viimase sõna. Paraku on niimoodi – ja seda ma olen ka eelnevalt siit puldist öelnud –, et me elame nii muutuvast ajast, et vaevast jääb põhiseadus, rääkimata alamatest seadustest, muutumatult kestma aastakümneteks. Kui me tahame tingimata jätta endale rakendusseaduse vastuvõtmise õiguse ja seda ka teha ning võtta saalis välja rakendusseaduse eelnõu § 8, siis julgen ma ennustada seda, et pärast seda see kogu enam ühtki normaalset otsust langetada ei suuda. Aga kui me kõiki neid asju, millest ma rääkisin, ei taha, siis ei näe ma mingit põhjust, et me ei võiks seda otsuseprojekti sellisena, nagu õiguskomisjon ta meile on esitanud, vastu võtta ning jõuda selleni, et meie asemele astub kõige kiiremas korras Riigikogu, kellel on rahva toetus ja usaldus.

Ma ei taha ennast lugeda rahva arvamusel kujundajate ja äratundjate hulka, aga oma viimastel kohtumistel inimestega, nende inimestega, kes iga päev tööd teevad, julgen ma öelda küll, et nad lihtsalt ei saa aru, mida me teeme ja me ei suuda neile ka seda selgitada. Väga raske on viia ühes riigis nii vastutusrikkal ajal, nagu meil praegu on, ellu valitsuse ja Ülemnõukogu tahet, kui allpool sellest ei saada aru ega loodetagi sellest aru saada. Ja ainus lootus on, et tuleb Riigikogu, kelle tahetest saadakse aru, kellega tahetakse koos töötada ja selliselt ka kriisi ületada.

Seoses eeltooduga on mul ainult üks parandusettepanek, mille ma juhatusele kui juhtivkomisjonile üle annan. Panen ette kirjutada 3. punkt uues sõnastuses: "Ülemnõukogu

Presiidiumil esitada Ülemnõukogule 68. istungjärgul eelnõu põhiseaduse rahvahääletuse läbiviimise korra ja rahvahääletuse päeva määramise kohta!" Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Peet Kask!

P. Kask

Austatud härra spiiker! Kallid kolleegid! Ma püüan natuke selgitada üldist olukorda ühes kõige olulisemas küsimuses. Milline on siis parlamentaarne riigikorraldus ja kuidas tagada, et see Eestis tööle hakkaks? See nähtavasti on kõigi sõnavõtude eesmärk, ehkki selleni jõudmiseks on välja pakutud esinevaid lahendeid. Erinevad allikad ja erinevad teadlased defineerivad parlamentaarset riigikorraldust tõepoolest erinevalt. Mõned esitavad mitu kriteeriumi korraga ja kui mõni riik täidab ühte neist kriteeriumidest ja ei täida teist, siis ei ole see puhtparlamentaarne riigikorraldus, vaid on mingisugune segu. Üks tüüpilisi kriteeriumi definitsioone, mida antakse, on esiteks see, et täidesaatev võim moodustatakse seadusandliku võimuorgani poolt ja nõutakse vastastikust usaldust.

Teine kriteerium, mida väga sageli kirjanduses esile tuuakse, on see, et valijaskond valib ainult ühe riigivõimuorgani – parlamendi – ning riigipea valitakse parlamendi poolt. Sellel teisel kriteeriumil on tõepoolest küllaltki palju erandeid. Räägitakse ka parlamentaarsest riigikorraldusest selles mõttes, et eri institutsioonide vahel valitsevad vahekorrad just nii, nagu parlamentaarses riigis on, nimelt nii, et riigipea täidab ainult esindusfunktsioone, et tal ei ole olulist võimufunktsiooni poliitiliste otsuste vastuvõtmisel ja täideviimisel.

Võib-olla see viimane ongi kõige üldisem parlamentaarsüsteemi kirjeldus. Euroopas on mitu riiki, kus president on valitud otse rahva poolt, näiteks Island, aga kus see president ei ole arvestatava poliitilise võimuga. Mõnel pool – ja seda jälle Islandis – on presidendil vastavalt põhiseadusele küllaltki suured võimuvolitused (Islandis on tal dekreedidõigus ja referendumidõigus), aga ta ei kasuta neid õigusi, ta on rõhutatult neutraalne isik, kelle suust tihtilugu ei ole võimalikki välja pigistada arvamusi või seisukohti konkreetsetes poliitilistes küsimustes. See on tegelikult kõige üldisem kriteerium. Kui me tahame parlamentaarset riigikorda rakendada, siis on meie põhiline ülesanne saavutada, et meie president ei sekkuks poliitilistesse otsustesse. See ettekujutus, et president, parlament ja valitsus peavad olema kõik ühetugevused, on minu arvates vildakas. See ei vasta vähemalt kõnealust asja käsitlevale politoloogilisele nüüdiskirjandusele. Tasakaalu nõutakse küll, aga tasakaalu nõutakse kahe haru vahel, parlamendi ja valitsuse vahel, ja meie eelnõus on see kõige tähtsam

tasakaaluelement sisse kirjutatud §-s 99. Nimelt võib valitsus pärast talle umbusalduse avaldamist tellida erakorralised parlamendivalimised.

Küsimus sellest, kuidas me saame endale sellise presidendi, kes on poliitiliselt neutraalne, ja kas Eestis praegustes poliitilise kultuuri tingimustes on võimalik rahva poolt valitav neutraalne president, on täiesti praktiline küsimus. Ma toon jälle näite Islandi kohta. Miks Islandi president ei sekku poliitilisse ellu? Esiteks, Islandi iseseisvumisele eelnes väga pikk periood, mil rakendati parlamentaarset riigikorda. See oli Taani koloonia. Taani aga on kuningriik. Parlamentaarne traditsioon on Islandis väga sügavale juurdunud. Teiseks, Islandi puhul ei ole presidendil võimalik oma võimu rakendada hakata, sest kui mõnele presidendile peaks see pähe tulema ja ta peaks hakkama seda tegema, võtaks parlament temalt selle võimu otsekohe ära. Islandi põhiseaduse muutmiseks piisab lihthäälteenamusest. See on ainult üks näide. Kui süüvida probleemidesse, otsida neid riike, kus parlamentaarse riigikorralduse riigipea on valitud otse rahva poolt, siis leiab alati põhjuse, miks see süsteem töötab parlamentaarsel alusel. Euroopas on praktiliselt ainult üks riik, kus president on tugev, see on Prantsusmaa. Ka sellel alusel on võimalik demokraatia. See on meie valida, kas täidesaatva võimu tegelik juht on president või peaminister.

Assamblee tegi sellise valiku, nagu ta praegu tegi. Kuna assamblee taganes rakendusotsuse eelnõus oma esialgsest seisukohast ja pooldab esimese presidendi valimist rahva poolt, siis minu arvates on presidendi valimine parlamendi poolt järgmistel kordadel palju väiksema tähtsusega kui esimene kord, sest esimese nelja aasta jooksul juurutatakse tegelikult traditsioon, määratakse ära, kas meie riik hakkab elama Prantsusmaa või teiste Euroopa riikide malli järgi. Nii näen ma üldjoontes seda kõige teravamad ja põletavamad probleemi.

Kui Ülemnõukogu otsustab eelnõu Põhiseaduse Assambleele teatud küsimustes ümbervaatamiseks tagasi anda, siis selle otsustamine, kas Ülemnõukogu teeb assambleele ülesandeks ka see konkreetne küsimus läbi vaadata, nõuab kahtlemata Ülemnõukogu liikmete teatud ettevalmistust. Et seda otsust vastu võtta, peame endale tegelikult selgelt ette kujutama ja aru saama, mis on parlamentaarne süsteem. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Edgar Savisaar!

E. Savisaar

Austatud kolleegid! Lugupeetud spiiker! Ma olen viimastel päevadel väga tähelepanelikult süüvinud põhiseaduse eelnõusse, kuulanud kolleegide sõnavõtte sellel teemal ja jõudnud

arusaamisele, et ilmselt me teeksite ikkagi vea, kui me ei kirjuta põhiseadusesse sisse presidendi otsevalimise nõuet. President tuleb valida kõigi valimisõiguslike inimeste poolt ühe- või kahevooruliste otsevalimiste teel. Nii, kuidas kujuneb, jalgratast ei ole mõtet selle juures leiutada. Austrias ei karda keegi, et otse valitud president muutuks sellepärast veel diktaatoriks. Ka meil on presidendi funktsioonid üsna täpselt ja ammendavalt piiritletud.

Muidugi me ei tea, millised situatsioonid tulevikus Eesti ette tekivad. Võib-olla ainus põhiseaduse punkt, mille kaudu president võib hakata oma võimu laiendama, on see, et ta on ka riigikaitse kõrgeim juht, aga ma ei tahaks ka sellele punktile mingit otsustavat tähendust anda. Kui järele mõelda, siis on Põhiseaduse Assamblee poliitiliselt selles küsimuses teatud otsuse teinud. Nimelt on rakendusseaduse eelnõus öeldud, et esimese presidendi valime otse, edaspidi aga kaudselt, parlamendi kaudu. Kui see otsus ei olnud päevapoliitika toomine assamblee saali, mis see siis oli? Vähemalt kerkis mulle see mõte pähe, kui ma kuulasin üleele kolleeg Tõnu Antoni ettekannet. See on ikkagi nii markantne näide poliitilisest kauplemisest, et ei vaja isegi tõestamist. Pealegi ei kannata see idee õiguslikult kriitikat, sest rakendusseadus siiski ei saa muuta põhiseadust. Rakendusseaduses saame küll öelda, millal üht või teist punkti rakendada, mitte aga seda, et rakendame seda punkti kohe, aga teistmoodi, kui põhiseaduses on öeldud. Kui me püüame rakendusseadusega muuta põhiseadust, siis sellesama põhiseaduse järgi moodustatav Riigikogu peaks selle kohe tühistama, kuna põhiseaduse muutmiseks on ettenähtud hoopis teine protseduur.

Sageli on viidatud ka sellele hoiatavale näitele, et Zviad Gamsahurdia sai oma volitused otse rahvalt ja hakkaski mandaati kuritarvitama. See näide on õpetlik, ainult et hoopis teises mõttes. Nimelt valiti Zviad Gamsahurdia oma kohale kõigepealt siiski just Ülemnõukogu poolt ning olles selle eesotsas, töötas ta välja valimisseaduse tugevate võimuvolitustega presidendi kohta ja laskis need volitused rahval kinnitada.

Lõpuks kõige tähtsamast. Kui me läheme tänavale, siis näeme seal paljusid inimesi käega löövat ja ütlevat: "Oh, seal Toompea saalis meiega niikuinii ei arvestata ning meil ei ole mingit võimalust oma tahet läbi viia." Saadikud mängivad nende arvates individuaalseid või erakondlikke mängu, mis rahvale jäävad sageli arusaamatuks. Saame aru ühest: väga paljudele inimestele on tähtis presidendi institutsioon ja presidendi valimise viis. Inimeste tahe selles küsimuses on selgepiiriline: president tuleb valida otse. Ja meie peame seda tahet täitma, meeldib see ühele või teisele meie hulgast isiklikult või mitte. See ei tähenda, et me toetaksime tugevat presidendivõimu. Vastupidi, me toetame demokraatlikku, parlamentaarset riiki, kus presidendi institutsioon esineb tasakaalustava lülina parlamendi ja valitsuse suhetes. Seda oleme kogu aeg õigeks pidanud.

Me võime muidugi siin saalis kritiseerida, et vaadake, rahvas ei mõista meie õilsaid taotlusi, aga niisugune see rahvas kord juba on ja meie peame sellega arvestama. Ühiskonna stabiilsusele oleks väga ohtlik panna rahvahääletusele põhiseadus, mis ei pruugi leida enamuse toetust. Me ei ole mitte praegu tupikus, nagu räägitakse, kuid siis alles satuksime tupikusse. Meil on vaja tagada, et põhiseadus läheks läbi, et riigivõimu tasakaalustatus paraneks, et presidendi funktsioonid oleksid proportsioonis tema mandaadi tugevusega.

Sellest kõigest tulenevalt olen ma seisukohal, et põhiseaduse eelnõu tuleb saata assambleele tagasi ning taotleda sinna muudatuste sisseviimist presidendi institutsiooni suhtes. On ka teisi küsimusi, mis nõuavad täiendavat läbivaatamist. Näiteks ei pea ma õigeks, et eelnõust on välja jäänud rahvaalgatuse põhimõte. Ka meie praegune tegevus näitab, kui vajalikud on need mehhanismid, mille kaudu inimesed otseselt ja vahetult saaksid mõjutada parlamenti, mida nad praegu teha ei saa. Ja kui pärast põhiseaduse vastuvõtmist ja uue Riigikogu valimist ei teki püsivat tagasisidet rahva ja parlamendi vahel, siis avastavad saadikud ja avastab ühiskond varsti jälle, et parlament on omaette ja ülejäänud maailm omaette suletud süsteem ning et need kaks ei saa kuidagi omavahel kokku. Täna teid tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Arvo Junti!

A. Junti

Lugupeetud juhataja ja Ülemnõukogu liikmed! Ülemnõukogu viimase aasta tegevuse üheks suuremaks küsitavuseks on minu arvates olnud tema seadusloome, see on tegevus, mis peaks olema seadusandja tegevuse sisuks. Senine seadusloome on suuresti toimunud püüdega saavutada konsensus Ülemnõukogus endas või ettevalmistavas töögrupis, s.t. seadusloome on lähtunud kindlatest kontseptuaalsetest põhimõtetest, mitte väljatöötatud ja läbiarutatud kontseptsioonidest, vaid koostajate ja vastuvõtjate isiklike huvide realiseerimise püüdest ühes või teises normatiivaktis. Kas on selleks huviks olnud soov esivanemate vara tagasi saada, oht olla välja tõstetud elamust selle represseeritule tagastamisel või kokkulepe, kus ühelt poolt on huviks broneerida endale presidenditool ja teiselt poolt tagada võimalikult soodne seis parlamendivalimistel. Enamikul juhtudel ei ole reaalselt mõeldud, kuidas hakkab vastuvõetu reaalselt toimima reaalses ühiskonnas, reaalsete suhete maailmas. Konsensuse teel saadud akt ei rahulda mitte kedagi. Eesmärk peaks olema ikkagi selline, et maksimaalselt vähe oleks rahulolematuid. Asjata on püüda igäühe soovi arvestada. Niisugune tegevus oleks midagi muud kui õigusloome.

Ülemnõukogu suundumus riiklike huvide eiramisele teatud õigusaktide ettevalmistamisel, mis põhiliselt algas omandireformi aluste seadusega, on ka Põhiseaduse Assamblee probleem ja selle tegevuses veelgi enam võimendunud. Toon ühe huvipakkuvama näite sellest vallast. Rakendusseaduses nähakse ette esimese presidendi valimine rahva poolt, järgmised presidendid aga valib parlament. Kas on püütud ette kujutada ja arvestada kõiki praktikas ettetulevaid probleeme sellise variandi vastuvõtmisel? Kardan, et analüüs selles osas on jäänud pehmelt öeldes puudulikuks. Sellest lahendusvariandist kumab jällegi läbi huvi, mitteriiklik mõtlemine. Ma arvan, et riigipea institutsiooni sisseseadmist ning vastava isiku valimist otse rahva poolt tuleb ainult pooldada, kuid täiesti vastupidiselt Põhiseaduse Assamblee ettepanekule tuleks pakkuda välja loogiline konstruktsioon, kus esimese presidendi valib parlament, edaspidi aga teeb seda rahvas. Nii ei jääks teine otse valitud president viimaseks Eestis valitud presidendiks. Taasiseseisvunud Eestis on kindlasti presidendikandidaate rohkem kui üks. Andkem vastavalt rahva ootustele ja soovidele neile, kes esimesel korral presidendiks ei saanud, võimalus tulla selleks teisel, kolmandal, neljandal või veelgi hilisemal korral. Ühtlasi arvan ma, et tagasivõetavaid samme ei ole olemas, eriti niisuguse tähtsa küsimuse puhul nagu riigipea valimine ühel või teisel viisil.

Kui esimesel korral valida riigipea otse, järgmistel kordadel aga püüda teda valida parlamendis, tekib ilmselt selliseid situatsioone, mida me ei suuda ette näha ja praktikas üle elada. Mõelgem sellele ja katsugem teha nii, et tagasivõetamatud sammud ei kujuneks meile endile ohtlikuks. Eesti on elanud pidevas ootuses mitte ainult viimase kahe-kolme aasta jooksul, vaid viimase 50 aasta jooksul. Kuid eriti viimased kaks-kolm aastat on olnud ootuse külvajateks küll iseseisvus, küll oma raha või Vene vägede väljaviimine ja nüüd on üles kruvitud põhiseaduse ootus. Püüdkem selle emotsionaalse seisundi taga näha ka soovide ja ootuste rakendusmehhanismi, millest ma eespool põgusalt rääkisin. Püüdkem näha protsessi tervikuna, mille üks kõige olulisem osa on rakendus. Eelkõige rakendus! Põhiseaduse eelnõu nõuab tõsist tööd, enne kui me seda julgeksime rahvahääletusele panna. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Illar Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud hr. juhataja! Austatud kolleegid! Mulle tundub, et paljud siin kõnetoolis käinud saadikud unustasid ära meie reglemendi ja selle, mida me arutame. Me arutame õiguskomisjoni poolt esitatud otsuseprojekti, mis käsitleb põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse

rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamist, me ei aruta põhiseadust. Mõned püüavad siit kõnetoolist teha parandusi põhiseaduse või rakendusseaduse teksti ja ütelda, mis neile meeldib või mis neile ei meeldi. See rahvale tuginemise ja presidendi valimisel rahva otsustamise nõue näitab, et tegelikult toetatakse otsuseprojekti teist punkti, millega tahetakse lasta rahval otsustada, kas anda juhtivkommunistidele ja komsomolijuhtidele õigus osaleda Riigikogu valimistel ja kõrgetes riigiametites. Kui rahva otsustamist peetakse nii oluliseks, siis järelikult ei tule toetus sellele punktile mitte ainult saadikurühmalt "Isamaa Ühendus", vaid ka sõltumatutel demokraatidel ja nagu ma aru sain, rääkis ka keskfraktsiooni juht rahva otsustamisest.

Aga nüüd selle otsuseprojekti juurde. Esmaspäeval me hääletasime läbi selle, et Ülemnõukogu ei tee põhiseadusesse parandusi ja see sai väga veenva häälteenamuse. Järelikult ma kutsuksin üles järgmisi sõnavõtjaid keskenduma praegusele päevakorrapunktile, aga mitte põhiseadusele endale!

Meie saadikurühm tahaks teha otsuseprojekti mõningaid täiendusi ja nimelt kõigepealt tuleks lisada uus punkt, mille sisu oleks järgmine: "Avaldada Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga ajalehtedes "Rahva Hää!" ja "Estonija" 21. märtsiks 1992." Siis veel asendada punktis 3 70. istungjärk 69. istungjärguga, veel 1. punkti lõppu tuleks lisada kuupäev, s.o. näha ette eelnõu rahvahääletusele panek 3. mail 1992. Sellega me võtaksime juba praegu vastu otsuse, millal rahvahääletus toimub ja just sellest kuupäevast lähtudes peab istungjärgu number muutuma. Kui esimeses punktis peaks leidma toetust mitte põhitekst, vaid alternatiiv, siis tuleks vastavalt meie hääletusele jätta esimese punkti teisest lõikest välja sõnad "Ülemnõukogule ja". See tähendab, et põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ei oleks pärast vaja ekspertiisi esitada või ekspertiisi tulemusi ei oleks vaja esitada Ülemnõukogule, vaid ainult assambleele, kuna ainult assamblee võtaks selles suhtes seisukoha. Niisiis tuleks 3. lõige sõnastada järgmiselt: "Põhiseaduse Assambleel esitada 15. aprilliks ekspertiisi tulemuste ja justiitsministeeriumi ettepanekute alusel põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu lõplik redaktsioon rahvahääletusele panemiseks koos põhiseaduse eelnõuga." Järelikult ei hakka Ülemnõukogu tegema muudatusi mitte ainult põhiseaduses, vaid ka selle rakendamise seaduse eelnõus enne rahvahääletust. Ma kutsuksin üles kiiresti jõudma selleni, et me hakkaksime otsuseid langetama õiguskomisjoni poolt esitatud otsuseprojekti alternatiivide üle ja lõpuks otsuse enda üle. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Rein Järlik!

R. Järlik

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Semjon Budjonnõi ratsakorpuse patrull pidas stepis kinni kaks ülimalt kahtlaste tunnustega isikut. Näpitsprillid või õigemini prillid, kikkhabe, lisaks mõlemal veel pikad maani kaupmehekasukad. Patrulli otsus oli selge ja lihtne: kasukad maha, olete ennast küllalt soojendanud, sealilmas võetakse teid ka paljalt vastu. Kinnipeetuteks olid Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimees Kalinin ja Ukraina NSV Kesktäitevkomitee esimees Petrovski. Ja kui üks neist ulatas lugemiseks mandaadi, et näe, siia on Lenin isiklikult alla kirjutanud, lõikas punane ratsaväelane: "Sina, buržui, ära seltsimees Leninit musta! Lugeda ma ei oska, aga teiesuguseid vereimejaid olen ennegi näinud."

Muidugi see revolutsiooniline valvsus, mis tugines välistele tunnustele, eriti kaua sellisel kujul kesta ei saanud ja ajapikku leiti kriteeriumid, mille järgi hakati kas seinu äärde panema, okstraadi taha saatma või lihtsalt mingeid õigusi ära võtma. Kindlaim kriteerium oli ametikoht endise režiimi ajal. Andrei Võšinski hindamatute teenete najal jõuti selles suhtes täiuslikkuseni ja sellest täiuslikkuse perioodist ma loeksin teile ette Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ministrite Nõukogu määruse 23. augustist 1956 nr. 211, mis ütleb nii: "Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu 4. augustil 1956. aasta määrusega nr. 1044 kinnitatud riiklike pensionide määramise ja väljamaksmise korra määrustiku punktile 115 Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrab:

1. Tööstaaži hulka ei arvestata töötamist järgmistel ametikohtadel endise kodanliku valitsuse ajal (kuni 1940. aasta 21. juunini):

a) riigivanem ja riigi president;

b) Riigivolikogu ja Riiginõukogu esimehed, esimeeste asetäitjad, peasekretärid ja sekretärid, Riigikogu asjadevalitseja, presidendi kantseleiülem, õiguskantsler ja nõunikud, riigisekretär, riigikantselei peasekretär, sekretär, nõunikud;

c) riikliku propagandatalituse juhataja, juhataja abid ja riikliku propagandatalituse vastutavad töötajad;

d) välissaatkondade saadikud, atašeed, konsulid, nõunikud, sekretärid;

e) peaminister, ministrid, ministriabid, ministeeriumide, valitsuste, osakondade, ametite direktorid ja nende abid (juhatajad ja nende abid); riigikontrolör, peakontrolörid ja tema asetäitjad, riigikontrolli büroo juhatajad; vanemkontrolörid; tolliasjade juhataja, tolliülemad ja nende abid;

f) maavanemad (maakonna valitsuste esimehed), linnapead, nende abid, maakonna- ja linnavalitsuste sekretärid, vallavanemad ja nende abid;

- g) riigikohtu, kohtukoja, ringkonnakohtu, sõjaväe kõrgema kohtu (sõjaringkonna kohtu) kui ka nende osakondade esimehed, liikmed ja nende abid, jaoskonnakohtunikud, lisajaoskonna kohtunikud;
- h) prokurörid ja nende abid, kohtu-uurijad, kohtupristavid ja nende abid;
- i) politseiteenistujad, vangivalvurid ja vanglates vastutavatel ametikohtadel töötajad, samuti töö asutustes ja osakondades, missugused juhtisid politsei, vanglate ja piirivalve tegevust;
- k) klassisõjajaegne (22. nov 1918 – 2. veebr 1920) vabapalgaline teenistus sõjaväes kõikidel ametikohtadel;
- l) palgaline teenistus organisatsioonides "Kaitseliit", "Isamaaliit" ja "Vabadussõjalaste Liit";
- m) erakapitaliga töötavate aktsiaseltside ja osaühistute esimehed, juhatuse liikmed, direktorid;
- n) eraettevõtete, tehaste, vabrikute ja asutuste direktorid (juhatajad, valitsejad), riigimaade ülem, riigimaade ringkonna valitseja ja riigi- ning eramõisate valitsejad;
- o) pankade presidendid, direktorid ja juhatajad;
- p) kutsekodade ja tööliskoja esimehed, juhatuse liikmed ning kutsekodade ja tööliskoja juhtivatel ametikohtadel töötajad;
- r) kodanlike ajalehtede toimetajad, toimetuste osakondade juhatajad ja nende abid, koosseisulised kirjasaatjad;
- s) kõikide usukultuste teenijad, ülikooli usuteaduskonna õppejõud ja koolide usuõpetuse õpetajad, kui usuõpetus oli nende põhimiseks aineks.

2. Teenistus kodanlikus sõjaväes ja piirivalves (ohvitserina, sõjaväeametnikuna, üleajateenijana ja ajateenijana) ei kuulu arvestamisele tööstaaži hulka pensioni määramisel."

Nagu te võisite veenduda, on see nimekiri täiuslik ehk nagu omal ajal öeldi, midagi pole unustatud ja kedagi pole unustatud. Ükskõik, kui üllatest eesmärkidest ei ole ka kantud § 8 rakenduseseaduse eelnõu või õieti sinna lisatav paragrahv, on ometi kurjakuulutatav sarnasus olemas sellesama nimekirja ja tolle nimekirja vahel ja ma ei ole veendunud, et see tegelikult viib sellele sihile, mida § 8 autorid mõelnud on.

Mis aga puudutab põhiseadust, siis kuulanud Edgar Savisaart, võiksin ma peaaegu sõna-sõnalt korrata tema sõnu, sest ma olen nendega täiesti nõus, aga ometi ma ei usu, et Põhiseaduse Assamblee on nõus mingisuguseid muudatusi olemasolevasse teksti sisse viima. Ma olen osa võtnud selle assamblee 26 istungist. See aeg on näidanud, et assamblee enamusel on oma selge seisukoht välja kujunenud ja mul ei ole usku, et ta seda muudab. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Mati Ahven!

M. Ahven

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Minul paluti rääkida Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsusest põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest. Nii ma ka teen ja ütlen, et ma hääletaksin selle rahvahääletusele paneku poolt, kuid tingimusel, et see peab enne läbima rahvaarutelu.

Punkt üks: rahvas ei teagi sellest eelnõust midagi, sest see, mis oli ajalehtedes, oli midagi muud. Kõige selle juures ma tahaksin veel välja öelda mõningad oma arvamused poliitilistest jõududest ning muudest kokkulepetest ja sobingutest, sest siin puldis käin ma väga harva.

Kokkulepped või sobingud? Kuidas seda nimetada? Eetikakomisjon võib-olla paneb mulle pahaks seda sõna "sobing", aga pole midagi parata. Näiteks üks sobing kratsib mul senini hinge. See sobing ehk kokkulepe oli meil Põhiseaduse Assamblee moodustamise kohta. Ma usun, et kõik seadused ja otsused, mis me oleme siin teinud, ei ole üheväärselt võimsad ega tähtsad ja ositi lähevad nad meelest maha, aga 20. augusti oma ilmselt jääb igavesti meelde. Me teame kõik, missugune oli siis olukord, milline oli meie hingeseisund jne. ja siis toodi meile eelnõu iseseisvuse kinnitamise kohta! Teisisõnu oli iseseisvuse taasväljakuulutamise. Lausa hämmastav, jube – ma ei tea, mis veel juurde panna – oli seal siduvana 2. punkt Põhiseaduse Assamblee moodustamisest. Kas meil siis oli mingisugust valikuvõimalust hääletada iseseisvuse kinnitamise vastu? Minul ei olnud. Ja ainult selletõttu ma pidin andma hääle ka Põhiseaduse Assamblee moodustamise poolt.

Jah, mul on senini arusaamatu, kes olid need poliitilised jõud, kes kokku leppisid. Võib-olla kirjutati neist pärast ajakirjanduses, kuid mina igal juhul ei tea neid poliitilisi jõudusid. Mul on kuri tahtlus, et neid oli vaid paar inimest, kes oskasid selliseid kokkuleppeid sõlmida. Valikuvõimalust Ülemnõukogul ei olnud. Leian, et see oli kokkuleplaste tegu ja üks näide niinimetatud räpasest poliitikast! Andke mulle see sõna andeks, aga vähemasti minul oli tookord see asi vastuvõetamatu. Seda juhtus ka pärast, et üks asi seoti teiseaga.

Ja nüüd siis oleme nii kaugel, et see "püha lehm" – Põhiseaduse Assamblee – on nii iseteadev ja võimas, et tema otsused on, noh, ütleme nii, absoluutse tõe lähedal. Ja edasi: ma ei saa sellest asjast aru, ma olen tagumises reas, võib-olla ei kuule hästi jne., Põhiseaduse Assamblee liikmed andsid mingisuguse vande ja siis lõpuks lugupeetud Tõnu Anton ütleb oma ettekande lõpus, et see põhiseaduse eelnõu on kokkulepe poliitiliste jõudude vahel?! Ometi tulnuks seal oma poliitilist fraktsiooni nimetada. Või ma eksin? Minule lõhnab see järjekordselt halvasti. Vähemalt see ütlemine, et see oli jälle kokkulepe. Milliste poliitiliste jõudude kokkulepe? See jäi vastamata! Ja kui suured olid need poliitilised jõud?

Ma tahaksin veel küsida: kas rahva arvamus on jõud? Et mitte aega raisata, ma küsin veel: kellele me teeme põhiseadust? Kas me teeme põhiseadust poliitilistele jõududele, mis praegu on ka mingisugune jõud? (Väike jõud on samuti jõud.) Või teeme eesti rahvale?

Lugupeetud kolleeg Jüri Reinson arvas, et me ei ole eriti targad. Ma olen sellega võib-olla nõus, aga arvestage, härrad ja proudad, et me oleme praegu siiski kõrgeim seadusandlik organ, me vastutame seaduste, sealhulgas põhiseaduse kvaliteedi eest. Ja vaatamata meie võib-olla mitte suurele tarkusele, vastutame ikkagi selle eest, et see seadus tuleks niisugune, mida rahvas ootab ja mis on meie praegusele olukorrale vastuvõetav. Ja seetõttu ütlen veel kord: põhiseadus tuleb anda rahvahääletusele. Enne seda peab aga rahvas saama seda arutada. Ja meie kas võtame endale õiguse rahvaarutelust kokkuvõttes teha ja seda eelnõu parandada või mitte. Aga mina olen selle poolt, et me peame selle õiguse endale võtma, sest nagu head kolleegid mainisid, ei hakka Põhiseaduse Assamblee nagooni seda muutma. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Tiit Käbin!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Põhiseaduse eelnõu väljatöötamine on kätte näidanud nii mõnegi vea, mida enam ei saa parandada, kuid mida ma siiski nimetaksin.

Esimene viga oli minu meelest see, et me ei võtnud arvesse arukat ettepanekut, et kolmandik assamblee liikmetest oleksid kohalike omavalitsuste esindajad. Mul on kahju, et ma tol ajal ise seda ettepanekut ei toetanud. See oleks toonud assambleesse inimesi, kes teavad praktilist elu, kes teavad, kuidas kohtadel tuleb asju korraldada, kuidas peab olema õiguslikult reguleeritud kogu meie riigielu korralduse süsteem.

Teiseks, kui hiljemalt oktoobri teisel poolel oleks Põhiseaduse Assamblee saadetud laiali ja edasine töö eelnõu kallal oleks antud juristidest ekspertidele ning poliitilised otsused oleks langetatud Ülemnõukogus ja Eesti Komitees, oleks arvatavasti põhiseadus juba vastu võetud. Neid vigu me enam parandada ei saa!

Mis puutub praegusesse põhiseaduse eelnõusse, siis assamblees hääletasin ma vastu selle heakskiitmisele, ma hääletasin vastu rakendusseaduse eelnõule, hääletasin vastu § 8-le. Põhjusi on väga mitmeid.

Kõige olulisem on minu meelest ikkagi see, et ei taheta arvestada mitte ainult ühiskondlike, vaid ka omavalitsuste liitude poolt ja mujalt tulnud põhjendatud ettepanekuid, et president tuleb valida otse rahva poolt. Praegu rakendusseaduse eelnõus fikseeritud põhimõte, et esimene kord valib presidenti rahvas, edaspidi aga Riigikogu, on ainult prääniku näitamine, et meelitada inimesi neid eelnõusid heaks kiitma.

On mitmeid muidki asju, millega ma eelnõus nõustuda ei saa. Näiteks riigipiiri fikseerimine, mis toob meile kaasa tohutult probleeme. Ka rakendusseaduse eelnõu on poolik. Ma olen rohkem kui üks kord küsinud, kuidas jõustub põhiseaduse paragrahv riigipiiri kohta? Keegi ei oska vastata. Ma olen küsinud, mis saab pärast põhiseaduse vastuvõtmist prokuratuurist? Teatavasti põhiseadus ei näe ju enam sellist organit ette. Praegu on õige aeg mõelda selle üle, mis peaks temast saama. Selle üle ei ole keegi mõelnud! Kas tõesti pärast seda, kui põhiseadus on rahva poolt vastu võetud, haarame kahe käega peast kinni, tõdedes, et prokuratuuri ei ole? Samas aga näeb rakendusseadus ette, et ühegi töötaja töövahekord ei katke. Siis on hilja hakata nendele probleemidele mõtlema! Me peame seda tegema praegu. Põhiseaduse rakendusseadus peab andma vastuse kõikidele lahtistele küsimustele, mis põhiseadusest tulenevad, mitte nii, nagu on praegu.

Mis puudutab § 8-t, millest siin on piisavalt räägitud, siis ütlen ainult ühte: süü saab olla ainult individuaalne. Ja igal üksikul juhul, kui on vajadus, tuleb vastava isiku süü küsimus läbi vaadata.

Ja üldse soovitan ma teil põhiseaduse eelnõu tähelepanelikult läbi lugeda. Näiteks, kui see praegu kehtiks, siis oleks juba ammu kuulutatud välja uued valimised, sest kui eelarve ei ole kinnitatud kahe kuu jooksul, arvates eelarveaasta algusest, siis näeb põhiseaduse eelnõu ette, et president kuulutab välja Riigikogu erakorralised valimised – see on õige stabiilses süsteemis, aga mitte lähiaastail.

Nagu näitas julgeolekuteenistuse moodustamise arutamine Ülemnõukogus, ei ole põhiseaduses ka see küsimus praktiliselt üldse valgustamist leidnud. See, kuidas julgeolekut tegelikult hakatakse juhtima, on jäänud põhiseaduse eelnõust välja.

Täiesti erinev arvamus on mul siin sellest, mida nimetatakse tasakaaluks Riigikogu ja valitsuse vahel. Mina nimetan seda, mis on praegu kirjutatud eelnõusse, ebastabiilsuseks. Kui Riigikogu avaldab valitsusele umbusaldust ja valitsuse juhil on õigus seejärel tellida erakorralised valimised, siis mina kujutan seda ette nii: miljon inimest valivad 100 seadusandjat. Need 100 inimest nimetavad ühe peaministriks, valitsuse juhiks. Ja kui mõne aja pärast ilmneb, et valitsus töötab halvasti ning valitsusele avaldatakse umbusaldust, siis see üks läheb presidendi juurde ja ütleb: "Kuule, need 100, keda rahvas on valinud, on halvad,

mina olin hea. Olgu peale, nemad mind ei taha, aga mina ei taha neid ja korraldame uued valimised." Minu meelest sellega me programmeerime ühiskonda ebastabiilsuse.

On veel sätteid, mis võimaldavad valimiste eel teha ohjeldamatut populistlikku valimiskampaaniat, mis ei too kasu mitte kellelegi peale valimiskampaania tegijate. Need paragrahvid leidke ise üles, minu seisukoht on, et sellisel kujul neid dokumente rahvahääletusele panna ei saa. Reageeritagu positiivselt või mitte, kuid kõiki siin tehtud ettepanekuid tuleb saata Põhiseaduse Assambleele läbivaatamiseks ja täienduste tegemiseks. Põhiseaduse ja selle rakenduseseaduse eelnõu tuleb avaldada, sest on suur vahe detsembris avaldatu ja praeguse teksti vahel. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kell on täpselt 12.00. Vastavalt meie reglemendile on meil ette nähtud vaheaeg.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, istungjärk jätkub. Asugem töökohtadele ja kontrollime kohalolekut.

Kohaloleku kontroll! Kohal on 70 rahvasaadikut.

Läbirääkimised jätkuvad. Kõnetooli palun Priidu Priksi!

P. Priks

Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Mul on lihtne esineda pärast Rein Järliku põhjalikku ja dokumendiga kinnitatud ettekannet. Ma olen ka arvamusel, et rakendusotsuse punkti 2 ei pea panema eraldi rahvahääletusele. Miks? Sellepärast, et rahvas saab selle küsimuse, millest on punktis 2 juttu, ikkagi ära otsustada. Rahvas saab valimistel näidata, kas ta lubab endisi kõrgeid parteifunktsionääre Riigikogusse või ei luba. Kui rahvas valib ka presidendi, siis ta saab sealgi oma tahet näidata. Ja kui rahvas ei vali Riigikogusse endisi kõrgeid parteifunktsionääre, siis ei ole ka kartust, et sellised inimesed satuvad valitsusse, kohtuorganitesse, Eesti Panga presidendiks, kaitseväge juhatusse jne. Ma ei ole nõus, et me surume rahvale peale sellise olukorra, kus paneme ta ühele pulgale inimestega, kes andsid 1956. aastal välja selle kurikuulsa ENSV Ministrite Nõukogu määruse, mille luges ette Rein Järlik. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Juhan Telgmaa!

J. Telgmaa

Lugupeetavad kolleegid! Ma leian, et hr. Käbin juhtis väga õigesti tähelepanu sellele, et Põhiseaduse Assamblee töö oleks olnud tulemuslikum ja vastuvõetavam Eesti ühiskonnale, kui sinna oleks olnud haaratud veidi laiem ringkond. Ja ma tahaksingi öelda mõne sõna selle kohta, mida maal arvatakse meie käesoleva eelnõu kohta.

Ma toetun siin oma maakonna volikogu arvamusele, sellele arutlusele, mis toimus maakonna volikogus. Ja ma mõistan ka neid kolleege, kelle mõtteid on avaldanud kaunis teravalt Andres Tarand, väites, et seda maakonna volikogu ei tasu eriti tõsiselt võtta, et see on sama, mis mingi ühing. Tõesti, linnas pole paralleeli sellele, sest linnas on linnavolikogu. Näiteks Tallinna volikogu on inimesest sama kaugel nagu Ülemnõukogu maainimestest. Kuid maakonna volikogu maal, kus kõik kõiki tunnevad, on teises seisundis ja need saadikud, keda maakond on valinud Ülemnõukogusse, on paratamatult selle maakonna volikogu vahendusel oma valijate kontrolli all. Ja siin ongi selline lugu: maal tahetakse siiski, et parlamendi saadik oleks mingil määral oma valijate kontrolli all või vähemalt, et oleks kas või midagigi, mis oleks Riigikogu liikme vastutustunde aluseks. Praegu on selleks ainult mingi moraalne kohustus ja missioonitunne, kuid need mõisted järjest devalveeruvad ja lähevad üha enam moest ära. Mandaadiga Riigikogu liige seotud ei ole, nii et jääb ainult üle parteidistsipliin. Kuid vaadates meie olukorda, kus kõikidesse parteidesse kokku kuulub alla 1% kogu valijaskonnast, s.t. 99% valijaskonnast ei saa mingit kontrolli Riigikogu üle. Ka selle 1% ulatuses võib osa neist meie vasttekinud parteidest ära kaduda ja siis muutub Riigikogu liikme positsioon parimaks töökohaks, mis üldse võib olla.

Teine küsimus on võimude tasakaalust. Sellisel kombel, nagu see praegu on põhiseadusesse kirjutatud, on tasakaal mänguline. Omavahel on tasakaalu pandud ainult kaks võimu – valitsus ja Riigikogu. President ei võta realselt osa võimude tasakaalustamisest. Kui Riigikogu võib halvasti töötava valitsuse võimult kõrvaldamise juurest alati sattuda iseenda laialisaatmise otsust tegema, siis on asi selline, et mängupartnerist ei ole mõtet lahti ütelda, sest see viib ka enda mängust välja. Nii ongi parem alati edasi mängida, kui mängu ära lõpetada.

Järgmine on küsimus presidendist. See on täiesti ükskõik, kellel lasta valida või kas üldse valida presidenti sellisel kujul, nagu ta praegu oma funktsioonide ja võimupiiridega meile esitatud põhiseaduse eelnõus välja näeb. Vaatame tema võimiste piire. Need on antud kaunis

lühidalt üksikaktidena, kui ei ole mingit eriolukorda. Ainult eriolukorras on presidendile mingit reaalselt võimu antud. Kui ei ole mingit eriolukorda, siis nende üksikaktide sooritamiseks piisab presidendile umbes kolmest tööpäevast aastas. Ja ma ei usu, et absoluutselt võimutut presidenti keegi riigi esindajana üldse tõsiselt võtab. Me ei saagi saata niisugust isikut kuskile kedagi esindama. Nii et presidendi võimupiir on isegi väiksem kui Riigikogu liikmel. Ta ei saa isegi valitsuse liikmelt aru pärida, ta ei saa seaduseelnõu esitada, ta ei saa mitte midagi. Hea küll, see selleks.

Muidugi tekitab maal hämmingut ka see, et täiesti läbi töötamata on peatükk Eesti administratiivsest jaotusest ja kohalikest võimuorganitest. See on väga visandlik ja selle kohta on mitmed maakonnad esitanud oma ettepanekud Põhiseaduse Assambleele. Neid arvestatud ei ole. Ja kuna ei ole ka teada, miks seda ei ole tehtud, siis maal ollakse selle tagajärjel mõnevõrra nõutud.

Miks mul on vähe pieteeditunnet Põhiseaduse Assamblee töö vastu? Selle ütles osalt ära hr. Ahven oma kõnes. Kuid mul on hästi meeles kohtumine Jõgeva rahvaga, kus esines Jüri Adams. See oli päris Põhiseaduse Assamblee töö alguses. Ta avaldas suurt rahulolu ja rõõmu selle üle, et ERSP fraktsioon on Põhiseaduse Assamblees suurim. Vahetult pärast töötuse andmist! Mis puutub Ülemnõukogust suunatud või delegeeritud Põhiseaduse Assamblee liikmetesse, siis andsime neile täieliku vabaduse tegutseda oma südametunnistuse järgi. Võib-olla oli see viga, võib-olla oleksime pidanud nõudma oma esinduselt aeg-ajalt mingeid vahearuandeid, võib-olla oleksid pidanud nad ise aeg-ajalt pöörduma Ülemnõukogu poole, et assamblees tekkinud vaidluste korral nõu pidada, milline tee valida. Seda toimunud ei ole ja kui arvestada, kuidas on tööst osa võetud, näeme, et rohkem puudujaid on olnud Ülemnõukogu poolelt. Mul on alust kahelda, et Ülemnõukogu huvid ei ole seal olnud vääriliselt esindatud.

Siiski ma tahaksin lõpetada sellega, et Põhiseaduse Assamblee väärrib tunnustust, eriti need inimesed, kes on seal tõesti ennastsalgavalt töötanud, unustades kodu ja isiklikud vajadused. Niisuguseid inimesi on seal päris palju. Ja seepärast ma ei tahaks, et minu sõnavõtt jääks kõlama mingi halvustav noot või midagi taolist. Kuid asi on niivõrd tähtis, et ma ei saanud jätta välja ütlemata neid mõtteid, mille arvestamisel oluks siiski selle töö tulemuseks Eesti rahvale paremini vastuvõetav tekst. Kõigele vaatamata on Põhiseaduse Assamblee töö tulemusena meil laual dokumendid, me kõik oleme hakanud paremini mõistma seda probleemistikku ja isegi tunnetama seda vastutust, mis Ülemnõukogul lasub, kui ta annab ühe või teise hinnangu Põhiseaduse Assamblees tehtud tööle. Ja nii ma ühinengi siin juba korduvalt kõlanud ettepanekutega tagastada tekst assambleele koos siin tehtud ettepanekutega

ja istungjärgu stenogrammiga. Ma loodan, et Põhiseaduse Assamblee rebib ennast siiski rohkem lahti päevapoliitikast ja erakondlikest huvidest ning saab aru, et kui ta tagastab meile teksti samal kujul, nagu me selle sinna uuesti saadame, siis sellega on assamblee töö lõppenud. Ja edasi hakkab selle tekstiga tegelema Ülemnõukogu. Oma vastutust ei ole lükata kellegi, ka mitte Põhiseaduse Assamblee kaela. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Toomas Kork!

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma püüaksin oma lühikeses sõnavõttus lähtuda eelkõige kolleeg Illar Hallaste konstruktiivsest ettepanekust pöörata arutamisel rohkem tähelepanu õiguskomisjoni poolt esitatud eelnõule ja põhiseaduse rakenduseseaduse eelnõule. Sellest tulenevalt on mul mõned konkreetsed ettepanekud.

Esiteks, sõnastada meie otsuse 1. punkt nii: "Teha Ülemnõukogu juhatusel ülesandeks süstematiseerida ühe nädala jooksul sõnavõttudes põhiseaduse eelnõu kohta esitatud ettepanekud, täiendused ja parandused."

Teiseks, sõnastada 2. punkt järgmiselt: "Anda Eesti Vabariigi Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile esitatud põhiseaduse tekst Põhiseaduse Assambleele tagasi ning teha talle ettepanek sõnavõttudes esitatud seisukohad kahe nädala jooksul läbi arutada ning nende suhtes seisukoht võtta."

Omalt poolt pean vajalikuks, et Põhiseaduse Assamblee muudaks korrektsemaks § 124 esimese lause: "Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga ..." Praegune redaktsioon elimineerib täielikult võimaluse piirialasteks läbirääkimisteks nii Venemaa kui ka Lätiga. Rääkida aga oleks mõlema riigiga üsna palju. Väidan seda sellepärast, et kuulun nende hulka, kes on viimastel aastatel suure osa piirist oma jalaga läbi käinud. Esialgne Läti–Eesti piiri vaatlus andis sellise tulemuse, et seal on vähemasti 18 kohta, kus piir on nihkunud siia- või sinnapoole, põhiliselt majandustegevuse tulemusena. See on seotud metsa pealekasvamisega, maaparandustöödel tehtud kraavitusega ja muu sellisega. Tundub, et läbirääkimistesse, mis meil piirilepingu sõlmimiseks Lätiga käivad, tuleb tõesti võtta mõningate muudatuste tegemine, võrreldes Tartu rahu aegsete piiridega lihtsalt seepärast, et piiri asukoht oleks ratsionaalne nii meile kui ka Lätile. Mõnes kohas tuleb tõmmata natuke siia- või sinna, mõnes kohas teisele poole. Kui nüüd aga välisministeeriumi või mõne teise riigiorгани esindaja läheb selleteemalistele läbirääkimistele

Lätiga, siis võib Riigikogu liige kohe esitada umbusaldusavalduse välisministrile, kes tegutseb põhiseaduse vastaselt. Samasuguseid liigutamisi on kindlasti vaja teha ka Eesti–Vene piiril, eriti selles osas, mis puudutab Petsrimaa kanti. Praegu ei ole praktiliselt võimalik piiri panna täpselt nii, nagu ta oli. Siis ta ei ole kaitstav, siis ei ole võimalik seal liikuda. Nii ühes kui teises kohas tuleb piiri mõnevõrra siia- või sinnapoole nihutada. Sellealaseid läbirääkimisi aga valitsus pidada ei saa. Põhiseadus ei luba.

Puudutaksin natukene ka õiguskomisjoni otsuseprojekti teist punkti. See puudutab rakenduseseaduse § 8-t. Esimene ettepanek oleks protseduuriline. Kõigepealt peaksime hääletama, kas teha piiranguid ja hääletada eraldi kahe kategooria osas. Esiteks, kas teha piiranguid nendele, kes pretendeerivad valitavatele ametikohtadele, ja teiseks, kas teha piiranguid nendele, kes pretendeerivad nimetatavatele ametikohtadele. Minu jaoks on siin küllalt selge vahe sees: valitavatele ametikohtadele pretendeerijate saatuse otsustab rahvas ise, riigiametisse nimetatavatele ametiisikutele tuleb aga tõenäoliselt teha piiranguid, sest tegelikult otsustab paljusid asju ametnik ilma valitud kodaniku osalemiseta. Juhul kui otsustatakse piiranguid kehtestada, teen ettepaneku toodud loetelusse võtta need isikud, kes on pidanud üliõpilastele või aspirantidele loenguid ja võtnud vastu eksameid niisugustes õppeainetes nagu teaduslik kommunism, marksistlik-leninlik filosoofia ja võib-olla veel midagi sellist. Olen täiesti veendunud, et need inimesed on teinud palju rohkem kahju Eestimaale ja eesti rahvale, süstides sadadele inimestele sisse kommunistlikku ideoloogiat, kui näiteks komsomoli rajoonikomitee kolmas sekretär, kelle kohustuseks oli noorte vaba aja sisustamine, isetegevuse ja spordi korraldamine. Minu jaoks ei ole need kahjud üldse võrreldavad. Kui me otsustame piiranguid teha, siis ma vormistan ka oma viimati nimetatud ettepaneku.

Lähtudes praeguse põhiseaduse eelnõu § 124 esimesest lausest, ei saa ma hääletada selle poolt, et panna eelnõu rahvahääletusele. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Andres Tarand!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on au repliigi korras teha üks väike õiendus ja nimelt kaitsta Andres Tarandi seisukohta maavolikogu suhtes, mida siin nimetas oma kõne algul Juhan Telgmaa. Mulle on nimelt laekunud umbes poole sajandi jooksul andmeid, et

Andres Tarand on demokraatlike mehhanismide poolt ja oma praktilises tegevuses ei ole midagi sellist teinud, mis käiks nende vastu.

Mis puutub maavolikogudesse, siis ilmselt viitas Juhan Telgmaa Ülemnõukogu juhatuse ja presiidiumi ühisele tööistungile, kus ma Viljandi maapäeva silmas pidades mainisin maavanemate kui poliitilise survegrupi kohatut rolli põhiseaduse küsimustes. Nii et siin meie kokkulepitud mängureeglite kohaselt teatavasti maavanematele mingit erilist staatust põhiseaduse ettevalmistamisel ei antud. Ja me kõik teame, miks see nii kujunes, et nad seda püüdsid teha. Edaspidi ma palun ka Juhan Telgmaal teha vahet maavolikogude ja praeguste maavanemate vahel ja sellega ongi kõik öeldud. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kuna rahvasaadik Vaino Väljas täna puudub, siis me ei saa temale sõna anda. Mul on ettepanek, et me jätaksime praegu läbirääkimised pooleli ning asuksime läbi vaatama laekunud ettepanekuid. Läbirääkimised jäävad pooleli.

Kolleegid, on saabunud protseduurilisi ettepanekuid ja on saabunud sisulisi ettepanekuid. Ma sõandan väita, et suur osa sisulisi ettepanekuid ei vasta parandusettepaneku nõuetele ja ka teatud protseduurilised ettepanekud ei vaata reglemendis ettenähtud nõuetele. Valin siit välja kaks, mis vastavad nõuetele ja nendest alustame.

Peet Kask paneb ette, et pärast sõnavõttude ärakuulamist moodustada redaktsioonikomisjon. Tulnud on teisigi seda laadi ettepanekuid, kuid mõningatel on teatud iluvead juures. Küll aga vastab Jaak Alliku oma reglemendi nõuetele ning ka tema teeb ettepaneku moodustada redaktsioonikomisjon. See on kõik korrektne. Peet Kask avaldab oma ettepaneku teises punktis arvamust sellisel: laiendada arutatavat päevakorraküsimust üldpealkirja alla, kuhu mahuksid kõik põhiseaduse eelnõu edasist menetlust käsitlevad ettepanekud. Redaktsioonikomisjonil soovitab ta koostada otsuseprojekti, mille alusel korraldatakse hääletused strateegiliste valikute küsimuses. Ka selle kohta ei ole mul midagi öelda. See kõik on reglemendi nõuetega kooskõlas. Kui Ülemnõukogu nii toimib, on see tema õigus. On muidugi ka teisi teid. Ülemnõukogu peab oma valiku tegema. Jaak Allik oma protseduurilises ettepanekus isegi annab nõu, kuidas oleks sobiv moodustada redaktsioonikomisjoni. Niisiis annaks tema ettepaneku kohaselt iga saadikurühm ühe komisjoniliikme ja Tõnu Anton kuuluks sinna otsuseprojekti praeguse variandi autorite esindajana. Niisugune on Jaak Alliku ettepanek. Ma ei hakka kommenteerima teisi protseduurilisi ettepanekuid, millel on ilmsed või mõnes mõttes vaieldavad vastuolud reglemendi nõuetega. Sisuliste ettepanekute juurde

jõuame siis, kui redaktsioonikomisjon on oma töö teinud. Samas on mul teada ka autorite ettepanek, et nemad paluvad pärast redaktsioonikomisjoni moodustamist arutelu katkestada. Need ettepanekud on meil teada. Nüüd ma panen need ka täiskogu ette. Nii! Kas täiskogu nõustub sellise lähenemisviisiga, et redaktsioonikomisjon moodustatakse printsiibil igast saadikufraktsioonist üks esindaja pluss üks autorite esindaja, kelleks soovitati personaalselt Tõnu Antonit. Kui jaa, siis sellisel juhul, kui iga fraktsioon iseseisvalt saab hakkama oma esindaja esitamisega, palun nad esitada! Tiit Made!

T. Made

Austatud eesistuja, ma paluksin teie autoriteetselt arvamust, kuidas esindatakse redaktsioonikomisjonis siin saalis olevaid sõltumatuid saadikuid? Aitäh!

Juhataja

Ma isiklikult ka arvan, et sõltumatutel saadikutel on õigus esitada oma esindajad ja ma oletan, et näiteks Jaak Alliku pakutavale variandile võiks see täienduseks olla. Küsimus võib olla ainult selles, kui mitu esindajat sõltumatud saavad esitada? Indrek Toome!

I. Toome

Lugupeetud juhataja ja lugupeetud kolleegid! Mul on ka teile kaalumiseks ettepanek. Kas ei peaks redaktsioonikomisjoni kuuluma ka nende komisjonide esindajad, kust on tulnud ettepanekuid käesolevas päevakorraküsimuses? Pean siin silmas näiteks väliskomisjoni. Kas ei peaks komisjoni kaasama ka neid inimesi, kes on teinud teile, hr. juhataja, konkreetseid ettepanekuid selles asjas? Aitäh!

Juhataja

Nüüd peame otsustama, kuidas me selle valiku teeme. Ma arvasin esialgu, et me leiame lahenduse lihtsamalt, kuid nüüd ma teen ettepaneku rakendada bürokraatlikku toimimisviisi. Esimene hääletusvoor täiskogu ees on see, kas moodustada redaktsioonikomisjon või ei. Lihthäälteenamusega otsustame komisjoni moodustamise. Edasi tulevad järgmised variandid meetodi osas – see, mis printsiibil komisjon moodustatakse. Sellisel juhul ma peaksin eelnevalt nõu kahe korrektse ettepaneku tegijaga, hr. Kase ja hr. Allikuga, ja me teeme teile oma pakkumised.

Kohaloleku kontroll! Kohal on 77 rahvasaadikut, puudub 21.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et käesoleva päevakorrapunkti arutamiseks moodustada redaktsioonikomisjon, kes arutaks läbi laekunud ettepanekud? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 69 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 2 jäid erapooletuks. Redaktsioonikomisjon moodustatakse.

Kolleegid, ma palun saalist mitte lahkuda! Ma palun hetkeks oma laua juurde hr. Alliku ja hr. Kase!

Lugupeetud kolleegid! Pärast lühikest nõupidamist korrektsete protseduuriliste ettepanekute autoritega teen ma täiskogule järgmise ettepaneku. Kõigepealt panna täiskogus hääletusele Jaak Alliku pakutud variant. Kui Jaak Alliku variant saab lihthäälteenamuse, siis jätkame selle otsuse põhjal. Kui see ei saa häälteenamust, siis tehakse järgnevad ettepanekud. Kas kõik mõistsid? Ma kohaloleku kontrolli läbi ei vii, me alles tegime selle. Veenduge, et teie puldid töötavad. Nii! Esimesena hääletame Jaak Alliku ettepanekut. Peet Kask toetab ka seda. Kui see ei leia heakskiitu, siis pakume järgmisi variante.

See kõlab nii: igast saadikurühmast üks liige pluss autorite esindaja Tõnu Anton. See on esimene pakkumine, mille ma panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et redaktsioonikomisjon moodustatakse printsibiil, et komisjoni kuuluksid üks liige igast saadikufraktsioonist ja kolleeg Tõnu Anton õiguskomisjoni esindajana? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 63 rahvasaadikut, vastu 5, erapooletuid on 2. See ettepanek leidis toetust. Sellest lähtudes paluksin ma nüüd iga saadikufraktsiooni esitada üks esindaja. Ei töötanud pult või? Siis me hääletame uuesti. Nüüd ma ei saanud aru. Mis juhtus? (Hää! saalist.) Tiit Made!

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Enne hääletamist ma tegin meeleheitlikke katseid saada nimi tabloole, kuid see ei tulnud. Ma tahtsin tuletada meelde, et ka sõltumatutel saadikutel on õigus saata oma esindaja komisjoni.

Jaak Allik on selle ära unustanud. Mul on ettepanek lisada kaks esindajat sõltumatute poolt, kuna sõltumatuid on üsna palju. Ma tänan!

Juhataja

Tiit Made, kui me nõu pidasime, siis tehti selline ettepanek, et me kõigepealt paneme juba laekunud ettepaneku hääletusele ja kui see täiskogu toetust ei leia, siis järgnevad sellele teised ettepanekud. Täiskogu toetas seda.

T. Made

Kas ma pean sellest nii aru saama, et sõltumatud saadikud on komisjonist täiesti väljas? Ma siis tänan härra Jaak Allikut kõikide sõltumatute nimel selle eest, et meid on jagatud kahte lahtrisse.

Juhataja

Andres Tarand!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja, täiesti sõltumatute saadikute rühm "Mõõdukad" pakub oma kandidaadiks Ülle Aaskivi.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Selgituseks härra Madele, nendele sõltumatutele saadikutele tahaksin ma öelda, et redaktsioonikomisjon ei saa võtta vastu mitte ühtegi otsust, tema ülesanne on välja töötada tekst täiskogule arutamiseks. Sõltumatud saadikud saavad komisjoni tööst osa võtta, esitades talle ettepanekuid kirjalikult või tehes seda saalis otsuse arutamisel. See komisjon on töörühm meie tegevuse kiirendamiseks.

Juhataja

Suur tänu! Ülo Uluots!

Ü. Uluots

Sõltumatud demokraadid annavad kõik õigused Jaak Allikule.

Juhataja

Suur tänu! Vitali Menšikov!

V. Menšikov

Saadikurühm "Kodanikuleppimus" delegeerib Sergei Sovetnikovi.

Juhataja

Suur tänu! Nikolai Aksinin!

N. Aksinin

Saadikurühm "Võrdõiguslikkus ja koostöö" delegeerib Genik Israeljani.

Juhataja

Suur tänu! Tiit Made!

T. Made

Härra eesistuja! Hr. Alliku seletus ajab mind hämmingusse. Tuleb välja, et sõltumatud saadikud segavad või pidurdavad tööd. Seepärast ei võeta sõltumatute saadikute esindajat, et mitte pidurdada redaktsioonikomisjoni tööd. Sain ma õigesti aru hr. Allikust?

Juhataja

Ma ei tea. Hr. Allik väitis seda, et tegemist on töögrupiga ja see grupp ei tööta suletud uste taga. Jaak Allik peab ise oma seisukohta kaitsma. Mina olen erapooletu. Arvo Sirendi!

A. Sirendi

Maaliidu nimel pakun Mart Madissooni ja ütlen ka Tiit Madele, et sõltumatud ei saa kuidagi kedagi esindada. Kui keegi nende nimel esineb, pole nad sõltumatud.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Jõerüüt!

J. Jõerüüt

Lugupeetud eesistuja! "Isamaa Ühenduse" poolt esitan Mart Laari!

Juhataja

Suur tänu! Peet Kask!

P. Kask

Austatud härra juhataja! Keskfraktsiooni nimel pakun redaktsioonikomisjoni Edgar Savisaare.

Juhataja

Suur tänu! Eldur Parder!

E. Parder

"Põllumeeste Kogu" esindab Jüri Kork.

Juhataja

Suur tänu! Vello Pohla!

V. Pohla

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma pöördun veel kord tagasi sõltumatute küsimuse juurde. Ma leian, et meie töö parema korraldamise ja üksteisemõistmise huvides tulnuks see ammu lahendada. Meil on terve suur rühm sõltumatuid saadikuid, aga nad ei saa täielikult osaleda meie töös, kuna formaalselt nad ei moodusta fraktsioone. Selletõttu ma teen veel kord ettepaneku ikkagi ka sõltumatute poolt määrata esindaja sellesse komisjoni. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Spiiker ei saa omapead midagi teha ja Tõnu Anton samuti.

Kolleegid! Ma tutvustan teile siis redaktsioonikomisjoni personaalset koosseisu. Sinna kuuluvad kolleegid Ülle Aaskivi, Jaak Allik, Sergei Sovetnikov, Genik Israeljan, Mart Madisson, Mart Laar, Edgar Savisaar, Jüri Kork ja Tõnu Anton. Kas kõik on õige?

Nüüd kinnitab täiskogu personaalse koosseisu. Ma mõtlen tervikuna, nimekirjaga ikka, sest see on fraktsioonide otsuste põhjal kokku pandud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada redaktsioonikomisjon alljärgnevas koosseisus: kolleegid Ülle Aaskivi, Jaak Allik, Sergei Sovetnikov, Genik Israeljan, Mart Madisson, Mart Laar, Edgar Savisaar, Jüri Kork ja Tõnu Anton? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 63 rahvasaadikut, vastu 6, erapooletuid on 3. Otsus on vastu võetud. Komisjon on nimekirjaliselt kinnitatud.

Kolleegid, on tehtud protseduurilisi ettepanekuid katkestada päevakorrapunkti arutamine, et redaktsioonikomisjon saaks tööd alustada. Seda meelt on ka autorid. On ettepanek arutelu katkestada, et redaktsioonikomisjon saaks tööd alustada, ja jätkata järgmisel istungjärgul.

Ma küsiksin enne seda, kas redaktsioonikomisjon võiks hoobilt öelda, kes on nende liider, kellega mina saaksin vahetult asju ajada? Kas või tänaseks päevaks, mul on vaja

dokumendid üle anda. Ma annan Tõnu Antoni kätte laekunud parandusettepanekud ja kõik muud asjad. Siin ei ole midagi riigiõiguslikult ohtlikku. Indrek Toome!

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Mul on küll selline arvamus, et see redaktsioonikomisjon võiks täna töö ära teha ja jätaksime küsimuse arutamist, s.t. otsustamist homme, mitte järgmisel istungjärgul. Aitäh!

Juhataja

Mida autorid ütlevad? Mida redaktsioonikomisjon ise oma töömahust arvab? Ja mul on siiski õigus teile avameelselt meelde tuletada, et homme on neljapäev. Meil on homme kõrgeid külalisi ja paljud saadikud on seotud nende vastuvõtmisega. Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjonil on võimalik väljendada oma suhtumist parandusettepanekutesse pärast seda, kui õiguskomisjon on saanud need läbi vaadata. Ma arvan, et selleks ei kulu rohkem aega kui tund. Kui otsustatakse asi lahendada nii, siis täna on õiguskomisjoni koosolek ja sellel koosolekul vaadatakse läbi need parandusettepanekud.

Juhataja

Nii et autorid arvavad, et võiksime jätkata sellel istungjärgul?

T. Anton

Meie poolest küll.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Ma tegin samuti kirjalikult ettepaneku jätkata homme. Minu meelest oleks see poliitiliselt väga oluline saada täna töö nii kaugemale, et homme võiks Ülemnõukogu mingi otsuse langetada. Aitäh!

Juhataja

Selge! Panen hääletusele jätkamise sellel istungjärgul. Kas Edgar Savisaarel on kolmas ettepanek? Edgar Savisaar!

E. Savisaar

Lugupeetud spiiker! Ma siiski paluksin, et redaktsioonikomisjonile antaks võimalus kokku tulla, sest praegu me saame igaüks väljendada ainult oma isiklikku arvamust, mitte enam. Seda esiteks.

Teiseks, ka mina oleksin huvitatud küsimuse kiirest läbivaatamisest, aga seoses sellega ma peaksin vajalikuks, et me töötaksime läbi mitte ainult kirjalikud ettepanekud, mis olid antud spiikrile, vaid ikkagi nende päevade stenogrammi, millal väitlus on kestnud, sest väga palju tõsiselt võetavaid ettepanekuid oli ka selles stenogrammis.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, formaalselt saab teile kaalumiseks esitada kaks ettepanekut: kas jätkata sellel istungjärgul või jätkata järgmisel istungjärgul? Ainult nii ma saan teha. Kui redaktsioonikomisjon vajab aega, siis seda tuleks teile anda. Võib-olla tuleks võtta isegi mõneminutiline vaheaeg? Kui palju? 10 minutit? Nii oleks tõepoolest õige. Vaheaeg 10 minutit. Palun võtta minu käest need laekunud ettepanekud.

V a h e a e g

Juhataja

Istungjärk jätkub. Palun asuda töökohtadele!

Kohaloleku kontroll! Kohal on 66 rahvasaadikut, puudub 32.

Lugupeetud kolleegid, mina olen saanud redaktsioonikomisjoni nõupidamise tulemusest aru nii, et komisjon on valmis jätkama käesoleva päevakorrapunkti arutamist veel sellel istungjärgul.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada käesoleva päevakorrapunkti arutamine ja jätkata sellel istungjärgul? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 56 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Arutelu katkestatakse ja jätkatakse sellel istungjärgul.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatustest Eesti Vabariigi politseiseaduses" eelnõu esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Kolleegid, jätkame kinnitatud päevakorraga. Me oleme graafikust maas, nagu te kõik võite veenduda, kuid on ettepanek jätkata ühe katkestatud päevakorraküsimuse arutamist, nimelt otsuseprojekti arutamist, mis käsitleb Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamist. Selle juurde käib ka politseiseaduse muudatus. Tegemist on kiireloomulise küsimusega. Läbirääkimised selle päevakorrapunkti üle on lõpetatud nii, et me kuulame ära lõppsõnad ja langetame otsused parandusettepanekute kohta. Palun kõnetooli Hillar Elleri kui eelnõu autori!

H. Eller

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Mul on meeldiv võimalus taas teie ees seista ja järjekordselt selgitada otsuseprojekti Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta. Esmalt meenutan, et kõigil eelmistel kordadel kujunes peamiseks komistuskiviks julgeolekuteenistuse alluvuse küsimus. Mina olin sügavalt veendunud, et praeguses sisepoliitiliselt ebastabiilses olukorras peaks julgeolekuteenistus kui varjatud vahenditega informatsiooni koguv struktuur alluma kollektiivsele organile – Kaitsenõukogule. Kuid paljud Ülemnõukogu liikmed mind ei toetanud ning avaldasid arvamust, et julgeolekuteenistus peab alluma täitevvõimule seega valitsusele. Minule ja mind abistanud ekspertidele on esmatähtis, et loodaks teenistus, mis tagab rahvasaadik Andrus Ristkoki sõnutsi Eesti Vabariigi iseseisvuse, sõltumatuse ja demokraatia. See on vundament, millest lähtusime, kõik muu tuleb alles pärast seda. Just neid asjaolusid arvestades ei hakka me demonstreerima oma kangekaelsust ega vankrit kraavi tõukama. Me mõistame arukate kompromisside vajalikkust. Kui te vaatate täna teile väljajagatud otsuseprojekti, siis näete, kui olulised muudatused on selles toimunud.

Esiteks, julgeolekuteenistus ei allu enam Kaitsenõukogule, vaid Eesti Vabariigi Valitsuse esimehele. Niisugune on Ülemnõukogu riigikaitsekomisjoni seisukoht, kuigi mina isiklikult arvan, et selline teenistus ei peaks alluma ainuisikuliselt peaministrile, vaid siiski valitsusele, et vältida julgeolekuteenistuse ainujuhtimist.

Teiseks, julgeolekuteenistus varustab informatsiooniga mitte enam Kaitsenõukogu liikmeid, vaid riigivõimu- ja -valitsemisorganeid.

Kolmandaks. Konkreetselt on öeldud, et operatiiv-tehnilisi erimeetmeid saab kasutada ainult Ülemkohtu esimehe poolt nimetatud Ülemkohtu liikme kirjaliku nõusoleku alusel.

Neljandaks, võimude lahususe põhimõtet arvestades on oluline parandus ka see, et Ülemnõukogu kontrollkomisjoni kuulub ka Ülemkohtu poolt määratud isik.

Viiendaks, ühiskonna stabiilsuse ja tasakaalustuse huvides jõudsime järeldusele, et julgeolekuteenistuse peadirektori kandidatuuri esitab Ülemnõukogule kinnitamiseks Ülemnõukogu esimees. See tähendab, et julgeolekuteenistuse peadirektori väljavahetamine ei sõltu ainult valitsuse võimalikust vahetusest. Julgeolekuteenistuse juhi määramise protsess peaks minu arvates kujunema selliseks, nagu me Ülemnõukogus kinnitame peaministrit, Riigikontrolli juhti või teisi riigi kõrgemaid ametnikke. Ülemnõukogu esimees viib läbi konsultatsioone valitsusjuhiga ja parlamendi poliitiliste jõudude esindajatega, et julgeolekuteenistuse juht saaks Ülemnõukogus enamuse toetuse. Riigikaitsekomisjon esitas ka otsuseprojekti alternatiivi, mille kohaselt julgeolekuteenistuse juhi võiks esitada Ülemnõukogule kinnitamiseks valitsus.

Kuuendaks, mulle tundub väga oluline otsuseprojekti punkt 9.5, mis sätestab, et julgeolekuteenistus rakendatakse tööle pärast julgeolekuteenistuse põhimääruse kinnitamist Ülemnõukogus. Meenutan, et eelmisel korral kerkis üles teravalt küsimus, millal asub loodav julgeolekuteenistus praktiliselt oma kohustusi täitma ja kas ei või siin tekkida seoses kaitsepolitsei likvideerimisega ohtlik vaakum.

Tõepoolest, me ei taha vana kaevu enne täis ajada, kui uut pole kaevatud. Seega teen ma Ülemnõukogule ettepaneku vastu võtta protokolliline otsus lõpetada pärast julgeolekuteenistuse moodustamise otsuse langetamist Eesti Vabariigi politseiseaduse muutmist käsitleva seaduseelnõu esimene lugemine ja alustada selle teist lugemist pärast julgeolekuteenistuse põhimääruse kinnitamist, kui julgeolekuteenistus on vastavalt punktile 9.5 tööle rakendatud.

Eile arutas riigikaitsekomisjon kahel korral teile esitatud otsuseprojekti ja otsustas seda toetada. Ma loodan, et täna toetab seda ka austatud Ülemnõukogu täiskogu. Tänan väga!

Juhataja

Suur tänu, hr. Eller. Riigikaitsekomisjoni nimel esitab lõppsõna hr. Jüri Põld.

J. Põld

Austatud juhatus! Austatud kolleegid! Nagu kolleeg Eller mainis, arutas riigikaitsekomisjon eile kahel istungil otsuseprojekti Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta. Komisjonile ja autorile oli laekunud 9 kolleegilt hulk parandusi, mis on kirjas ka käesoleva otsuseprojekti juurde antud lisalehel. Siit võite ise naha, kuidas ühe või teise kolleegi ettepanekuid arvestati. Lubage mul teha ainult lühike ülevaade nendest ettepanekutest, mis komisjoni poolt aktsepteerimist ei leidnud, ja seda põhjendada.

Kolleegide Koha ja Raua kolmas ettepanek oli jätta projektist välja 6. punkt, mis käsitleb julgeolekuteenistuse tegevuse seaduslikkuse kontrolli. Analoogilise ettepaneku esitas ka kolleeg Enn Leisson. Ei autor ega ka riigikaitsekomisjon ei pidanud võimalikuks selle ettepanekuga nõustuda sel lihtsai põhjusel, et julgeolekuteenistus, mis tegelikult on salajase informatsiooni kogumise vahend, võib rikkuda nii inim- kui ka kodanikuõigusi ning kontroll selle institutsiooni ja ka riigi kõrgeimate ametiisikute üle peab nii või teisiti olema. Samas leidsid aktsepteerimist praktiliselt kõik ülejäänud ettepanekud.

Kõige pikem ja põhjalikum ülevaade laekus kolleeg Andrus Ristkokilt. Nii autor kui ka riigikaitsekomisjon leidsid eile, et hr. Ristkoki vaatenurk asjadele on väga õige, see on demokraatlik lähenemine ja ühisarutelul õnnestus meil kolleeg Ristkokiga jõuda kokkuleppele, et pakutud sätted, mida on võimalik sellesse otsusesse kirjutada, sinna ka kirjutatakse ja tema ülejäänud ettepanekud edastatakse Ülemnõukogu õiguskomisjonile ja riigikaitsekomisjonile järgnevate seaduseelnõude väljatöötamiseks.

Riigikaitsekomisjon ei aktsepteerinud ühte teie ees kõneleja ettepanekut, mis puudutab 6. punkti, milles nähakse ette, et riigikaitsekomisjonil ja õiguskomisjonil tuleb töötada ühe kuu jooksul pärast käesoleva otsuse vastuvõtmist välja Ülemnõukogu otsuse projekt. Minu ettepanek oli, et see oleks seaduseelnõu, mis reguleerib kontrollkomisjoni moodustamise korra ning sätestab kontrollkomisjoni liikmete õigused, kohustused ja vastutuse. Ma olen ka praegu sellisel arvamusel, et ainult seadus on see, mida komisjoni liikmed peavad täitma ja mille järgi saab ka nendelt aru pärida. Seepärast ma paluksin autoril veel kord kaaluda otsuseprojekti seda sätet ja juhul, kui autor ettepanekuga nõustub, siis ei tuleks seda enam hääletusele panna. Minu poolt lühidalt kõik.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, ma täpsustan asjaolusid. Autor teeb kooskõlastatult juhtivkomisjoniga sellise ettepaneku, et kui parandusettepanekute suhtes on täiskogu ja autoritega vahekorrad klaaritud ning vastu võetakse otsus, lugeda see ka politseiseaduse esimese lugemise

lõppemiseks, sest läbirääkimisi me pidasime praktiliselt nii ühe kui teise dokumendi üle ning põhimääruse kinnitamine lõpetaks seaduse teise lugemise. Loomulikult võidakse teisel lugemisel ka läbirääkimisi pidada. Kas kõik jätsid meelde? Aitäh! Hillar Eller, katsume nüüd üheskoos saada jagu parandusettepanekutest.

H. Eller

Kõigepealt sellest, et Andrus Ristkok palus teha redaktsioonilise paranduse esimeses punktis, nimelt algab lause sõnadega "Eesti Vabariigi iseseisvuse, sõltumatuse ja demokraatlikkuse tagamiseks". Seal oli lihtsalt sõnavääratus.

Teiseks. Punktis 6 öeldakse, et tuleb välja töötada otsus, kuigi mõeldakse korraldava iseloomuga dokumenti. Mina ei vaidle vastu, et see võiks olla ka seadus, mis on autoriteetsem dokument. Seadusega saaks neid asju paremini sätestada. Nii et selle ettepaneku ma võtan vastu.

Toomas Kork tegi ettepaneku, et julgeolekuteenistuse esimehe või juhi esitab Ülemnõukogule valitsuse esimees. Tema võtab selle ettepaneku tagasi, mistõttu seda hääletada ei ole vaja.

Priidu Priks teeb ettepaneku asendada 9. punktis sõnad "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistusse vastutavad ametnikud" sõnadega "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse juhtivad ametnikud". Ka selle ettepaneku mina kui autor aktsepteerin ja seda ei oleks ka vaja hääletada. Nii et praktiliselt ei ole praegu minu arvates jäänud ühtegi niisugust parandusettepanekut, mida oleks vaja siin saalis hääletada. Või on kellegi ettepanek arvestamata jäänud?

Juhataja

Kohe me selgitame asjaolusid. Enne ma juhin teie tähelepanu sellele, et autor on juhtivkomisjoniga omavahel asjad ära klaaritud. Juhtivkomisjon on ka kommenteerinud neid ettepanekuid. Nüüd täpsustame parandusettepanekute esitajatega, kas kellelgi on pretensioone. Koit Raud!

K. Raud

Täna, lugupeetud juhataja! Pretensioone ei ole, aga ma juhiksin tähelepanu seitsmendale punktile. Seal on üks väike tähelepanematuse viga. Palun parandame selle ka ära. Nimelt on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu kirjutatud kaks korda, tõmbame teise korra maha. Aitäh!

Juhataja

Selge. Suur tänu! Jüri Põld!

J. Põld

Aitäh! Härra juhataja ja lugupeetud autor! Mul on selline ettepanek, et riigikaitsekomisjon võtaks väikse vaheaja. Kolleeg Priidu Priksi ettepanek on sisult väga tõsine ja ma ei saa seda käigupealt hääletada. Mul on lihtsalt kahju, et kolleeg ei esitanud seda ettepanekut eile komisjoni istungil, siis, kui oli selleks kohene aeg.

Juhataja

Kui palju oleks vaja?

J. Põld

Maksimaalselt 5 minutit.

Juhataja

Kolleegid rahvasaadikud! Mul on tungiv palve, ärge minge kaugele, ärge sööma hakake! Vaheaeg 5 minutit.

J. Põld

Me võiksime koguneda siiasamasse akna alla ja otsustada asja käigult.

Juhataja

Riigikaitsekomisjonil palutakse koguneda akna alla. Meil on vaja praegu rakendada kõik meetmed selleks, et saadikud saali saada. Tegemist on olulise otsusega, te kõik teate seda ise.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 73 rahvasaadikut, puudub 25. Ma palun lõppsõna jätkamiseks kõnetooli riigikaitsekomisjoni esindaja hr. Jüri Põllu!

J. Põld

Hr. juhataja! Kolleegid! Riigikaitsekomisjon otsustas oma kiirel nõupidamisel toetada kolleeg Priidu Priksi ettepanekut järgmise motivatsiooniga. Kuna tegemist on tehniliste seadmetega, siis vastasel juhul ei ole võimalik neid seadmeid töökorras hoida, ei ole võimalik ka näiteks

töö arhiivides jne. Me leidsime ka seda, et nende töötajate suhtes tuleb langetada personaalne otsus ja ilmselt on kõige õigem tee kirjutada see sisse julgeolekuteenistuse põhimäärusse. Hr. Priksi ettepaneku poolt oli viis kolleegi, mina jäin erapooletuks. Aitab.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, rahvasaadikud! Kas on meil alust arvata, et kõik teie parandusettepanekud on arvesse võetud, kompromissid leitud? Võin ma panna otsuse hääletusele? Otsuse vastuvõtmise korral lõpeb ka politseiseaduse muutmist käsitleva eelnõu esimene lugemine. Teise lugemise lõpetame siis, kui Ülemnõukogu kinnitab põhimääruse.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 68 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, üks jäi erapooletuks. Otsus on vastu võetud. Politseiseaduse muutmist käsitleva eelnõu esimene lugemine on lõppenud.

Kolleegid, meil on jäänud kümme minutit tööpäeva lõpuni. Kas me alustame uue päevakorrapunkti arutamist või ei alusta? Anname redaktsioonikomisjonile võimaluse valmistuda oma istungiks, mis minu andmete järgi algab kell kolm. Homme jätkub töö kell 10.00. Nägemiseni, kolleegid!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

67. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

19. märts 1992

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, kolleegid! Istungjärg jätkub. Asugem töökohtadele! Kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll! Kohal on 73 rahvasaadikut, puudub 25.

Lugupeetud kolleegid! Täna antakse täiskogu ees üle palju seadusandlike aktide eelnõusid ja kõigepealt palun ma kõnetooli Ülemnõukogu Presiidiumi esindaja hr. Kirise.

A. Kiris

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Ülemnõukogu liikmed! Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi nimel annan juhatusele üle käesoleva istungjärgu päevakorda võtmiseks

kiireloomulise küsimusena Ülemnõukogu otsuse projekti Kalju Koha kinnitamise kohta Tartu maavanemaks.

Juhataja

Aitäh! Tundub, et siin ei ole kahtlust – juhtivkomisjon on haldusreformikomisjon. Järgmisena palun kõnetooli valitsuse esindaja pr. Krista Kilveti.

K. Kilvet

Austatud juhatus! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Eesti Vabariigi Valitsus esitab teile Ülemnõukogu otsuse projekti raha eraldamise kohta Eesti Vabariigi Tervishoiuministeeriumile. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Tegemist on normaalprotseduuriga, komisjon määratakse töö käigus. Järgmisena palun ma kõnetooli valitsuse esindaja hr. Raski!

M. Rask

Austatud juhataja, lugupeetud saadikud! Eesti Vabariigi Justiitsministeerium esitab teile kohtuniku staatuse seaduse § 6-st tulenevalt arutamiseks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti kahe maakohtu kohtuniku ennetähtaegse vabastamise kohta nende omal soovil.

Juhataja

Suur tänu! Tegemist on normaalprotseduuriga, komisjon määratakse töö käigus. Ja nüüd rahvasaadikud. Illar Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud hr. juhataja! Ma esitan Ülemnõukogu menetlusse otsuseprojekti tööõiguslike garantiide kohta seoses kodakondsuse seaduse rakendamisega, mille sisu on see, et kodakondsuse taotlejatel lubatakse töötada kuni 1. juunini 1993 nendel ametikohtadel, kus seaduse järgi on nõutav Eesti Vabariigi kodakondsus. Esitajateks on peale minu saadikud Jaak Jõerüüt ja Mart Laar.

Juhataja

Normaalprotseduur? Suur tänu! Nagu öeldud, komisjon määratakse töö korras. Kolleeg Ülo Uluots!

Ü. Uluots

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Möödunudnädalane infotund isikutunnistuste küsimuses viis neli fraktsiooni arusaamisele, et on vaja muuta ära vastav Ülemnõukogu Presiidiumi otsus, mis andis nende isikutunnistuste väljaandmiseks loa. Annan kiireloomulise küsimusena praegu üle vastava dokumentatsiooni, et see Ülemnõukogu Presiidiumi otsus ära muuta ja tunnistada meie ainuõigeteks ja kehtivateks dokumentideks Eesti Vabariigi isikutunnistused, passid, mida annab välja valitsus.

Juhataja

Tõnu Anton, kas see on õiguskomisjoni kompetents? Ma olen kimbatuses. Või on passide küsimus haldusreformikomisjoni valdkond? Õiguskomisjoni? Õigem oleks määrata praegu juhtivkomisjoniks ikkagi õiguskomisjon. Juhtivkomisjon on õiguskomisjon. Edgar Savisaar!

E. Savisaar

Lugupeetud kolleegid! Austatud spiiker! Lubage mul üle anda keskfraktsiooni ning "Põllumeeste Kogu" poolt ühine arupärimine Eesti Vabariigi Valitsuse põllumajanduspoliitika kohta. Me nimelt leiame, et rea viimaste valitsuse poolt tehtud otsustega on rikutud taluseaduse § 2 p. 3-e, mille kohaselt talu on oma seaduslike huvide poolest võrdne põllumajandusliku ettevõtluse teiste vormidega. Talude huvid on asetatud selgelt tagaplaanile, võrreldes kolhooside ja sovhooside huvidega, ja seoses sellega me anname üle arupärimise valitsusele ja otsuseprojekti, mille kohta me palume vastust.

Juhataja

Suur tänu! Protseduur viiakse läbi vastavalt reglemendile, nii nagu on ette nähtud toimida arupärimiste puhul. Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Ülemnõukogu liikmed! Kõigepealt, lugupeetud juhataja, ma juhin tähelepanu sellele, et kõnesoovijate järjekorras olin ma enne härra Savisaart. Nii et palun jälgida tablood. Keskfraktsiooni nimel annan üle kaks dokumenti, mille loen ette.

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu keskfraktsiooni avaldus seoses kavatsusega võtta kasutusele kohaliku tähtsusega rahaasendajad.

17. märtsil 1992 teatas Tartu Sotsiaalpank, et võtab nädala pärast kasutusele endised tsiviilkaitse tšekid rahaasendajatena Tartu linnas. Vastavaid rahaasendajaid hakkab väljastama Tartu Sotsiaalpank tööandjatele ja need omakorda elanikele, et leevendada sularaha defitsiiti Tartu linnas. Esialgse teate kohaselt hakatakse rahaasendajaid kasutama maksevahendina toidukaupade eest tasumisel Tartu linnas. Sellega seoses tekib Tartu linnas kaks paralleelset rahakäivet, lisaks rublakäibe veel ka Tartu linna kinnine tšekikäive. Tšekid on pidevalt ringluses, täites sellega täielikult sularaha funktsioone. Selle aktsiooni tulemusena hakkab Tartus asuv Sotsiaalpank emiteerima raha, muutudes piiratud territooriumil tegutsevaks keskpangaks. Keskpangal on ainuõigus raha emiteerimiseks riigis. On kaunis tõenäoline, et samasugust moodust sularaha defitsiidi leevendamiseks võivad hakata kasutama ka teised linnad ja maakonnad. Nii võib Eestisse tekkida lühikese ajaga 20 piirkondlikku piiratud levikuga rahaasendajate emiteerimise keskust. On täiesti selge, et esimeste niisuguste lokaalsete rahasüsteemide kasutuselevõtt viib raharingluse Eestis riikliku kontrolli alt välja ja süvendab juba olemasolevat anarhiat. Sellega seoses peab keskfraktsioon vajalikuks, et Ülemnõukogu Presiidium võtaks kiires korras vastu otsuse, milles soovitatakse, esiteks, rahareformi komiteel ja Eesti Pangal kavandada abinõud üleminekuks oma rahale kohe, kui see on tehniliselt võimalik, ning teiseks, võtta Eesti Pangal tarvitusele meetmed, et takistada Eesti Vabariigi rahakäibe väljumist riikliku kontrolli alt. Selleks tuleks igati vältida linnade ja maakondade lokaalsete rahasüsteemide teket ja kohalike rahaasendajate kasutuselevõttu, peatada rahaasendajate käibe laskmise ettevalmistamine Tartu Sotsiaalpangas. Kolmandaks, Eesti Pangal leida võimalus elanikkonna sularahata arvelduste tõhusamaks kasutamiseks märtsikuu teisel poolel."

Ja otsuseprojekt Eesti Vabariigi arvelduste korrast Venemaaga:

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab kohustada Eesti Vabariigi Valitsust töötama nädala jooksul koostöös Eesti Pangaga välja arvelduste kord riikidevaheliseks majanduslikuks suhtlemiseks Venemaaga." Aitäh!

Juhataja

Kas see oli kiireloomuline? Juhtivkomisjoniks määrame eelarve-majanduskomisjoni. Samas palun kolleeg Arvo Junttil võtta vastu minu vabandused. Ma lähtusin siiski fraktsioonisisest subordinatsioonist. Hr. Savisaar leidis, et see asi läheb pärast tema esitatud arupärimist. Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Meil on praeguse istungjärgu päevakorras valimisseaduse eelnõu. Valimisseaduse juurde on aga vaja ka rakendusotsuse projekti. Selle projekti esitabki õiguskomisjon. Annan kolmepunktilise otsuseprojekti hr. Nugisele üle. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, kolleeg Tõnu Anton ei oleks pidanud ilmtingimata praegu seda üle andma täiskogu ees, sest see on esitatav juba kinnitatud päevakorrapunkti raames. Kuid kõik nägid, et projekt on üle antud. Ma loodan, kolleegid, et ma ei unustanud kedagi. Ei unustanud? Suur tänu, kolleegid!

Eesti Vabariigi piirituse ja veinide aktsiisi seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses" eelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja

Jätkame vastavalt kinnitatud päevakorrale. Niipalju informatsiooniks Ülemnõukogule, et põhiseaduse eelnõuga seonduv materjal on praegu veel töös. Seda trükitakse ja paljundatakse. Õigel ajal antakse märku, millal jätkata selle päevakorrapunkti arutamist.

Nüüd aga teen ettepaneku jätkata ühe seaduseelnõu teist lugemist. See käsitleb piirituse ja veinide aktsiisimaksu, samuti muudatuste tegemist Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses. Kolleegid, värskendan teie mälu. Me oleme ära kuulanud ettekanded. Kas oleks praegu sobiv, et hr. Roose tuletaks kolme lausega meile meelde asja sisu või ei ole seda vaja? On. Palun, hr. Roose!

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud saadikud! Teise lugemise ajal on tehtud ainult kaks ettepanekut Eesti Vabariigi alkoholiaktsiisi seaduse eelnõu kohta. Need kaks ettepanekut kannavad Illar Hallaste allkirja. Esimene ettepanek on asendada valitsuse ja majanduskomisjoni poolt pakutud aktsiisimäärad, taastada vana aktsiisimäärade seis, s.t. 70%, 78%, 93%. Selle teema arutamisel majanduskomisjonis leiti, et on mõtet hoopis teistsugusele süsteemile üle minna. Tähendab, määrata aktsiisiprotsent müügihinnast, mis sisaldab aktsiisi.

Ja haarata sellesse aktsiisimäära, sellesse protsenti ka kõik seni valitsuse poolt kehtestatud hinnalisandid niimoodi, et valitsus tulevikus hinnalisandit kui omaette maksu ei saaks kehtestada ilma Ülemnõukogu nõusolekuta.

Mul oli ka jutuajamine hr. Hallastega. Ta aktsepteeris seda põhimõtet. Hr. Hallaste alles tuli saali ja ma ei tea, kuidas lõppesid tal viimased debatid majanduskomisjoniga, aga mulle tundub, et mingi konsensus selle ettepaneku küsimuses on praeguseks saavutatud.

Millised oleksid need aktsiisimäärad lisa nr. 1 järgi? Punktis 1 on need 35%, 60% ja 84%. See on aktsiisimäär protsentides müügihinnast ilma käibemaksuta. Vastavalt sellele muudatusele tuleks teha redaktsioonilised muudatused ka § 4 lõikes 4, §-s 5 ja mujal. Tähendab, kui me loeme, et oleme saavutanud konsensuse selles küsimuses, siis valitsuse poolt ma täiesti aktsepteerin hr. Hallaste ettepanekut.

Ma palun esimese ettepaneku arutamine lõpetada ja isegi hääletada ning siis arutaksime teist ettepanekut.

Juhataja

Suur tänu! Hr. Roosele küsimusi ei olnud. Avan läbirääkimised. Palun, kolleegid. Ma värskendan teie mälu. Ettekanded on juba kuulatud. See, mida tegi hr. Roose, oli meie mälu värskendamine. Nii et palun, kes soovib sõna?

Kolleegid, kas me võime arvata, et me ei soovi piirituseaktsiisi ja veiniaktsiisi seaduse eelnõu arutada teisel lugemisel? Võime lugeda sellega läbirääkimised lõppenuks. Kas nii? Sellisel juhul ma paluksin uuesti kõnetooli hr. Roose ja juba lõppsõnaks. Ette valmistada eelarve-majanduskomisjoni esimehel Kalju Kohal, kellega me hakkame läbi arutama parandusettepanekuid.

E. Roose

Lugupeetud hr. juhataja! Lugupeetud saadikud! Ma teen ettepaneku aktsepteerida hr. Hallaste ettepanekut, mis puudutas aktsiisimäärade muutmist, arvestades majanduskomisjonis tehtud redaktsioonilisi muudatusi ja aktsiisimäära tuletamist müügihinnast koos aktsiisimaksuga, nagu ma enne just rääkisin. Ma palun ära kuulata ka majanduskomisjoni arvamuse selle kohta. Ma toonitan, et selles küsimuses me saime konsensuse.

Juhataja

Suur tänu, hr. Roose! Ma palun kõnetooli Kalju Kohal!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Hr. Hallaste ja hr. Kama ettepanekud puudutavad käesoleva seaduse lisa nr. 1 toodud aktsiisimäärasid. Otsisime võimalust, kuidas leida konsensust, ja kooskõlastasime asja valitsusega ära. Läbirääkimisi on peetud hr. Hallastega, kuid lõppkokkuvõttes ütleb hr. Hallaste ise koos oma fraktsiooniga, kas aktsepteeritakse sellist kompromissi, et jäävad lisa nr. 1 sisalduvad protsendid. Loen need järjekorras ette: 35%, 60%, 84%. Aktsiisi määr on protsentides müügihinnas ilma käibemaksuta. Vastavalt sellele eelarve-majanduskomisjon aktsepteerib neid redaktsioonilisi parandusi, mis hr. Roose ette kandis. Selles mõttes on nüüd küsimus hr. Hallastele ja "Isamaa Ühendusele": kuidas nad suhtuval sellesse konsensusesse?

Juhataja

Mul jäi selline mulje, et vaja on vaheaega. Kui kauaks vaheaega soovitakse? 10 minutit. Kas viiega ei saaks? Vaheaeg 5 minutit!

V a h e a e g

Juhataja

Istungjärg jätkub. Kohaloleku kontroll! Kohal on 78 rahvasaadikut, puudub 20. Ma palun kõnetooli Kalju Koha!

K. Koha

Lugupeetud kolleegid, mul ei ole kahjuks praegu täpselt teada "Isamaa Ühenduse" seisukoht. Meil siin töö korras sai kooskõlastatud, et teha § 4 lõikes 1 täiendus. Lause läheks edasi ja lõpeks järgmises sõnastuses: "... ilma hinnalisandi kasutamise õigusega alkohoolsetele jookidele". See tähendab, et me võtame valitsuselt õiguse kehtestada hinnalisandeid, välistades igasuguse hinna tõstmise hinnalisandite kaudu. Kogu süsteem peab reguleerima alkoholiaktsiisi kaudu. Seetõttu me jääme ikka oma seisukohale, et need protsendid tuleb säilitada. "Isamaa Ühendus" peab ütlema oma seisukoha.

Juhataja

Hääletamise kaudu.

K. Koha

Ahaa! Siis ma jätkan. Ja nüüd tuletan veel meelde, et kui täiskogu käesolevat seaduseelnõu aktsepteerib, ja selle vastu võtab, jõustub seadus 1. aprillist. Kas tuleb kaks hääletust teha?

Juhataja

Kaks hääletust.

K. Koha

Siis on nii, et kui võtame praegu arutusel oleva seaduse vastu, tuleks järgnevalt läbi hääletada seaduseelnõu muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses, sest teatavasti me oleme alkoholiga ja nende aktsiisimääradega tegelnud pikemat aega. Loen teile seaduseelnõu ette. See kõlab nii:

"§ 1. Teha Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses (RT 1990, nr. 2, art 26; 1991, nr. 7, art 115; 1991, nr. 30, art 360; 1991, nr. 40, art 493; 1992, nr. 4/5, art 58) järgmised muudatused:

1. Jätta välja §-st 9 teine lõik.

2. Tunnistada seaduse lisa "Aktsiisimaksuga maksustatavad kaubad ja maksumäärad" 1. ja 2. punkt kehtivuse kaotanuks.

§ 2. Käesolev seadus jõustub alates 1992. aasta 1. aprillist."

Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Kalju Koha, ma saan aru niimoodi, et meil on praegu siiski vaja läbi hääletada üks parandusettepanek?

K. Koha

Ei, kui just "Isamaa Ühendus" ei nõua ettepaneku panemist hääletusele. Täheleandub, seaduse võib panna hääletusele tervikuna. Selliste parandustega, nagu siin praegu on olemas.

Juhataja

Selge. Kuulame ära, mida Jaak Allik tahab küsida.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Ma tahan teatada fraktsiooni seisukoha hääletusmotiivide suhtes.

Juhataja

Suur tänu, Kalju Koha! Jaak Allik tuleb fraktsiooni seisukoha väljaütlemiseks kolmeks minutiks kõnetooli.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Sõltumatute demokraatide fraktsioon on volitanud mind teatama, et me toetame aktsiisimaksu seaduse vastuvõtmist, kuid ühtlasi ma tahaksin kasutada juhust ja teatada, et istungjärgu algul esitas saadik Uluots otsuseprojekti presiidiumi 23. novembri seadluse tühistamise kohta, mis käsitleb Eesti isikutunnistuste väljaandmist. Fraktsioon ei ole seda dokumenti arutanud ega sellega tutvunud. Palun lugeda allkiri isiklikult fraktsiooni esimehe omaks ja fraktsiooni nimetus esildisest välja jätta. Aitäh!

Juhataja

Kallis kolleeg Jaak Allik, praegu me arutame alkoholiaktsiisi. (Naer saalis.)

Kolleegid, ma mõistan asjaolusid selliselt, et alkoholiaktsiisi seadusega seonduv on asjaosaliste vahel kokku lepitud ja ma võin panna selle teisel lugemisel vastuvõtmisele. See on esimene hääletusvoor.

Viime kindluse mõttes läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 75 rahvasaadikut, puudub 23.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi alkoholiaktsiisi seadus? Palun hääletada! 50 häält on vaja.

Selle ettepaneku poolt on 60 rahvasaadikut, vastu on 1, erapooletuid on 7. Alkoholiaktsiisi seadus on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi seadus muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi aktsiisimaksu seaduses? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 60 rahvasaadikut, vastu on 1, erapooletuks jäid 5. Aktsiisimaksu seadusse on muudatused sisse viidud!

Kalju Koha kinnitamine Tartu maavanemaks

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, presiidium taotleb käesoleva istungjärgu päevakorra täiendamist ühe kiireloomulise küsimusega, mis käsitleb Kalju Koha kinnitamist Tartu maavanemaks.

Seda küsimust arutas juhtivkomisjon ja haldusreformikomisjon. Juhtivkomisjon toetab Ülemnõukogu Presiidiumi taotlust päevakorra täiendamiseks. Ma panen selle küsimuse täiskogu ette otsustamisele.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 24.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et täiendada käesoleva istungjärgu päevakorda ühe kiireloomulise küsimusega, mis käsitleb kolleeg Kalju Koha kinnitamist Tartu maavanemaks? Palun hääletada! Lihthälteenamus. Selle ettepaneku poolt on 65 rahvasaadikut, vastu on 3, erapooletuid ei ole. Otsus on vastu võetud, päevakorda täiendatakse.

Ettekande nimetatud päevakorraküsimuses teeb meile Ülemnõukogu Presiidiumi nimel härra Kiris.

A. Kiris

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Selle teil päevakorras oleva küsimuse eellugu on kõigile hästi teada. Seoses sellega, et Tartu senine maavanem hr. Robert Näska nimetati Eesti Vabariigi ministriks, vabanes Tartu maavanema koht. Otsuse maavanema vabastamise kohta kinnitas pärast põhjalikku kaalumist ka Ülemnõukogu ja seoses sellega tekkis küsimus uue maavanema valimisest. 13. märtsil k.a. arutas seda küsimust Tartu Maavolikogu. Oli valida kahe kandidaadi vahel ja nende omavahelises konkurentsisis sai Kalju Koha kandidatuur 26 häält, teise kandidaadi poolt anti 15 häält. Sellega oli Tartu Maavolikogu valinud Kalju Koha Tartu maavanemaks.

Maavolikogu saatis oma 13. märtsi otsuse Ülemnõukogu Presiidiumile, et presiidium algataks kohaliku omavalitsuste aluste seaduse § 12 lõike 2 korras tema kinnitamise Ülemnõukogus. Tundub, et maavolikogus on Kalju Koha valimisel kinni peetud nii meie vabariigi seadustest kui ka Tartu Maavolikogu reglemendist. Sellega seoses võttiski Ülemnõukogu Presiidium eile vastu otsuse esitada see küsimus Ülemnõukogule päevakorda võtmiseks. Presiidium teeb ettepaneku tema esitatud otsuseprojekt heaks kiita.

Juhataja

Suur tänu! Mulle tundub, et küsimusi ei ole, sest Andrus Ristkok avaldab komisjoni seisukoha. On küsimusi! Enn Leisson!

E. Leisson

Lugupeetud härra ettekandja! Kuidas teile tundub, kas seadustest on kinni peetud?

A. Kiris

On kinni peetud.

Juhataja

Suur tänu, hr. Kiris, rohkem küsimusi ei ole. Haldusreformikomisjoni seisukohad teeb teatavaks Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Aitäh, härra juhataja. Ma ei peaks pikemalt suure kogu aega kinni. Haldusreformikomisjon uuris paberit, mille presiidium esitas selle otsusega seoses, ja leidis, et kõik on reeglipärane. Seetõttu me ei näe põhjust vastu seista niisuguse otsuse vastuvõtmisele Ülemnõukogu poolt. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Avan läbirääkimised. Juhan Telgmaa!

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Loomulikult ma õnnitlen koos teie kõigiga Kalju Koha sel puhul, et ta on valitud väga olulisele ametipostile. Võin kinnitada, et maakonnas ei ole sugugi lihtne niisugusele ametipostile sattuda. Seal tunnevad kõik kõiki ja kehv mees ei lähe mingil juhul läbi. Kalju Koha on niisugune mees, kes on töötanud ka Ülemnõukogus rohkem kui täie eest, kuid teades nüüd seda, et maakonna volikogu on soovitanud Kalju Kohal säilitada ka saadikumandaat Ülemnõukogus, siis selle koha pealt tahaksin ma nagu Ants Veetõusme valimise puhulgi oma protesti avaldada. Maakond võib-olla ei mõtle või õigemini maavolikogu ei mõtle sügavalt selle üle, mis juhtub Ülemnõukogus. Lähtutakse lihtsalt seisukohast, et las olla seal ka oma käsi sees.

Mina siiski olen mures selle meie kontori töövõime ja maine pärast. Senikaua, kuni Ülemnõukogu ei ole laiali läinud, peab ta töötama, peab säilitama oma töövõime niipalju, kui see vähegi võimalik on. See on härra Kaljuvee poolt läbiproovitud lugu: maavanema ametikohta ei ole võimalik ühitada Ülemnõukogu saadiku tööga. Meil on tekkinud siin surnud hingi. Me teame ainult kuulujuttude järgi, et hr. Malkovski on leidnud paremad söödamaad. Kui muud õigust meil ei ole, siis peaksime täie seltsimehelikkusega soovutama nendele ja ka teistele saadikumandaadiga isikutele, kes leiavad, et kuskil mujal on paremad söödamaad,

otsus ära teha ja minna mujale, mitte aga vähendama Ülemnõukogu töövõimet oma ebaleva olemisega.

Ma arvan, et Kalju Koha ei kahtle minu isiklikus sümpaatias tema suhtes ja vabandan, et ka Ants Veetõusme kohta ütlesin oma arvamuse välja. Erandit ei tee ma sinulegi. Enne ma ei hääleta sinu kohale kinnitamise poolt, kui sa ei ole saadikumandaati maha pannud. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Proua Sergij!

K. Sergij

Lugupeetud kolleegid! Kui te otsustate Kalju Koha edutada ja maavanemaks kinnitada, siis palun lahendage ka küsimus, kes hakkab töötama eelarve-majanduskomisjonis. See on väga tähtis komisjon ja praegu on vaja läbi vaadata palju asju. Meilt aga lahkub juba kolmas inimene. Niisiis peaksime ka selle probleemi lahendama.

Juhataja

Suur tänu! Tõnis Mets!

T. Mets

Lugupeetud Kalju Koha, kui tuleb teie küsimus hääletamisele, siis ma kindlasti hääletan teie kinnitamise poolt maavanema kohale. Kuid siin on praegu olukord, kus näiteks Tartu linnaeapea Veetõusme koht on tühi ja sellega seoses meil on tekkinud mõned ajakirjanikud, nagu Heimar Lenk näiteks, kelle meelisteemaks on sageli näidata pooltühja saali parlamendis. Sellega me ainult suurendame nende pooltühjade kohtade arvu ja võtame löögi jälle enda peale. Palun Kalju Kohal arvestada ka selle seisukohaga.

Juhataja

Suur tänu! Valeri Kois!

V. Kois

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Tahan ka nõustuda nendega, kes räägivad, et parlamendi tööga pole kõik korras. Mina isiklikult hääletan selle poolt, et Kalju Koha kinnitada, kuid lähemal ajal tuleb meil muuta vähemalt oma sisemist töökorraldust. Nagu näete, on endisest eelarve-majanduskomisjonist ("endisest" seepärast, et komisjon on peaaegu

lagunenud) lahkunud või lahkumas kolm inimest: Jevstignejev ja Veetõusme valiti linnapeadeks, nüüd aga Koha maavanemaks. Jevstignejev pole algusest peale ühelgi korral (üks erand vist siiski oli) viibinud komisjoni istungil. Veetõusme on samuti pärast Tartu linnapeaks valimist minu teada ainult üks kord käinud meie komisjonis. Seal pole enam võimalik töötada ja varsti muutub töö võimatuks ka parlamendis. Me peame otsustama, kas inimene töötab siin või mujal. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kas loeme läbirääkimised lõppenuks? Kas me langetame täiskogu otsuse või on see kokkuleppe küsimus, et läbirääkimised on lõppenud? Oleme kokku leppinud. Minule ei ole laekunud nõuetekohaseid kirjalikke parandusettepanekuid ja ma panen otsuseprojekti teie ette niisuguses redaktsioonis, millisen autorid selle on esitanud.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 76 rahvasaadikut, puudub 22.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Kalju Koha kinnitamise kohta Tartu maavanemaks? Palun hääletada! Hääletamine on salajane. Selle ettepaneku poolt on 53 rahvasaadikut, vastu on 9, erapooletuid on 5. Otsus on vastu võetud. (Aplaus.)

Eesti Vabariigi seaduse "Administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi seaduse "Administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta" rakendamisest" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Kolleegid, jätkame vastavalt kinnitatud päevakorrale. Meie ajakava on häiritud, aga midagi ei ole teha. Kolleegid, võtke ette teisipäevasest päevaplaanist 4. päevakorrapunkt, mis käsitleb üht kiireloomulist küsimust. Esimene lugemine on juba läbi. Jutt on administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise seaduse eelnõust ning seaduse rakendusotsuse projektist. Alustame teist lugemist. Ma palun kõnetooli justiitsminister hr. Raski.

M. Rask

Austatud spiiker! Lugupeetud saadikud! Kuna esimene lugemine viidi läbi väga põhjalikult ja arvukate küsimustega, siis arutasime kahe lugemise vahel õiguskomisjonis seda projekti. Täiendavaid ettepanekuid laekunud ei ole. Ma ütlesin teile edasi lihtsalt selle, et rakendusotsuses olev kuupäev 1. märts ilmselt enam ei sobi. Õiguskomisjonis jõudsimel järeldusele, et see seadus tuleks rakendada 1992. aasta 5. aprillist. See on minu poolt kõik.

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused hr. Raskile? Ei ole küsimusi. Kas õiguskomisjoni nimel soovib esitada kaasettekannet Tõnu Anton? Palun!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjonile pole laekunud teie parandusettepanekuid. Õiguskomisjon soovib seaduseelnõu ja otsuseprojekti vastu võtta selle parandusega, mille kandis ette härra Märt Rask. See parandus puudutab otsuseprojekti ja konkreetselt kuupäeva, millest alates meie poolt vastuvõetud saadus hakkab kehtima. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kas keegi soovib arvamust avaldada? Ei soovi. Kas ma võin panna seaduse hääletusele teisel lugemisel?

Kohaloleku kontroll. Kohal on 67 rahvasaadikut, puudub 31.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi seadus administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 64 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, üks jäi erapooletuks. Seadus on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi seaduse administratiivkaristusena kohaldatava rahatrahvi suurendamise kohta rakendamisest? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 65 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Otsus seaduse rakendamisest on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta "Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis"" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, jätkame kinnitatud päevakorraga. Nüüd siis viies punkt teisipäevasest päevakorrast, mis käsitleb samuti üht kiireloomulist küsimust, nimelt seaduseelnõu muudatuste tegemise kohta Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis. Alustame teist lugemist. Palun jälle kõnetooli justiitsminister Märt Raski.

M. Rask

Austatud juhataja! Lugupeetud saadikud! Nagu eelmises päevakorrapunktis, nii oli ka selles esimesel lugemisel hulgaliselt küsimusi ja arvamused. Teiseks lugemiseks täiendavaid ettepanekuid ei ole saanud. Arutasime seda seaduseelnõu õiguskomisjonis ja ma ütlesin välja arvamuse just selle sõnastuse muutmise kohta. Tekst peab olema selline: "Asendada § 83 1. lõikes sõnad "20 rubla" sõnadega "üks kuuendik Eesti Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud miinimumpalgast"." Selles suhtes on saavutatud konsensus ja ma palun saadikutel ka aktsepteerida. Minu poolt kõik.

Juhataja

Suur tänu, hr. Rask. Tundub, et küsimusi ikkagi on. Lembit Arro!

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Palju probleeme on alimentidelt maksude maksimisega. Kas ei tuleks lähemal ajal üles tõsta küsimus, et alimentide pealt võetav maks arvutatakse kohe maha alimentide maksja töötasust. Kes selle küsimuse peaks tõstatama?

Praegu on naised aasta lõpus tõsiselt kimbus. Alimente saadakse vähe ja tihtipeale ei saada neid kättegi. Arvestus on ka sassis. Need tulevad sidejaoskonna kaudu jne. Mõnel tuleb väga suured summad välja maksta aasta lõpus korraga. See asi tuleks vist reguleerida. Milline on teie arvamus?

M. Rask

Minu arvamus langeb kokku teie omaga. Just alimentide kättesaamisega on asi väga keeruline. See seondub paljude probleemidega, alates sularahapuudusest kuni postiteenuste

korraldamiseni. See eelnõu, mis teile arutamiseks oli esitatud, on põhimõtteliselt siiski üks samm, et kuidagi garanteerida nende laste minimaalne elatustase, kes saavad alimente. Need probleemid vaadatakse komplekselt läbi abielu- ja perekonnapõhise elatustase eelnõus ja nagu ma esimesi lugemisi juba ütlesin, on see eelnõu koostamise staadiumis. Eeldatavasti peaks see Ülemnõukogusse jõudma aprillis-mais.

Juhataja

Suur tänu! Klavdia Sergij!

K. Sergij

Lugupeetud ettekandja! Palun öelge, kas on lahendatud Venemaalt alimentide saamise probleem. Valijad on selle kohta aru pärinud. Probleem on olemas.

M. Rask

Venemaalt alimentide saamine ja alimentide saatmine Venemaale on vastastikused probleemid. Täna õhtu seisuga ei ole need lõpuni lahendatud. Selle nädala jooksul on kaks korda istunud koos justiitsministeeriumi, Eesti Panga ja Eesti Posti töötajad. Asi ei ole ainult selles, et me saame rahakaardiga saata rublatsoonis olevatesse riikidesse alimente, vaid ka selles, et mainitud probleem tuleb lahendada riikide tasandil. Olenemata sellest, kas me saame alimente itta või läände, peab see põhimõtteliselt tuginema lepingutele. Riikide vahel ei tunnustata kohtuotsuste täitmist rahakaartide alusel. Tähelepanu, praeguses situatsioonis me püüame selle probleemi lahendada olemasolevate võimaluste piires rublatsooniga siiski ühtemoodi ja teiste riikidega teistmoodi. Põhimõttelise lahenduseni jõutakse siis, kui on sõlmitud vastavad riikidevahelised lepingud.

Juhataja

Suur tänu, hr. Rask. Rahvasaadikutele rohkem küsimusi ei ole. Kas õiguskomisjon avaldab arvamuse? Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Arutatava seaduseelnõu kohta pole teilt laekunud parandusettepanekuid. Kuna õiguskomisjonis toimunud arutelu tulemusi on justiitsministeeriumis arvesse võetud, teeb õiguskomisjon ettepaneku võtta valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu täna seadusena vastu. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kas soovitakse pidada läbirääkimisi? Ei soovita. Ma tänan! Kas ma võin panna seaduse vastuvõtmise hääletusele?

Kohaloleku kontroll. Kohal on 65 rahvasaadikut, puudub 33.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi seadus muudatuste tegemise kohta Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 62 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Seadus on vastu võetud ning muudatused Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis tehtud.

Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest

Juhataja

Kolleegid! Teile on juba välja jagatud materjalid ühe katkestatud eelnõu kohta, mis käsitleb põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamist. Ma täpsustan asjaolusid. Vastava otsuseprojekti oli ette valmistanud õiguskomisjon. Me kuulasime ära ettekanded. Pidasime läbirääkimisi. Läbirääkimisi ei lõpetatud. Moodustasime redaktsioonikomisjoni. Ja redaktsioonikomisjon esitab teile nüüd oma otsuseprojekti.

Asjade reglemendipärane arutamine peaks olema alljärgnev. Praegu kuulame ära redaktsioonikomisjoni ettekande otsuseprojekti kohta. Siis peame läbirääkimisi. Kui läbirääkimised on lõppenud, hakkame langetama otsuseid laekunud parandusettepanekute kohta. Ka nende kohta, mis puudutavad õiguskomisjoni poolt esitatud eelnõu probleeme, kuid mis võib-olla ei ole leidnud kajastamist redaktsioonikomisjoni poolt esitatud eelnõus. Sealt edasi valime välja alternatiivid konkursi korras ning viime asja loogilise lõpuni vastavalt reglemendile. Ja ma palungi nüüd kõnetooli redaktsioonikomisjoni esimehe pr. Ülle Aaskivi!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Praegu küll jagatakse veel meie poolt ettevalmistatud materjalide teist lehte, aga ma siiski ilmselt saan oma ettekannet juba alustada.

Kõigepealt tahan ma tänada kõiki redaktsioonikomisjoni liikmeid väga vastutustundliku suhtumise eest meie töösse. See võimaldas meil eile õhtul veel pärast kella kuut langetada otsuseid toimkonna kogu valitud koosseisuga. Suur tänu ka tehnilisele personalile, kes väga

kiiresti varustas meid kõigi istungite stenogrammidega, kus oli juttu põhiseaduse eelnõust ja selle juurde kuuluvatest dokumentidest. Muu hulgas anti meile juba üle ka eilse istungi stenogramm.

Enne konkreetsete ettepanekute juurde asumist, mis eile saalis meile üle anti, hääletas redaktsioonikomisjon ka paari põhimõttelist küsimust, et selgeks saada eri fraktsioonide esindajate tahe põhiseadusega seotud päevakorrapunktis.

Kaheksa poolthäälega ja ühe erapooletuga väljendas redaktsioonikomisjon soovi, et Ülemnõukogu jõuaks täna arutatavas päevakorrapunktis otsuseprojekti hääletamiseni ning ei toetanud katkestamist.

Hääletage 6 : 3 toetati ka mõtet, mis sisaldub teile esitatud projekti teise alternatiivi 1. lõikes, s.o. vajadust jõuda veel selle aasta maikuus põhiseaduse ja rakendusseaduse rahvahääletuseni. Teile on välja jagatud redaktsioonikomisjoni tekst, mis valmis õiguskomisjoni poolt esitatud teksti ja saalist tulnud ettepanekute alusel, ning parandusettepanekute kokkuvõtte. Kui te võtate ette viimati nimetatu – ma loodan, et see on nüüdseks jõudnud vähemalt enamiku saalisolijate laudadele –, siis näete, et esitatud ettepanekud jagunesid kaheks. Ühed, mille järele on märgitud komisjoni seisukoht, kas arvestada, mitte arvestada või osaliselt arvestada, ja teised, mille järel seda märkust ei ole. Neid viimati nimetatud ettepanekuid ei saanud me ükshaaval arutada, kuna need ei olnud kooskõlas reglemendi nõuetega. Kui aga härrad Kork, Ristkok, Kask, sõltumatud demokraadid ja Maaliidu fraktsioon loevad läbi teile redaktsioonikomisjoni poolt esitatud projekti teise alternatiivi 1. punktile, siis peaks olema selge, et kõigi nimetatud parandusettepanekute sisulist mõtet, s.o. tagastada põhiseaduse eelnõu assambleele, on selles alternatiivis reglemendikohases sõnastuses arvestatud ja kõigil on võimalik oma arvamust avaldada hääletamise teel 1. punkti põhiteksti ja kahe alternatiivi konkursil.

Redaktsioonikomisjon toetas häälteenamusega teise alternatiivi lisamist õiguskomisjoni eelnõule. Seega on loodud võimalus otsuseprojekti hääletamisel osaleda ka neil saadikuil, kes avaldasid eile ja üle eile oma ettepanekutes ja sõnavõttudes soovi, et assamblee kaaluks veel kord põhiseaduse eelnõu teksti. Kui nimetatud alternatiiv peaks võitma ja otsus lõplikult vastu võetama, siis on redaktsioonikomisjon seisukohal, et Põhiseaduse Assamblee juhatuse kaudu antakse assamblee redaktsioonitoimkonnale üle nii Ülemnõukogu istungite stenogrammid kui ka saadikute poolt eraldi vormistatud parandusettepanekud.

Eelnõu p. 1 juures ei arvestanud redaktsioonikomisjon "Isamaa Ühenduse" ja hr. Hallaste ettepanekut, mis puudutas põhiteksti ja esimest alternatiivi. Redaktsioonikomisjon ei arvestanud neid põhjusel, et häälteenamusega otsustati lisada otsuseprojekti teine alternatiiv.

Kui "Isamaa Ühendus" ja hr. Hallaste nõuavad hääletust, tuleb nende ettepanekute suhtes kõigepealt võtta seisukoht õiguskomisjonil kui päevakorrapunktis arutusel oleva projekti teksti autoril ja kui seal kokkulepet ei saavutata, siis nii, nagu kord ette näeb, viiakse hääletus läbi saalis nende ettepanekute alusel.

Punkti 1 kohta on veel hr. Kase ettepanek, mida me oleme osaliselt arvestanud. Arvestamata jäänud osa sisaldab mõtet, et Eesti Vabariigi Justiitsministeerium peaks esitama Ülemnõukogule k.a. 15. aprilliks seaduste ja seaduseelnõude loetelu, mis on hädavajalik vastu võtta või välja töötada põhiseaduse rakendamiseks ja Riigikogu valimiseks. Ka selles suhtes peaks eelkõige võtma seisukoha õiguskomisjon kui eelnõu autor. Seejärel, kui kokkulepet ei saavutata, tuleb see probleem, kui hr. Kask seda soovib, veel kord saali tuua, sest redaktsioonikomisjon ei ole seda ettepanekut täies mahus arvestanud.

P. 2 osas tahan nüüd juhtida saali tähelepanu sellele, et kui hääletusel võidab kas 1. punkti esimene või teine alternatiiv, siis on saal automaatselt valinud ka 2. punkti alternatiivi ja seega 2. punktis põhitekst enam arvesse ei tule.

P. 3 kohta oli saadikutelt laekunud kaks ettepanekut. Hr. Reinson tegi ettepaneku asendada selles punktis sisalduv 70. istungjärk 68. istungjärguga ja saadikurühm "Isamaa Ühendus" tegi ettepaneku asendada 70. istungjärk 69. istungjärguga. Redaktsioonikomisjon hääletas nimetatud ettepanekud ja häälteenamusega jäädi siiski 70. istungjärgu juurde, nagu on praegu teie ees tekstis ja nagu oli ka õiguskomisjoni tekstis. Kui aga saadikurühm "Isamaa Ühendus" ja hr. Reinson soovivad, siis loomulikult hääletatakse ka nende ettepanekud läbi pärast seda, kui õiguskomisjon on oma seisukoha kujundanud. Lisaks sellele oli redaktsioonikomisjonis paljude ettepanekute põhjal arutusel ka ettepanek avaldada Põhiseaduse Assamblee poolt Ülemnõukogule esitatud põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning Ülemnõukogu moodustatud ekspertgrupi alternatiivettepanekud ajalehtedes ühe nädala jooksul, arvates käesoleva otsuse vastuvõtmisest. Juhul kui Ülemnõukogu täna langetab otsuse, et eelnõu tagastatakse assambleele, siis on põhjust kaaluda, kas sellise veelkordse vahevariandi avaldamine on otstarbekas või mitte. Et Ülemnõukogu saaks oma otsuse kujundada hääletamise teel, paneb redaktsioonikomisjon hääletusele ka ettepaneku, kas lisada otsuseprojektile punkt 4 sellises sõnastuses, nagu ta teile väljajagatud tekstis on praegu antud.

Rohkem ettepanekuid redaktsioonikomisjoni käsutuses ei olnud ja me leiame, et häälte suhted kõigil hääletustel on näidanud seda, et konsensus kõigis küsimustes peaks olema võimalik. Aitäh teile!

Juhataja

Suur tänu! Küsimused rahvasaadikutelt. Rein Järlik!

R. Järlik

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma palun väga vabandust, püüdsin jälgida ka teksti, kui te ettekannet tegite, ja võimalik, et mul läks midagi kõrvust mööda. Öelge, kas on võimalik, et jääb teine alternatiiv ja jäävad sisse mõlemad punktid? Tähendab, kui teisel leheküljel olev alternatiiv ei leia heakskiitu, siis sellisel juhul, kui teises alternatiivis punkt 2 panna vastavalt Põhiseaduse Assamblee otsusele rahvahääletusele, kaotab mõtte teise alternatiivi 1. punkti 4. lõige. Kuidas te seletaksite seda?

Ü. Aaskivi

Jah, ma tahangi väita seda, et kui valitakse teine alternatiiv, siis selles sisaldub ju 4. lõike mõte, et Eesti Vabariigi Justiitsministeerium peaks korraldama põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja Põhiseaduse Assamblee poolt rahvahääletusele pakutava täiendava küsimuse juriidilise ekspertiisi ja esitama selle tulemused Ülemnõukogule 13. aprilliks, s.o. samaks päevaks, kui assamblee peab esitama põhiseaduse eelnõu uue variandi. Ja seega punkt 2, mis näeb ette, et niinimetatud § 8 pannakse rahvahääletusele juba sellises sõnastutuses, ei ole kooskõlas teise alternatiiviga ja järelikult langeb välja.

Juhataja

Kas tohib, Ülle Aaskivi, ma kordan üle. Tegemist on 1. punkti põhiteksti ja kahe alternatiiviga. Kui täiskogu valib ükskõik kumma alternatiivi, siis punkt 2 langeb ära.

Ü. Aaskivi

Jah. Siia on valitud punkt 2 alternatiiv ja p. 2 tuleb jätta otsusest välja. Praegusest punktist 3 saab siis p. 2 ja kui lisatakse praegune punkt 4, siis sellest saab p. 3.

Juhataja

Suur tänu! Tiit Made!

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud Ülle Aaskivi! Kas redaktsioonikomisjonis oli ka mõttevahetus teemal, et kui me saadame eelnõu Põhiseaduse Assambleele veel kord

läbivaatamiseks koos meie ettepanekutega ja kui assamblee neid ettepanekuid ei arvesta ning see tuleb 13. aprilliks meile siia muutumatul kujul tagasi, kas siis see arutamise protsess Ülemnõukogus ei hakka venima ja kas sellisel juhul maikuu ei ole liiga optimistlik rahvahääletuse korraldamiseks? Aitäh!

Ü. Aaskivi

Selle üle, kas pidada vajalikuks jõuda maikuu mingite konkreetsete poliitiliste sammudeni, vaidlus redaktsioonikomisjonis oli. Leiti, et sellise konkreetse etapi märkimine on siiski stimuleeriv nii assambleele kui Ülemnõukogule. See on sama, kui Ülemnõukogu kunagi otsustas, et assamblee peab oma eelnõu valmis saama 15. novembriks. Ma võin kinnitada, et sellise tähtaja silmade ees olemine oli assambleele keskenduma sundiv ja stimuleeriv. Redaktsioonikomisjon asus häälteenamusega seisukohale, et nii assambleele, Ülemnõukogu Presiidiumile, justiitsministeeriumile kui ka Ülemnõukogule endale on sellise tähtaja silmade ees olemine ergutav, kuid samas ei ole veel sellega öeldud, et rahvahääletus maikuu toimub. Olenevalt assamblee otsustest tuleb Ülemnõukogu kahtlemata veel kõigi nende küsimuste juurde tagasi ja langetab siis juba konkreetse otsuse.

Juhataja

Suur tänu! Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud pr. Aaskivi! Kas te kordaksite veel kõigile saadikutele ja ka saalis viibivatele ajakirjanikele täiesti arusaadavas vormis, et esimese või teise alternatiivi valiku puhul meie otsuse p. 2 väljalangemine ei tähenda seda, et Ülemnõukogu on täna otsustanud seda punkti rahvahääletusele mitte panna, vaid tähendab seda, et me pöördume rakendusseaduse ja ka selle lisaparagrahvi juurde tagasi pärast ekspertiisi tulemuste üleandmist meile ja me arutame seda küsimust tulevikus eraldi.

Ü. Aaskivi

Jah, hr. Allikul on täielik õigus. Nii esimese kui teise alternatiivi puhul, ükskõik kumma Ülemnõukogu täna valib, ei ole teist punkti vaja, sest mõlemas alternatiivis on sees konkreetne säte, et pärast justiitsministeeriumi ekspertiisi tuleb Ülemnõukogu rakendusseaduse, sealhulgas § 8 juurde veel tagasi.

Juhataja

Suur tänu! Aleksandr Gussev!

A. Gussev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Tahan küsimuse esitada sellesama asja kohta, millest rääkis Allik. Teie teistkordne selgitus ei olnud veenev. On põhitekst ja on kaks alternatiivi. Kui võidab teine alternatiiv, siis selles on samuti veel alternatiiv. Kas me hääletame seda pärast ühe või teise alternatiivi võitu eraldi või mitte?

Ü. Aaskivi

Milles hr. Gussev näeb alternatiivisest alternatiivi? Mina seda siin ei näe. Teine alternatiiv lõpeb enne seda, kui tekstis on number kaks. Nii esimene kui ka teine alternatiiv käivad ainult punkti 1 kohta.

Juhataja

Suur tänu! Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud ettekandja! Kas teie komisjon arutas ka sellist varianti, et 1. punkti teise alternatiivi 1. lõige, mis puudutab maikuu tähtaega, oleks eraldi punktina ja ei sisalduks selles teises alternatiivis või selles 1. punktis üldse. Ja kui arutas, siis miks te jõudsite praegu esitatud järeldusele? Aitäh!

Ü. Aaskivi

Redaktsioonikomisjonis ei olnud ettepanekut, et see oleks eraldi punkt. Ja kuivõrd me vastavalt eelnõu pealkirjale arutame põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamist, siis redaktsioonikomisjon leidis, et kõik see, mis on oluline asjas öelda, tuleb ära öelda selles punktis. See käib ka praeguse 1. lõike kohta.

Juhataja

Suur tänu! Peet Kask!

P. Kask

Lugupeetud pr. Aaskivi! Kas redaktsioonikomisjoni arvates juhul, kui me saadame eelnõu assambleele tagasi, on viimasel piisavalt materjali selleks, et hakata eelnõu ümber töötama? Kas ei oleks tark kutsuda kõiki Ülemnõukogu liikmeid ja saadikurühmi üles esitama eelnõu kohta põhjalikke ettepanekuid, mis näitaksid, milliseid muudatusi nad taotleavad ja soovivad? See oleks vajalik, et eelnõu lõplikul kujul ikkagi toetust leiaks. Tänan!

Ü. Aaskivi

Redaktsioonikomisjon arutas seda ettepanekut. Loomulikult ei ole ühelgi saadikul keelatud oma ettepanekuid vormistada ja esitada. Kuid oma ettekandes nimetasin ma eraldi seda, et assambleele antakse üle ka meie kolme istungi stenogrammid. Neil istungitel sai põhiseaduse küsimustes sõna 23 saadikut. Kui me lisame siia saalis olevad assamblee liikmed ja õiguskomisjoni liikmed, siis ma tahan kinnitada, et kindlasti üle poole Ülemnõukogu koosseisust on oma ettepanekuid teinud ja soove avaldanud. Selle materjali analüüs seisab loomulikult assamblee redaktsioonitoimkonnal ees. Ja ma olen veendunud ka selles, et assamblee redaktsioonitoimkond valmistab ette samasuguse tabeli, nagu on teile välja jagatud pärast eelnõu eelmist avaldamist laekunud ettepanekute kohta, ja et ka see materjal saab Ülemnõukogu järgmisel istungjärgul, kus põhiseadusest juttu tuleb, kättesaadavaks kõigile saadikutele. Nii näevad kõik saadikud, et nende ettepanekuid, ükskõik, kas kirjalikult esitatuid või stenogrammis sisalduvaid, on arvestatud ja need on Põhiseaduse Assambleele arutamiseks antud.

Juhataja

Suur tänu! Enn Leisson!

E. Leisson

Lugupeetud ettekandja, mul on niisugune arusaamine, et me ikkagi saame stenogrammid korrektuuriks. Tähendab need, kes sõna võtsid, saavad stenogrammid korrektuuriks ka kätte. Siiaamaani seda ei ole millegipärast olnud, kuigi ma üleeile võtsin sõna. Tänan!

Ü. Aaskivi

Ma adresseeriksin selle küsimuse tehnilisele personalile.

Juhataja

Suur tänu! Illar Hallaste!

I. Hallaste

Aitäh, hr. juhataja! Lugupeetud ettekandja, ma vaatan praegu seda parandusettepanekute tabelit ja esimese parandusettepaneku juures, mis räägib sellest, et põhiteksti ja esimese alternatiivi lõppu tuleb lisada sõna "maikuus", ei saa aru, kas see komisjoni seisukoht kujundati eile hääletamise teel redaktsioonikomisjonis või redaktsioonikomisjon seda lihtsalt ei arutanud?

Ü. Aaskivi

Ma rääkisin sellest oma ettekandes. Kui ma ei eksi, siis härra Hallastet kahjuks ei olnud momendil saalis. Redaktsioonikomisjon ei arvestanud seda ainult sel põhjusel, et ta otsustas lisada teise alternatiivi ja seega ei hakanud komisjon sisuliselt tegelema õiguskomisjoni poolt pakutud põhiteksti esimese alternatiiviga, vaid jättis selle õiguskomisjoni ja parandusettepaneku autorite omavaheliseks asjaks. Kui jõutakse kokkuleppele, läheb see teksti sisse ja sel juhul saab saal nii 1. punkti kui ka alternatiivi niisugusel kujul, nagu rahvasaadik Hallaste ja saadikurühm "Isamaa Ühendus" on nõudnud, kui aga seda ei juhtu, siis tulevad need parandusettepanekud saalis hääletamisele.

Juhataja

Suur tänu! Valeri Kois!

V. Kois

Lugupeetud, juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahaksin küsida, kas redaktsioonikomisjon arutas seda teksti sisuliselt või lihtsalt kombineeris selle. Selgitan oma küsimust.

Alapunktis 2 nähakse ette mitmete ametite pidamise, sealhulgas riiklike aktsiaseltside juhatusse kuulumise piirangud. Teatavasti on riiklikel aktsiaseltsidel ainult praegu saajaprotsendilisel riigikapital, edaspidi muutuvad nad erakapitaliga segaettevõteteks. Käesoleva otsusega me keelame eraettevõtjatel kuulumise ettevõtte juhatusse. Tegelikult me rikume põhiseadusega tagatud püha omandiõigust. Kas komisjon on seda küsimust sisuliselt arutanud?

Ü. Aaskivi

Sellisel ei arutanud redaktsioonikomisjon punkti 2. Komisjon pidas oma kõige olulisemaks ülesandeks viia eelnõu tekst niisugusesse redaktsiooni, et kõigil saadikutel oleks võimalus väljendada oma suhtumist eelnõusse või selle eri punktidesse hääletamise teel. Kui härra Koisil on probleeme punkti 2 osas, siis jääb tal üle valida, kas alternatiiv 1 või alternatiiv 2 ja seda on võimalik tal väljendada hääletamise teel. Kui need ettepanekud võidavad, siis probleeme punktiga 2 meil tänasel istungil enam ei ole. Kui võidab punkt 1, siis on võimalik rahvasaadik Koisil väljendada oma arvamust eelnõu hääletamisel tervikuna.

Juhataja

Suur tänu, Ülle Aaskivi! Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Ma pean ütlema, et dokumendiga on vaja põhjalikult tutvuda, ja kui seda on tehtud ning autorite eesmäärke täielikult mõistetud, siis langevad ka paljud küsimused ära. Ma mõtlen eriti just viimast küsimust.

Lugupeetud Tõnu Anton, kas õiguskomisjon oleks valmis praegu avaldama oma seisukohta või soovib ta enne tutvuda laekunud ettepanekutega ja pärast vaheaega esineb kaasettekandega? Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Me peaksime otsustama selle, millal lõpeb võimalus esitada parandusettepanekuid. Õiguskomisjon vaataks meeeldi laekunud parandusettepanekud läbi, kui neid rohkem enam tulla ei saaks. Vaadates läbi juba laekunud parandusettepanekuid, peaks õiguskomisjon uute parandusettepanekute korral läbivaatamist ikka ja jälle otsast alustama.

Juhataja

Suur tänu, Tõnu Anton! Pärast seda haamrilööki, kui hääletusele läheb esimene parandusettepanek, ei tohi enam esitada parandusettepanekuid.

Kuidas on kaasettekandega? Kas õiguskomisjon soovib või ei soovi seda esitada või jääb see hiljemaks?

T. Anton

Õiguskomisjon palub teha 15 minutit vaheaega selleks, et pidada nõu. Pärast vaheaega teeme teatavaks õiguskomisjoni kui autori seisukoha.

Juhataja

Tõnu Anton, kas selline pakkumine võiks olla vastuvõetav, et me peaksime niikaua läbirääkimisi, s.t. kuni kella 12-ni, ja siis sellel vaheajal ehk õnnestub teil ka töö ära teha? On see vastuvõetav?

T. Anton

Täna! Kell 12 toimub õiguskomisjoni istung. Vaadatakse läbi põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamist käsitleva otsuseprojektiga kaasnevad probleemid.

Juhataja

Suur tänu! Läbirääkimised jätkuvad. Jaak Allik!

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud rahvasaadikud! Ma tahaksin juhtida tähelepanu kahele momendile selles otsuses, mille suhtes on võib-olla kõige rohkem kaksipidi arvamusi, ja kaht asja pisut selgitada.

Mis puudutab otsuseprojekti 1. punkti põhiteksti, mille kohaselt tuleb panna Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud põhiseaduse eelnõu koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga rahvahääletusele, siis ma tahaksin juhtida tähelepanu sellele, et niimoodi käitudes või mainitud punkti põhitekstina vastu võttes läheme otsesesse vastuollu esmaspäeval meie oma saalis saavutatud kokkuleppega, millega kõik olid nõus. Keegi ei protesteerinud selle vastu, et me rakenduseseadust arutame eraldi. Tegelikult ei ole me läbirääkimiste käigus rakenduseseadust üldse puudutanud. Rakenduseseaduse kohta ei ole ühtegi küsimust sisuliselt esitatud ja tema panek otse rahvahääletusele, ilma et Ülemnõukogu oleks teda arutanud, olukorras, kus üks osa temast või tegelikult kogu tekst ei ole saanud assamblees isegi pooli hääli (nimelt sai rakenduseseadus tervikuna 28 ja üks osa 20 häält), on minu meelest Ülemnõukogu poolt äärmiselt vastutustundetu. Seetõttu talitaks õiguskomisjon minu meelest korrektselt ja vastavalt sellele, millest esmaspäeval saalis juttu oli, kui ta põhiteksti võtaks ise tagasi ja jätkaks kaks alternatiivi. Me oleme tõesti arutanud ainult küsimust, kas põhiseadus panna rahvahääletusele või mitte. Rakenduseseaduse juurde tuleks tulla eraldi tagasi.

Nüüd teine moment, see maikuu, mille kohta härra Kork küsis, kas panna see tähtaeg eraldi hääletusele või mitte. Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele, et redaktsioonikomisjon pidas seda tähtaega sisse pannes silmas ajakirjanduses kõlama hakanud etteheiteid.

Süüdistatakse tervet Ülemnõukogu või üksikuid saadikugruppe või üksikuid saadikuid tahtlikus venitamises kogu selle rahvahääletuse protseduuriga. Ma isiklikult ei ole kohanud ühtegi Ülemnõukogu saadikut, kes tahtlikult venitaks ja sooviks, et see hääletus oleks sügisel või järgmisel aastal jne. Me kõik lähtume sellest, et põhiseaduse eelnõu oleks niisuguses konditsioonis, et rahvas võiks ta tõesti vastu võtta, et ta läheks läbi. Seetõttu on minu meelest väga oluline – ütleme täiesti selgelt – teha kõik, et see hääletus toimuks maikuus. Kui aga tekivad tehnilised probleemid, viivitused, siis me otsustame juba konkreetselt.

Härra Korgi poolt nõutud eraldi hääletamine peegeldub tegelikult selle otsuse punktis 3, kus me kohustame Ülemnõukogu Presiidiumi esitama meile eelnõu rahvahääletuse päeva määramise kohta. Praegu soovitame, et see päev oleks mais. Kui Ülemnõukogu Presiidium ühe või teise põhjendusega ütleb meile, et see on kas aprill või juuni, siis otsustame päeva ikkagi hääletuse teel siin saalis. Mina ei näe siin mingit ohtu, me ei langeta mingit kuupäevalist otsust, me väljendame oma tahet mitte venitada kogu selle protseduuriga.

Kolmandaks, ma tahaksin väga toetada härra Kase ettepanekut, et juhul, kui me saadame eelnõu Põhiseaduse Assambleele tagasi, siis oleks hea, kui assamblee esimees härra Anton ütleks meile mingi aja või vormi, kuidas Ülemnõukogu saadikud saaksid oma ettepanekuid esitada või sõnavõttudes tehtud ettepanekuid stenogrammiliselt kontrollida. Siis teaks iga saadik täna või esmaspäeval saalist lahkudes, et tema ettepanekud on sellises vormis, nagu ta on soovinud, assambleele edastatud. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Valeri Kois!

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma oleksin piirdunud küsimusega kohapealt ega oleks tulnud kõnetooli, kui poleks kuulnud pr. Aaskivi vastust ja seda enam hr. spiikri märkust.

Mulle nimelt näib, et pole päris õige, et me seaduseelnõu ühte alternatiivi toome sisse midagi põhiseadusevastast ja pärast tahame asja lahendada üksnes hääletamisega saalis. Mis aga saab, kui saal probleemid selgelt ei orienteeru ja alternatiivi vastu võtab? Miks me üldse tekitame mingisuguseid probleeme? Kui juba oleme parlament, käigem seadustega korrektselt ümber, liiati veel siis, kui tegemist on riigi põhiseaduse või selle eelnõuga.

Seepärast mulle näib, et dokumendid, olgu need pealegi projektid, mida me hääletame, ei tohi mingil määral olla vastuolus põhiseaduse eelnõuga. Vastuolusid ei tohi sisse programmeerida,

kuid siin need juba sisalduvad. Punktis 2 keelatakse tervel hulgal isikutel töötada mitmesugustel ametikohtadel, kuuluda riigiettevõtete, sealhulgas riiklike aktsiaseltside juhatusse või haldusnõukogusse. Riigiettevõtete haldusnõukogude suhtes probleeme ei ole. Kui riik või kõrgeim seadusandlik organ midagi keelab, on tal selleks täielik õigus. Keelaku kas või punapeadel juhatuses osaleda. Riigil on see õigus. Teine asi on see, kas säärast tegu pärast peetakse demokraatlikuks või mitte.

Mis aga puudutab riiklike aktsiaseltsi, siis siin on küsimus keerulisem. Jah, käesoleval hetkel on nad 100%-liselt riiklikud, ent tarvitseb ainult tulevasel Riigikogul või veel kellelgi alustada privatiseerimist ning aktsiaettevõtet müüa kas või üks aktsia, kui ettevõttele jääb ainult riikliku ettevõtte nimi, tegelikult muutub ta kahe omaniku – riigi ja eraettevõtja – segaettevõtteks. Ja sellel eraettevõtjal on õigus saata aktsiaseltsi juhatusse keda tahes. Selle õiguse me kuulutasime põhiseaduse eelnõus pühaks omandiõiguseks. Kui me praegu jätame need sõnad sisse, astume juba aegsasti konflikti tulevase põhiseadusega. Ärgem siis pärast rääkigem, et meil on omandi püha.

Teen ettepaneku muuta redaktsioonikomisjoni esitatud eelnõu, jättes punktist 2 välja sõnad "sealhulgas riiklike aktsiaseltside". Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, Valeri Kois! Ma arvan, et kõige paremat nõu saaksite Ülle Aaskiviga töö korras konsulteerides. Ülle Aaskivi, palun selgita veel kord hr. Valeri Koisile asjaolusid. Tundub, et ta lihtsalt ei mõistnud selle ülesehituse konstruktsiooni.

Lugupeetud rahvasaadikud! Kes soovib veel arvamust avaldada? Kas loeme läbirääkimised lõppenuks?

Kohaloleku kontroll. Kohal on 72 rahvasaadikut, puudub 26.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised käesoleva päevakorra punkti kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 62 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Läbirääkimised lõpetatakse.

Kolleegid, lugupeetud Tõnu Anton, ma teeksin ettepaneku praegu vaheaeg kuulutada ja vastavalt ka varem alustada. Kas sobib? Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud õiguskomisjoni liikmed, palun koguneda tuppa 264! Alustame õiguskomisjoni istungit. Täna!

Juhataja

Istung jätkub 12.00.

V a h e a e g

Juhataja

Kolleegid, palun asuge töökohtadele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 66 rahvasaadikut, puudub 32. Lugupeetud kolleegid, enne kui me jätkame päevakorraga, on mul au teile teatada, et meie rōdul viibib tema keiserlik kõrgus Otto von Habsburg, europarlamenti saadik. Tervitame teda! (Aplaus.)

Ma tänan! Kas õiguskomisjoni liikmed on juba saalis?

Tundub, et õiguskomisjoni liikmed on veel tulemata. Seni ma täpsustan asjaolusid. Meil on ära kuulatud kõik ettekanded peale õiguskomisjoni oma. Kui õiguskomisjon on oma töö lõpetanud, palume kaasettekannet tema esimehelt Tõnu Antonilt, siis hakkame langetama otsuseid laekunud parandusettepanekute kohta ning valime välja alternatiivid. On võimalik, et alternatiivide kohta laekub veel parandusettepanekuid. Nagu öeldud, võite viimase parandusettepaneku esitada kuni esimese hääletusvooruni, millal hakatakse läbi hääletama parandusettepanekuid. Nagu ma ütlesin, sisuliselt kuni esimese haamrilöögini. Ma palun kaasettekandeks kõnetooli õiguskomisjoni esimehe hr. Tõnu Antoni!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjon kui autor tänab redaktsioonikomisjoni kui juhtivkomisjoni selle eest, et õiguskomisjoni otsuseprojekt põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest on säilitanud oma põhisisu ja hõlmab nüüd ka ettepanekuid, mida te tegite. Lisaks neile ettepanekutele, mis on ühes või teises vormis koondatud teie ees olevasse projekti, olid õiguskomisjoni koosolekul läbivaatamisel veel mõned täiendavad ettepanekud. Ma loen need ette ja teen teile teatavaks õiguskomisjoni seisukoha.

Kolleeg Hallaste on tuletanud meelde varasemat ettepanekut lisada projekti punkti 1 esimese alternatiivi sõnad "1992. aasta maikuus". Õiguskomisjon on seisukohal, et selle täienduse peaks tegema. Seega jääb tekst: "Panna Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga rahvahääletusele 1992.

aasta maikuus." Ja esimene alternatiiv, lõige 1: "Panna Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele 1992. aasta maikuus."

Kolleeg Koisilt oli ettepanek muuta punkti 2. Ja nimelt teha selles tekstis, mis on esitatud assamblee 28. veebruari otsuse alusel, muudatus, jättes ära teksti lõpust sõnad "riigiettevõtte, sh. riikliku aktsiaseltsi juhatusse või haldusnõukokku". Tekst lõpeks siis sõnadega "Riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale". Õiguskomisjon on seisukohal, et selle ettepaneku sisuline arutamine väljuks nendest raamidest, mille suhtes Ülemnõukogu põhimõtteliselt kokku leppis. Pealegi on õiguskomisjon seisukohal, et otsuseprojekti punkti 1 ja selle alternatiivide hääletamisel lahendatakse suure tõenäosusega ka küsimus, milles hr. Kois on oma ettepaneku teinud.

On ka kolmas ettepanek ja see on kolleeg Leissonilt. Ma loen sellegi teile ette. Lisada punktile 3 teine lõige: "Eesti Vabariigi Valitsusel esitada Ülemnõukogu 70. istungjärgul ettekanne olukorrast riigis." Ja edasi märkus: "Sellest oleneb rahvahääletuse läbiviimise aeg ja võimalused." Õiguskomisjon ei pidanud tehtud ettepanekut aktsepteerimise vääriliseks, leides, et see ei kuulu kõnealuse otsuseprojekti koosseisu. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et küsimusi ei ole. Ma tänan!

Lugupeetud kolleegid, ära on kuulatud kõik ettekanded ja läbirääkimisi peetud. Aeg oleks minna lõppsõnade juurde. Lõppsõnades selgitavad ettekandjad meile veel kord täpselt ja konkreetselt, millised parandusettepanekud võivad minna asjaosaliste tahtel täiskogus hääletamisele. Ma palun kõigepealt kõnetooli pr. Ülle Aaskivi!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Ma olen seisukohal, et kuna õiguskomisjon eelnõu autorina aktsepteeris hr. Hallaste ja "Isamaa Ühenduse" ettepaneku lisada p. 1 esimesse alternatiivi sõnad "1992. aasta maikuus", siis redaktsioonikomisjon selles probleemi ei näe. Nagu ma juba enne ütlesin, ei arutanud redaktsioonikomisjon neid ettepanekuid ainult seepärast, et pidas vajalikuks lisada eelnõu punktile 1 teine alternatiiv.

Juhataja

Kas ma võin veidi häirida? Illar Hallaste, kas see on kooskõlastatud? Ei ole probleemi? Täiskogus hääletusele ei pane? Arvestatud. Tänan!

Ü. Aaskivi

Kuidas juhataja peab ise vajalikuks, kas hääletame enne läbi ja teeme konkursi eelnõu punktis 1 või hääletame eelnevalt läbi ka punkti 3 puudutavad ettepanekud, kui rahvasaadikud seda soovivad. Nimelt on punktis 3 seni nii õiguskomisjoni kui ka redaktsioonikomisjoni poolt arvestamata jäänud hr. Reinsoni ja "Isamaa Ühenduse" ettepanekud asendada seal nimetatud 70. istungjärk kas siis 68. või 69. istungjärguga.

Juhataja

Minule, kolleeg Ülle Aaskivi, tundub, et otstarbekam ja loogilisem oleks alternatiivid läbi hääletada ja siis tulla parandusettepanekute juurde. Me võime aega kokku hoida.

Ü. Aaskivi

Jah, ma olen samal seisukohal. Järelikult teen redaktsioonikomisjoni poolt ettepaneku viia läbi punkti 1 põhiteksti alternatiivide konkursshääletus.

Juhataja

Suur tänu! Peet Kask, kas vaheajasoov jääb jõusse? Ei jää jõusse. Kolleegid, ma teen sellise ettepaneku, et me viiksime läbi punkti 1 alternatiivide konkursshääletuse meile tuntud vanal viisil. Sellega meil ei ole peaaegu kunagi eksitusi olnud. Kolm hääletusvooru, arvesse lähevad ainult poolthääled ja konkursi võidab see alternatiiv, mis saab kõige rohkem poolthääli. Valida on põhiteksti, 1. alternatiivi ja 2. alternatiivi vahel. Kas on mõistetav ja vastuvõetav? On.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 24. Tiit Made!

T. Made

Austatud eesistuja! Meil on ju varem olnud niisugune komme, et me selgitame alternatiivide hulgast võitja ja see hakkab siis konkureerima põhitekstiga. Näiteks oli nii kodakondsuse seaduse puhul. Kas me ei võiks ka täna teha kõigepealt vahet esimese ja teise alternatiivi vahel ja siis panna see põhitekstiga konkureerima? Aitäh!

Juhataja

Võib nii, võib naa. Ma ei näe põhimõtteliselt mitte mingisugust vahet, absoluutselt mitte mingisugust vahet. Aga me peame sellisel juhtumil tegema ühe hääletusvooru juurde.

T. Made

Ei. Vastupidi, me saame läbi kahe hääletusvooriga, muidu on meil vaja kolm hääletusvooru. Ja siin on suur põhimõtteline vahe, hr. Nugis.

Juhataja

Minul ei ole selle vastu midagi. Peet Kask!

P. Kask

Austatud hr. spiiker! Niimoodi, nagu hr. Made selgitas, hääletatakse parandusettepanekuid. Kui aga komisjon ise on alternatiivid sisse toonud, siis minu arvates võiks neid käsitleda võrdsetena või vähemasti küsida, mida komisjon arvab.

Juhataja

Mina isiklikult olen ka seda meelt, et tuleks läbi viia konkurss ja vähemasti pr. Ülle Aaskiviga on mul see tegevus kooskõlastatud. Nii et jääb konkurss. Lepime kokku, et viimast korda annab mulle hinnalist nõu Illar Hallaste. Illar Hallaste!

I. Hallaste

Aitäh, härra juhataja! Kui me tuletame meelde kodakondsuse seaduse rakendamise otsust, siis oli alternatiivid sisse kirjutatud juba eelnõu esitaja, mitte ainult komisjon, ja me tegime niimoodi, nagu hr. Made ütles. Jääme endise kava juurde. Tähendab, selgitame, kumb alternatiividest on tugevam ja see läheb konkureerima põhitekstiga. See võtaks ära manipuleerimise võimaluse.

Juhataja

Kolleegid! Ma palun väga, ärge mulle enam nõu andke! Mul on ikka pisike õigus valikut teha. Mina otsustan konkursi kasuks, olenemata sellest, kuidas asi oli korraldatud kodakondsuse seaduse lahenduskäikude otsimisel. Ma ei näe üldse eksituse võimalust. Igal juhul on nii lihtsam valikut teha. Konkursile läheb esimesena põhitekst, siis esimene alternatiiv, siis teine alternatiiv. Arvesse lähevad poolthääled, igas hääletusvoorus on igal rahvasaadikul üks hääl. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on põhiteksti poolt? Palun hääletada! Selle poolt on 19 saadikut.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on esimese alternatiivi poolt? 11 poolthäält.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on teise alternatiivi poolt? 50 poolthäält.

Konkursi võitis teine alternatiiv.

Nüüd ma palun uuesti kõnetooli pr. Ülle Aaskivi. Jätkame parandusettepanekute läbiarutamist lõppsõna käigus.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonikomisjon on seisukohal, et kuna võitis teine alternatiiv, siis on võitnud ka punkti 2 alternatiiv. Seega langeb punkt 2 otsusest välja ja praegusest punktist 3 saab punkt 2. Punkti 2 suhtes ettepanud täienduste hääletamist ei pea redaktsioonikomisjon vajalikuks.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kas kõik on selge? Jätkame!

Ü. Aaskivi

Punkti 3 kohta on esitanud parandusettepanekuid "Isamaa Ühendus" ja hr. Reinson, samuti hr. Leisson. Kas hr. Reinson soovib oma parandusettepaneku hääletamist?

Juhataja

Ei soovi.

Ü. Aaskivi

Kas "Isamaa Ühendus" soovib? "Isamaa Ühendus" teeb ettepaneku asendada punktis 3 mõiste "70. istungjärk" mõistega "59. istungjärk". Et igal saadikul oleks selge, mille poolt või vastu ta hääletab, siis ma tuletan meelde, et praegune istungjärk on 67. istungjärk. Siis tuleb 68. istungjärk. Seejärel tuleb nädal, kus Ülemnõukogul plenaaristungeid ei ole. "Isamaa Ühendus" peab silmas, et Ülemnõukogu Presiidium peaks pärast seda istungitevaba nädalat esitama Ülemnõukogule eelnõu rahvahääletuse aja ja läbiviimise korra kohta. See ei tähenda veel sugugi, et sellel istungjärgul hakatakse asja arutama, vaid Ülemnõukogu Presiidiumile antud aega lihtsalt lühendatakse. Kas ma saan õigesti aru "Isamaa Ühenduse" ettepaneku sisust?

Juhataja

Suur tänu, kolleegid! Kas kõik mõistavad saadikurühma "Isamaa Ühendus" parandusettepaneku sisu ja mõtet? Mõistavad. Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on saadikurühma "Isamaa Ühendus" parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 26 rahvasaadikut, vastu on 56, erapooletuid on 6. See ettepanek ei leidnud toetust.

Jätkame, Ülle Aaskivi!

Ü. Aaskivi

Jäänud on üks redaktsioonikomisjoni ettepanek, s.o. lisada punkt 4 sõnastuses, mis võimaldaks avaldada ajakirjanduses põhiseaduse eelnõu ja rakendusseaduse eelnõu sellisel kujul, nagu assamblee on selle praeguseks Ülemnõukogule esitanud, samuti juristide ekspertgrupi poolt tehtud alternatiivettepanekud, mida assamblee veebruarikuus hääletas.

Juhataja

Üks hetk, Ülle Aaskivi! On laekunud veel ka Vello Pohla parandusettepanek. Arutame selle enne läbi!

Ü. Aaskivi

Vabandust, ma unustasin hr. Leissoni ettepaneku, mis käis ka punkti 3 kohta. Hr. Leissonit ei ole, ei saa küsida, kas ta jääb oma ettepaneku juurde. Tema tegi ettepaneku lisada punktile 3 lõige 2: "Eesti Vabariigi Valitsusel esitada Ülemnõukogu 70. istungjärgul ettekanne olukorrast riigis." Ma arvan, et kuna me ei saa rahvasaadikult lõplikku seisukohta küsida, siis jääb ettepanek jõusse. Oma suhtumist ettepanekusse saavad saadikud väljendada hääletamise teel.

Juhataja

Kas kõik mõistsid rahvasaadik Leissoni ettepanekut? Juhan Telgmaa, seesama teema leiab kajastamist ka ühes teises päevakorrapunktis, kuid see ei anna praegu põhjust Enn Leissoni ettepanekut tagasi lükata. Me paneme selle ettepaneku hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Enn Leissoni parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle poolt on 11 rahvasaadikut, vastu on 34, erapooletuid on 12. Enn Leissoni parandusettepanek ei leidnud toetust.

Ülemnõukogu töö parandamiseks tehtud ettepanekute hulgas arutati ka seda, et peaminister peaks esinema Ülemnõukogu ees samasuguse ettekandega, nagu Enn Leisson nõudis. Nii et see on juhuslik kokkulangemine. (Hääled saalist.)

Hääletamise ajal ei tohi saadikud kommenteerida, aga see ei käi spiikri kohta. (Naer saalis.)

Läheme edasi! (Hääled saalist.)

Ü. Aaskivi

Lugupeetud spiiker viitas veel hr. Pohla ettepanekule, kuid kui ma saan asjast õigesti aru, siis on see ettepanek mõeldud juhuks, kui Ülemnõukogu otsustab saata eelnõu assambleele tagasi, et siis assamblee saaks seda arvestada. Kas ma saan õigesti aru, hr. Pohla? Ettepanek on selline: "Lisada põhiseadusele eraldi peatükk keskkonna- ja looduskaitse kohta, mis kajastaks lähiaegade põhiprobleemi, seda, millised peavad olema inimese, ühiskonna ja majanduse põhimõttelised hoiakud, väärtused ning kohustused, et vältida ähvardavat ökokollapsit, et inimkond jääks ellu ja säiliks elu planeedil Maa. Eesti näitaks oma põhiseadusega eeskuju kogu ülejäänud maailmale."

Ma tahan selle ettepaneku kommentaariks öelda, et kui see oleks meile laekunud eile, siis oleks redaktsioonikomisjon selle ette valmistanud tabeli osas, kus on öeldud, et ettepanekud ei vasta reglemendi nõuetele ja ei käi käesoleva otsuseprojekti kohta. Ettepanek käib põhiseaduse eelnõu kohta, mida Ülemnõukogu ei ole sisuliselt arutanud ega parandanud. Kuid ma kinnitan, et see läheb võrdselt kõigi teiste ettepanekutega assambleele tagasi, kui Ülemnõukogu nii otsustab.

Juhataja

Panen hääletusele või ei pane? Ei pane.

Ü. Aaskivi

Hr. Pohla ei nõua. Nii, nüüd oleme jõudnud p. 4 juurde.

Juhataja

Üks hetk! Kas on probleeme, Tõnu Anton?

T. Anton

Punkti 4 kohta palub õiguskomisjon kui autor võimalust avaldada oma arvamust.

Juhataja

Selge! Teeme siis niimoodi, Ülle Aaskivi, et käsitleme kõiki teisi parandusettepanekuid kuni punktini 4.

Ü. Aaskivi

Selliseid parandusettepanekuid rohkem alles jäänud ei ole, kui keegi saalist ei avalda protesti. Ka mina tahtsin ettepaneku teha, et p. 4 osas annaks oma kommentaari õiguskomisjon. Redaktsioonikomisjon leiab, et saadikutel on hääletamisega võimalik väljendada oma suhtumist sellesse, kas avaldada eelnõu praegune vahevariant või mitte.

Juhataja

Suur tänu! Lõppsõnade ettekandmine jätkub. Ma palun kõnetooli Tõnu Antoni!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Viimase sõna ütleme kindlasti hääletamise teel ja seetõttu ei esine ma lõppsõnaga, vaid ütleksin edasi õiguskomisjoni kui autori seisukoha punkti 4 kohta. Punktil 4 on otsene seos punkti 1 kolme variandiga. Olukorras, kus me valisime kolmanda variandi, on see kirjas teise alternatiivina. Ma soovin õiguskomisjoni nimel meelde tuletada, et assambleel tuleb 13. aprilliks esitada Ülemnõukogule põhiseaduse eelnõu uus redaktsioon. Kas punkti 4. vastuvõtmise tulemusena ei kujune nii, et järjekordselt avalikustatakse variant, mis ei ole lõplik, sest 13. aprillil on Ülemnõukogus juba põhiseaduse eelnõu uus redaktsioon? Tänan!

Juhataja

Tõnu Anton, see siiski oli lõppsõna, sest muid arvamused ei ole enam võimalik esitada. Kolleegid, minu arvates on läbirääkimised lõppenud, rohkem ei ole midagi lausuda. Küll võivad fraktsioonide volitatud esindajad paluda ka oma arvamust avaldada lõppsõna vormis kolme minuti jooksul.

Indrek Toome, protest!

I. Toome

Eile arutati asja redaktsioonikomisjonis. Ma ei saa aru, miks pidi õiguskomisjon praegu kommenteerima punkti 4 sõnastust ja nii-öelda tegema propagandat selle vastu. Me oleksime pidanud kohe asuma hääletama redaktsioonikomisjoni poolt esitatud teksti. Igal Ülemnõukogu liikmel on võimalus just hääletamise kaudu avaldada oma arvamust selle teksti kohta. Nii et see oli minu protest.

Juhataja

Hr. Zöbin, meil on läbirääkimised lõppenud. Mille kohta teie protesti esitate? Ma sõna küll ei anna rohkem kellelegi.

Hr. Anton, pr. Aaskivi, ma palun reageerida!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonikomisjon esines juhtivkomisjoni rollis, õiguskomisjon aga autori rollis. Järelikult on mõlemal komisjonil oma sõna öelda kõigi ettepanekute kohta. Selline on ka redaktsioonikomisjoni seisukoht. Aitäh!

Juhataja

Tõnu Anton!

T. Anton

Suuremate pahanduste ärahoidmiseks võtan ma loomulikult kõik oma sõnad tagasi, sest nende mõttest said kõik niikuinii aru. (Naer ja aplaus.)

Juhataja

Ülle Aaskivi, laekus veel üks parandusettepanek. Ma siiski väga paluksin, et rahvasaadikud reageeriksid ikka õigel ajal. Palun tule ette, Ülle Aaskivi! Sergei Sovetnikovi parandusettepanek n.-ö. veel viimasel hetkel, kommenteerige seda, palun. Originaalkeeles kõlab ta niimoodi: "Дополнение к пункту 4" (täiendus 4. punkti). Õigupoolest peaks see nüüd olema 3. punkt. "Опубликовать для обсуждения и.т.д." (Avaldada arutamiseks jne). Ma ei saa päris hästi aru.

Ü. Aaskivi

Hr. Sovetnikovilt on tulnud ettepanek ilmselt juhuks, kui otsustatakse lisada punkt 4. Siis tuleks tema arvates täiendada teksti sellega, et eelnõu mitte ainult ei avaldata, vaid avaldatakse aruteluks. Redaktsioonitoimkond eile arutas seda küsimust ja otsustas seda sõna mitte lisada. Otsus tehti häälteenamusega. Kui aga hr. Sovetnikov nõuab selle ettepaneku läbihääletamist, siis kerkib jälle protseduuriline küsimus: kas me enne üldse lisame sellise punkti, mis praegu on p. 4, ja siis asume seda parandama või hääletame enne parandust? Kas me üldse lisame sellise punkti või mitte?

Juhataja

Kõigepealt me arutame, kas me lisame punkti 4. Indrek Toome!

I. Toome

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Ma võtan oma protesti tagasi. Ma usun, et saal sai aru, millepärast ma protestisin. Aitäh!

Juhataja

Kuidas jääb punktiga 4?

Ü. Aaskivi

Ka teen ettepaneku kõigepealt hääletada põhimõtteliselt läbi, kas peetakse vajalikuks sellise punkti lisamist olukorras, kus on võitnud teine alternatiiv, ja kui peetakse vajalikuks, siis hääletada, kas praegusesse teksti on vaja lisada täiendus, mida pakub hr. Sovetnikov.

Juhataja

Suur tänu, Ülle Aaskivi. Me viime läbi need kaks hääletusvooru ja vajaduse korral teeme veel koostööd.

Lugupeetud kolleegid! Meil tuleb langetada lihthäälteenamusega praegu otsus, kas kõnealusele otsuseprojektile lisada p. 4. (Minu meelest on ta nüüd järjekorras p. 3.) Kas kõik said aru, et me räägime nüüd punktist 3? Järjekord on muutunud. Kõik mõistavad? Algab ta sõnadega: "Avaldada Põhiseaduse Assamblee poolt ..."

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lisada otsuseprojektile punkt 3? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 34 rahvasaadikut, vastu 22, erapooletuid on 9. Otsus on vastu võetud, punkt 3 lisatakse.

Nüüd siis, kolleegid, tuleb hääletamisele Sergei Sovetnikovi parandusettepanek. Kas kõik mõistsid Sergei Sovetnikovi parandusettepaneku sisu? Ülle Aaskivi!

Ü. Aaskivi

Kuna võitis ettepanek, et selline tekst lisatakse, siis ma sooviksin põhjendada, mis kaalutlustel redaktsioonikomisjon analoogilise ettepaneku eile oma istungil tagasi lükkas.

Jutt on aruteluks avaldamisest. Kui te nüüd tähelepanelikult loete teist alternatiivi, mis on meie konkursi võitnud, siis näete, et meie eelnõus ei sisaldu protseduuri, mis järgneks sellele,

kui me avame mingisuguse arutelu. Kes töötaks ettepanekud läbi, kuhu need läheksid? See eeldab juba täiendavate punktide lisamist, mida meie praeguses otsuseprojektis ei ole. Sellepärast ja ainult sellepärast lükkas redaktsioonikomisjon selle ettepaneku eile tagasi.

Juhataja

Suur tänu, kolleegid! Palun jääme korrektselt reglemendi nõuete juurde. Päris kindlasti ei anna ma sõna, kui see ei ole reglemendiga kooskõlas. Sergei Sovetnikovil on õigus, see on tema parandusettepanek. Kui veel laekub parandusettepanekuid, võtame need vastu. Muid arvamusi, näiteks kas projekt on hea või halb, ei ole lubatud avaldada. Sergei Sovetnikov!

S. Sovetnikov

Lugupeetud kolleegid! Eile, kui me arutasime otsuseprojekti komisjonis, oli endine tekst, s.t. avaldada rahvale tutvustamiseks ja arutamiseks. Aga pärast oli hääletamine, mina koos Israeljaniga olime selle poolt, et sõna "arutamiseks" jääks teksti. Mina nõuan praegu hääletamist!

Juhataja

Ma panen ettepaneku hääletamisele. Kas kõik mõistavad Sergei Sovetnikovi parandusettepaneku sisu? Mõistavad. Panen hääletusele. Ei mõista? Ülle Aaskivi, kuna tekst on praegu sinu käes, tule ja loe see selgelt veel kord kõva häälega ette, et kõik mõistaksid, milles seisneb Sergei Sovetnikovi parandusettepaneku sisu!

Ü. Aaskivi

Sergei Sovetnikov teeb ettepaneku sõnastada p. 4 selliselt: "Avaldada Põhiseaduse Assamblee poolt Ülemnõukogule esitatud põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning Ülemnõukogu poolt moodustatud juristide ekspertgrupi alternatiivettepanekud aruteluks ajalehtedes "Rahva Hää!" ja "Estonija". Kas ma sain õigesti aru, hr. Sovetnikov? Lisada pärast sõna "alternatiivettepanekud" sõna "aruteluks".

Juhataja

Kas kõik mõistavad? Juhan Telgmaa mõistab? Ei mõista! Kellel veel küsimusi on? Me selgitame, me ei ava uut läbirääkimiste vooru. Ülle Aaskivi, palun uuesti selgitada!

Ü. Aaskivi

Ma ei saa tõesti aru, milles on probleem! Ma selgitasin seda, miks redaktsioonikomisjon seda ettepanekut nende sõnade lisamiseks eile häälteenamusega ei aktsepteerinud. Põhjus oli selles, et kui me lisame sõna "aruteluks", siis igasugusele arutelule peab järgnema ka konkreetne viide selle kohta, kes võtab arutelu tulemused kokku, kuidas toimub järgnev protseduur. Selliseid punkte meie praeguses eelnõus ei ole, neid ei ole esitanud redaktsioonikomisjon ega õiguskomisjon, sellepärast ei pidanud me vajalikuks mainitud sõna lisamist. Kui eelnõud praegusel vahepealsel kujul Ülemnõukogu otsuse alusel avaldatakse ja selle peale laekuvad kodanike kirjad, siis loomulikult lähevad need assamblee redaktsioonitoimkonnale. Selles ei ole probleemi, aga arutelule viitamist redaktsioonikomisjon vajalikuks ei pidanud.

Juhataja

See on redaktsioonikomisjoni seisukoht. Kolmas punkt on sisse hääletatud sellises redaktsioonis, nagu ta on. Sergei Sovetnikov on esitanud oma parandusettepaneku. Hääletame läbi. Ma palun jääda reglemendi piiridesse. Vladimir Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Asi on selles, et me rikume reglementi. Härra juhataja peaks tähelepanelik olema! Te andsite redaktsioonikomisjoni esimehele sõna, et ta põhjendaks, miks üks või teine parandus sisse ei läinud. Läbirääkimised on tõepoolest lõppenud. Kui aga ettepaneku oponentidele antakse sõna oma seisukoha selgitamiseks, siis teie, härra juhataja, peate andma ka autorile võimaluse öelda, miks ta nõuab oma paranduse hääletamist.

Juhataja

Täna, lükan tagasi selle protesti, sest Ülle Aaskivi ei ole oponent, vaid on ettekandja, kes esineb lõppsõnaga. Täna, Ülle Aaskivi, ma panen ettepaneku hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Sergei Sovetnikovi parandusettepaneku poolt?

Selle ettepaneku poolt on 18 rahvasaadikut, vastu on 41, erapooletuid on 3. See ettepanek ei leidnud toetust.

Kolleegid, ma loodan, et kellegi parandusettepanekut ei ole unustatud? Panen otsuseprojekti tervikuna hääletusele.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 rahvasaadikut, puudub 25.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamisest? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 63 rahvasaadikut, vastu on 4, erapooletuid on 5. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu teine lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkame vastavalt kinnitatud päevakorra ja asume arutama ühte katkestatud küsimust. Nimelt teisel lugemisel katkestati Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu arutamine. Palun kõnetooli õiguskomisjoni nimel ettekannet esitada õiguskomisjoni liikme Illar Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud hr. juhataja! Ma teeksin ühe märkuse, et õiguskomisjoni nimel esineb pärast kaasettekandega Tõnu Anton.

Juhataja

Mul läks suu sassi, ma kohe parandan.

I. Hallaste

Riigikogu valimisseaduse esimene lugemine toimus Ülemnõukogus 17. veebruaril käesoleval aastal. Vastavalt meie reglemendi § 11 lõikele 3 tuleb parandusettepanekud esitada arutamiseks järgneva istungjärgu viimase tööpäeva lõpuks. Seega oleksid pidanud kõik valimisseaduse parandusettepanekud laekuma õiguskomisjonile 27. veebruariks. Õigeaegselt esitati kaks ettepanekut ja õiguskomisjon aktsepteeris mõlemad.

Heino Kostabi tegi ettepaneku nende Eesti Vabariigi kodanike valimisõiguse teostamise kohta, kes elaval Petserimaal ja ida pool Narvat. See sõnastati § 6 lõikes 2 nii, nagu on teile teiseks lugemiseks väljajagatud uues variandis: "Eesti Vabariigi kodanikud, kes elavad Eesti Vabariigi territooriumi sellel poolel, mis käesoleval ajal ei allu Eesti Vabariigi

jurisdiktsioonile, hääletavad vastavalt valimisringkonnas nr. 7 ja 11." Sõnastuse juures lähtus õiguskomisjon analoogilisest sättest omandireformi aluste seaduses.

Teine parandusettepanek oli Jaak Allikult. Ta tegi ettepaneku jätta § 22 lõikest 2 välja lause: "Nimekirjade järjestus on kõigis valimisringkondades ühesugune." Selle lause mõte oli määrata, kuidas on nimekirjad järjestatud valimisedelil ja sellega kergendada valimiskomisjonil valimistulemuste selgitamist. Õiguskomisjon leidis, et kuna vastavalt eelnõu § 11 punktile 7 määrab valimisedelite vormi ja teksti Eesti Vabariigi Valimiskomisjon, siis ei pea neile sääraseid üksikasju valimisseadusega ette kirjutama.

Lisaks nendele parandustele muutus täielikult § 30, Riigikogu liikme volituste peatamine ja ennetähtaegne lõppemine. Muutmine oli tingitud soovist viia valimisseaduse eelnõu kooskõlla uue põhiseaduse eelnõu lõpliku tekstiga. § 20 esialgne sõnastus lähtus põhiseaduse eelnõu ühest varasemast variandist. Sisuliselt tähendab muudatus seda, et Riigikogu liikme volituste peatamine on piiratud ainult ühe juhuga, nimelt saamisega valitsuse liikmeks. Kõigil teistel juhtudel on tegemist Riigikogu liikme volituste ennetähtaegse lõppemisega. Vastavalt Põhiseaduse Assamblee juures töötanud õigusekspertide hinnangule kindlustab see asendusliikme seisundit ja väldib kahesuguste, alatiste ja ajutiste Riigikogu liikmete teket.

Vormilistest muutustest, võrreldes esimese lugemisega võiks mainida peatükkide arvu vähenemist ühe võrra, kuna kaks lühikest peatükki liideti üheks peatükiks, mis praegu on teine peatükk "Valimisringkonnad ja valimisjaoskonnad".

Möödunud istungjärgul, põhiliselt esmaspäeval ja teisipäeval, kuid ka sel istungjärgul on laekunud valimisseaduse kohta täiendavaid ettepanekuid. Need on teile välja jagatud eraldi lehenä. Nii, ma teeksin siinjuures ühe täienduse segaduste vältimiseks. Nimelt on nende laekunud ettepanekute esimesel leheküljel ära jäänud Andrus Ristkoki nimi, mis pidi olema § 2 lõike 1 parandusettepanekute juures. Praegu võib jääda mulje, et need on härra Jaan Lippmaa parandusettepanekud. See ei ole nii, need on Andrus Ristkoki parandusettepanekud § 2 lõike 1 kohta. Täna tuleks läbi hääletada mõningad alternatiivid või parandusettepanekud, mida nõuavad nende ettepanekute autorid, ja seejärel katkestada teine lugemine. Õiguskomisjon teeb ettepaneku määrata parandusettepanekute esitamise lõplikuks tähtajaks järgmine esmaspäev, mil need tuleks üle anda kella 18-ks, niisiis tööpäeva lõpuks. Siis oleks ehk võimalik järgmisel istungjärgul valimisseadus vastu võtta.

Kõigepealt tuleks panna hääletusele parandusettepanek § 6 osas. Siin on laekunud 3 erinevat ettepanekut.

Härra Telgmaa pani ette, et valimisringkondade arv peaks olema 22. Komisjon seda ei arvestanud, sest see muudab kogu süsteemi praegusega võrreldes. Samuti ei toeta ta teist

äärmust – proua Lauristini, härrade Veidemanni ja Tarandi ettepanekut – minna 4 valimisringkonna paale. Küll aga pidas komisjon vajalikuks panna põhiteksti alternatiivina hääletusele Kaido Kama ettepanek, et valimisringkondade arv võiks olla 9, lähtudes just mandaatide jaotusest. Nii saaksid ringkonnad enam-vähem ühesuurused. Muudatus puudutab ainult Tallinna, kus põhiteksti järgi on 4 valimisringkonda. Kaido Kama pakkumise järgi oleks valimisringkondi 2 ja kumbki neist oleks 12-mandaadiline. Mandaatide jaotus on praegu eeldatav, sest kodanike register ei ole veel valmis, kuid vastavalt valimiskomisjoni senise esimehe härra Truuvälja hinnangule on Kaido Kama arvutused enam-vähem õiged (plussmiinus üks mandaat).

Teine muudatus, mis tuleks valimisringkondades, oleks see, et põhiteksti valimisringkond nr. 8 (Järvamaa ja Lääne-Virumaa) läheks kaheks, Lääne-Virumaa liituks Ida-Virumaaga ning Järvamaa Harju ja Raplaga. Jutt on sellest, et ajalooliselt on Virumaa on olnud üks ning ta võiks ka üheks jääda. Ja see tuleks panna kõigepealt hääletusele.

Juhataja

Suur tänu, hr. Hallaste! Küsimused. Juhan Telgmaa!

J. Telgmaa

Mul on kolm täiesti tehnilist küsimust, mis ei tohiks üldse küsimuste arvele minna. Tähendab, ma ei näe otsust oma esimese parandusettepaneku kohta. See on vist läinud paljundamisel kaduma. Seda ma ei näe.

Teise lehekülje lõpus on millegipärast kirjutatud minu ettepanekusse osakonnad, liikumised, seltsid, aga mul on erakonnad, mitte osakonnad.

I. Hallaste

Kus kohas see on?

J. Telgmaa

See on teise lehe lõpus ja käib vist § 20 kohta. Vaat, kui pöörad selle paarislehekülje lahti, seal peavad olema erakonnad, mitte osakonnad. Genik Israeljani parandusettepaneku kohta pole samuti komisjoni otsust. Vist on paljundamisega midagi nihkunud või midagi selletaolist. Need otsused peaks ette lugema.

I. Hallaste

Mis puutub hr. Israeljani parandusettepanekusse, siis selles räägiti katkestamisest esimese lugemise lõpus. Kuna aga esimene lugemine toimus ära, siis polnud komisjonil põhjust otsust vastu võtta, see lihtsalt kanti tabelisse sisse. Mis puutub § 20, siis ilmselt on siin tõepoolest tegemist trükiveaga.

J. Telgmaa

Arvata võib jah.

I. Hallaste

Ja on mõeldud erakondi?

J. Telgmaa

See on see esimese lehekülje lõik.

I. Hallaste

Komisjon lõplikult seda küsimust ei otsustanudki. Siin ei ole tegemist veaga. Leiti, et valimisseaduses tuleb kindlaks määrata, millisel hetkel mandaatide jaotus tehakse, sest valijate ring võib ühel või teisel kuupäeval olla erinev. Ja sellepärast peab olema sees ka valimisringkondade jaotuse tegemise päev.

J. Telgmaa

Ka saan aru nii, et komisjoni otsus esitatakse suusõnal täiendavalt. Tänan!

I. Hallaste

Jah.

Juhataja

Suur tänu! Valeri Kois!

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! See küsimus on meil päevakorras või töös olnud juba üle aasta. Selle aja jooksul on esitatud mitu redaktsiooni. Tahan küsida niisugust asja. Pärast seda, kui olime arutanud valimisseaduse esimest redaktsiooni, tegin mina

ettepaneku valimiskampaania finantseerimise kohta. Esitasin selle kirjalikult härra Hallastele. Miks parandustest ja märkustest rääkides ei öeldud minu teksti kohta sõnagi? Tänan!

I. Hallaste

Kui ma õigesti mäletan, oli see vist veebruaris või koguni möödunud aasta mais, mil hr. Kois tõepoolest esitas parandusettepaneku selle valimisseaduse eelnõu kohta, mille oli esitanud menetlusse kristlik-demokraatlik saadikurühm. Kuna Ülemnõukogu, hääletades otsust valimissüsteemide kohta, pidas vajalikuks koostada valimisseadus hoopis teisel põhimõttel, kui selle oli koostanud kristlike demokraatide saadikurühm, siis langes see menetlusest välja. Praegune päevakorrapunkt tuli menetlusse pärast seda, kui Tõnu Anton esitas töörühma nimel uue valimisseaduse eelnõu teksti ja neid vanu parandusettepanekuid minu käes lihtsalt ei ole.

Mis puutub valimiskampaania finantseerimisse ja selle kindlaksmääramisse valimisseaduses, siis see küsimus oli juba ka esimese lugemise käigus üles kerkinud ja probleem on praegu selles, et väga raske on määrata ühe või teise asja hinda. Ma tõin tookord näite paberi kohta. Kui mingisugune erakond ostis paberit eelmisel aastal, siis ta sai selle kätte 1200 rubla tonn. Sel ajal, kui valimisseadus vastu võetakse, on paberi hind tunduvalt kõrgem, ja kui valimised toimuvad, on hind tõusnud veelgi.

Kui me kirjutame seadusse sisse, et valimiskampaaniaks ei tohi eraldada raha või et erakond ei tohi maksta raha rohkem kui teatud summa, siis sellisel juhul kerkib üles küsimus, millise hinnaga arvestada paberit, mis selle erakonna laos parasjagu seisab. Samamoodi võib näiteks tekkida väga palju õiguslikke vaidlusi selle üle, kas mingisuguse ruumi koosoleku pidamiseks tasuta andmine on valimiskampaania kaudne finantseerimine mingi asutuse poolt või mitte. Töörühm arutas kõiki sellega seonduvaid õiguslikke probleeme ning leidis, et praeguses olukorras ei ole võimalik valimisseaduses sõnastada mingeid piire, kuidas peaks käima valimiskampaania finantseerimine. Aga kui hr. Kois soovib esitada oma parandusettepanekut, siis juhul, kui täna katkestatakse, on tal aega selleks esmaspäeva õhtuni.

Juhataja

Suur tänu! Uno Ugandi!

U. Ugandi

Austatud spiiker, lugupeetud ettekandja! Valimisseadusest ei leia, kuidas koostatakse valijate nimekirjad. Seda esiteks.

Ja teiseks. Kui töömahukas on see protsess ja kui palju selle peale võib aega kuluda? Tänan!

I. Hallaste

Tõepoolest, valimisseadus ei käsitle valijate nimekirjade küsimust. See lahendatakse ära teiste seadustega, eelkõige põhiseadusega, kus on öeldud, et Eesti Vabariigi Riigikogu valivad hääleõiguslikud Eesti Vabariigi kodanikud. Vastavalt meie tänasele otsusele panna põhiseaduse eelnõu koos rakenduseseadusega rahvahääletusele maikuus tuleb põhiseaduse vastuvõtmine ilmselt enne Riigikogu valimisi ja siis määratakse sellega juba kindlaks ka valijate ring. Igasugused muud parandusettepanekud või mingid muulaadsed sõnastused seaduse tekstis läheksid vastuollu põhiseadusega. Sellepärast ei saanud õiguskomisjon arvestada ka hr. Ristkoki parandusettepanekut § 2 lõike 1 osas.

Mis puutub kodanike registri loomisse, siis teatavasti kodakondsuse seaduse rakendusotsusega me kohustasime valitsust tegema seda kahe kuu jooksul pärast kodakondsuse seaduse rakendusotsuse vastuvõtmist. Ja valitsus peaks saama sellega valmis aprilli lõpuks.

Juhataja

Suur tänu! Heinz Valk!

H. Valk

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Ma ei leidnud ei valimisseadusest ega ka põhiseadusest märget selle kohta, kellel on õigus esitada, üles seada kandidaate.

Ja teine küsimus. Kuidas te mõtlete läbi viia valimisi teise riigi jurisdiktsiooni all oleval territooriumil? Ma mõtlen siin Narva-tagust ala ja Petserimaad. Mis saab, kui näiteks see riik keelab oma territooriumil selliste valimiste läbiviimise? Tänan!

I. Hallaste

Nendel territooriumidel elavate Eesti kodanike valimas käimine on tehnika küsimus. Võimalik, et nad kantakse valijate nimekirja konkreetselt Narvas ja näiteks Värskas ning nad sõidavad sinna hääletama. Selle lahendab ära valimiskomisjon oma juhenditega.

Esimene küsimus oli: kes esitab kandidaate? Tõepoolest, seaduses ei ole märgitud, kes kandidaate esitab ja seda põhjusel, et kandidaatide esitamine on vaba. On üks parandusettepanek, mis tuli juurde õiguskomisjonis, lisada § 20 lõikele 1 esimene lause: "Kandidaatide ülesseadmine on vaba." Sellega oleks väga selgelt ära öeldud, et kõik võivad esitada, nii füüsilised kui juriidilised isikud, samuti kodanike ühendused, kes on registreeritud või registreerimata. Nendes parandusettepanekutes, mis on esitatud näiteks Lauristini,

Veidemanni ja Tarandi poolt, peetakse silmas ühiskondlik-poliitilisi organisatsioone, kelle on registreerinud Ülemnõukogu Presiidium, valitsus või valimisringkonna territooriumil asuv omavalitsusorgan. Üldiselt on nende registreerimisel suur segadus, kuid sellele vaatamata on registreeritud terve hulk ühiskondlikke organisatsioone. Kõige viimati, kui ma õigesti mäletan, logopeedide ametiühing, kellel on põhikirjas sees õigus seada üles kandidaate. Samal päeval jäeti registreerimata valimisliit "Isamaa". Selles olukorras ei peetud õigeks, et me kirjutaksime Riigikogu valimisseadusesse sisse Ülemnõukogu Presiidiumi ja nõude, et need organisatsioonid peaksid olema Ülemnõukogu Presiidiumi juures registreeritud. Kõige demokraatlikum on, kui me ei hakka piirama ülesseadjaid.

Juhataja

Suur tänu! Genik Israeljan!

G. Israeljan

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud ettekandja! Juba eelmisel korral esimesel lugemisel esitasin ma teile küsimusi, kuid praegugi on mul kaks väga põhimõttelist küsimust.

Esimene küsimus. Miks te siiski § 10 punktis 3 kõigi õigusnormide kiuste jätsite sisse sätte, et organisatsioonilis-tehnilise teenindamisega tegeleb Riigikogu kantselei? Seda peab tegema valitsuse kantselei, kuna kohaliku omavalitsuse tasandil lahendavad neid asju täitevorganid. Ei tohi ka Riigikogule usaldada kõike valimistega seotut. Miks te selle õigusnormide rikkumise sisse jätsite? Seda esiteks.

Teine küsimus. Olen seda juba küsinud, kuid vastust pole saanud. Ei põhiseaduse ega valimisseaduse eelnõus pole öeldud, kas saadikukandidaat peab tingimata elama selles ringkonnas, kus ta üles on seatud. Või pole see kohustuslik? Kui see pole kohustuslik, siis miks? Tänan!

I. Hallaste

Kõigepealt ma peaksin ütlema, et hr. Genik Israeljan ei ole esitanud ühtegi parandusettepanekut peale selle, et lükata eelnõu esimesel lugemisel tagasi, mida esimese lugemise lõpetamisel ei aktsepteeritud.

Küsimus Riigikogu Kantselei kohta. Kas valimised tagab Riigikantselei kui valitsuse struktuuriüksus või Riigikogu Kantselei (esimeste valimiste eel Ülemnõukogu Kantselei)? See on eeskätt tehnika küsimus, kuid mind kallutab rohkem Riigikogu Kantseleid pooldama see, et valitsus on üldjuhul ühe poliitilise rühmituse kontrolli all. Kuna valimiste tehnilis-

organisatsioonilise tagamisega tegelev organ peaks olema poliitiliselt neutraalne – ja Riigikogu Kantselei seda kindlasti on –, siis ma pooldan praegust varianti. Esimeste valimiste eel tagaks sel juhul valimiste läbiviimise Ülemnõukogu Kantselei. Nii on öeldud ka rakendusotsuses.

Mis puudutab kolkatsensust, tähendab seda, kas kandidaat, kes üles seatakse, peab elama vastavas piirkonnas, siis kui kolkatsensust ei ole paragrahvi sisse kirjutatud, seda järelikult ei ole. Mingeid piiranguid kandidaadi elukoha ja ülesseadmise koha suhtes ei ole olemas. Ta võib elada ühes piirkonnas, näiteks Võrumaal, ja kandideerida Tallinnas või elada Tallinnas ja kandideerida Ida-Virumaal.

Juhataja

Suur tänu! Ignar Fjuk!

I. Fjuk

Härra juhataja! Härra ettekandja! Küsimused tulevad Riigikogu valimisseaduse rakendamise kohta. Esimene küsimus. Kas enne 1940. aastat peeti Eesti Vabariigis arvestust järjekorranumbrite alusel Riigikogu koosseisude kohta?

Teine küsimus. Millistes riikides on veel teada sellist parlamentide numereerimist peale endise Nõukogude Liidu ja Eesti NSV?

Ja kolmas küsimus. Juhul, kui eelnõu esitaja jääb selle juurde, kas siis Riigikogu esimese koosseisu valimisega saab alguse mingi uus riik?

I. Hallaste

Kindlasti ei ole mõeldud mingi uue riigi loomist. Ma ei tea, kuidas Eesti Vabariigi ajal peeti arvestust Riigikogu koosseisude üle. Mingil moel seda siiski peeti. Mitmegi mehe kohta on memuaarides kirjutatud, et ta oli näiteks I ja IV Riigikogu liige. Siin ei ole mõeldud koosseisude numereerimist vastavalt Nõukogude praktikale, vaid esimest koosseisu praegusest hetkest, esimest koosseisu, mis nüüd valitakse. Kui hr. Fjukil on parandusettepanek see ümber sõnastada, nii et oleks üheselt arusaadav, siis mul oleks suur rõõm, kui ta selle ettepaneku esitaks kirjalikult.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleeg Illar Hallaste! Kui te tegite ettepaneku valimisringkondade jaotuse kohta (näiteks Põlva, Valga ja Võru maakond moodustasid ühe ning Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve teise valimisringkonna), kas te siis pidasite nõu varem valimisi korraldanud inimestega? Kas teile ei näi, et selline ringkondade suurendamine raskendab valimiskomisjonide tööd? See on väga suur töö! Minu meelest ei soodusta niisugused suured ringkonnad normaalset tööd. Kas te pidasite nõu inimestega, kellel selles valdkonnas on suuri kogemusi? Tänan!

I. Hallaste

Kui näiteks Narva ja Sillamäe oleksid omaette valimisringkonnad, siis esimesel pilgul võib jääda mulje, nagu garanteeriks see, et sealt kindlasti valitakse keegi saadik, kes on sealt pärit, ja et seal kandideerides ta osutub valituks ning see piirkond saab ühe oma esindaja. See on väga petlik mulje. Härra Lebedev teab matemaatikat. Seal tekiks kahemandaadiline ringkond. Selleks, et üks kandidaat saaks valitud lihtkvoodi alusel, peab ta saama vähemalt 50% hääli. Kui seal näiteks on kandidaate 4 või 5, siis on välistatud või vähemalt ebatõenäoline, et keegi neist saaks kätte 50% hääli, järelikult valituks ta ei osutu. Juhul, kui jääb 12 ringkonda, nagu on esitatud praegu põhitekstis, siis tõenäoliselt on valimisringkond nr. 7 8-mandaadiline. Järelikult selleks, et osutada valituks, peab kandidaat koguma 1/3 antud häältest. See oleks lihtkvoot. Kui aga läheb läbi Kaido Kama parandusettepanek, siis on kvoot veelgi väiksem, ainult 1/11 antud häältest. Sellisel juhul muutub palju tõenäolisemaks, et mainitud paikkonnast saadavad valijad lihtkvoodi alusel Riigikokku ka kaks kandidaati.

Juhataja

Suur tänu! Rein Järlik!

R. Järlik

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Hallaste! Minu küsimus puudutab ka § 20, kandidaatide ülesseadmist. Äsja te vist ütlesite, et see ülesseadmise õigus on ka üksikisikul. Kas see üksikisik võib olla ka mitte Eesti Vabariigi kodanik? Selle kohta säte puudub. Kandideerida võib Eesti Vabariigi kodanik, kuid kas tema ülesseadja võib olla mitte Eesti kodanik? Aitäh!

I. Hallaste

Tõepoolest teil on õigus, teoreetiliselt võib ta olla ka mittekodanik, aga ülesseatav peab olema kodanik. Nii et ta peab andma nõusoleku kandideerida mittekodaniku poolt ülesseatuna. Ülesseadmine on vaba, seda võivad teha nii juriidilised isikud kui ka füüsilised isikud. Siin ei ole mingeid piiranguid.

Juhataja

Suur tänu! Sergei Sovetnikov!

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra juhataja! lugupeetud härra Hallaste! Mul on kolm küsimust.

Missuguse põhiseaduse alusel on käesolev seaduseelnõu koostatud?

Teine küsimus. Miks kolme rahvasaadiku, härrade Metsa, Grigorjevi ja minu arvamused ja ettepanekud juba teie komisjoni tasandil nii kategooriliselt tagasi lükati? Ettepanek oli lugeda valimised kehtetuks, kui neis osaleb alla 50% valijaist. Mis saab, kui te seda parandust vastu ei võta? Missugune parlament on siis demokraatlikum, kas praegune Ülemnõukogu või uus Riigikogu? Kui me tõesti läheme seda teed ega arvesta valimiskastide juurde tulnud valijate hulka, muutuvad valimised lihtsalt poliitiliseks farsiks. Me võime juba homme korraldada valimised teie variandi kohaselt ja meile pole vaja mitte mingisugust valijate registrit. Tuleb kaks-kolm valijat ja valimised on toimunud. Tänan!

I. Hallaste

Inimene ise loobub oma õigustest ja tema õigus on loobuda ka valimisõiguse teostamisest. Me ei saa teda sundida ja seetõttu 50% nõue tooks kaasa selle Nõukogude praktika, et töökohtades, ülikoolis jne. hakatakse kontrollima, kas inimesed ikka kõik käisid valimas või ei käinud, neid sundima, võtma selle eest preemiaid maha jne. Sinna ühiskonda tagasi minna ei taha.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Meie saalis on Soome Vabariigi president hr. Mauno Koivisto! Jätkame. Ants Käärma!

A. Käärma

Hr. juhataja, mul on kaks küsimust hr. Hallastele. Kas presidendivalimised ja Riigikogu valimised saavad toimuda üheaegselt? Kui jah, siis kas presidendikandidaadiks pürgija saab samaaegselt kandideerida Riigikokku?

Ja teine küsimus tuleneb rohkem sellest, et komisjon on otsustanud panna alternatiivina hääletusele Kaido Kama ettepaneku valimisringkondade kohta järelikult ta teatud määral aktsepteerib seda. Küsimus on selline: millest tingitult on mõned ringkonnanimetused just sellised, nagu nad on, näiteks Viljandi-Jõgeva? Loogiliselt peaks olema Jõgeva-Viljandi. Kas see on sellepärast, et maakond on suurem või on lähtunud hoopiski slaavi tähestikust? Aitäh!

I. Hallaste

Te tsiteerisite praegu Kaido Kama parandusettepanekut, mis kanti tabelisse nii, nagu ta selle esitas. Tõenäoliselt ta ei mõelnud selle küsimuse üle ja kindlasti ei lähtunud siin slaavi tähestikust. Ta lihtsalt kirjutas sellisest. Kui te vaatate seaduseelnõu põhiteksti, siis siin on need nimetused korrektsed ja selle sama teie poolt tsiteeritud valimisringkonna nimetuseks on Jõgeva- ja Viljandimaa ja vastavalt ladina tähestikule.

Esimene küsimus oli: kas on võimalik presidendi ja Riigikogu üheaegne valimine? See on võimalik, kui niimoodi otsustatakse põhiseaduse rakendusseaduses või ka põhiseaduses endas. Mis puutub sellesse, kas presidendikandidaat saab kandideerida ka Riigikogusse, siis selles küsimuses on võimalikud vaidlused.

Kõigepealt on probleem selles, et presidendikandidaat saab valimiskampanias kasutada tunduvalt rohkem massiteabevahendeid kui lihtsalt Riigikogu saadikukandidaat ja presidendiks kandideerimine võib muutuda talle väga oluliseks Riigikogu liikmeks kandideerimise kampania osaks. Võimalik, et tuleb sätestada nii, et need, kes tahavad saada presidendiks, loobuvad selleks ajaks kandideerimast Riigikogusse. Aga see on lahendatav nii ja teisiti. Sisuliselt on tegemist poliitilise otsusega, mis tuleb vastu võtta kõigepealt Põhiseaduse Assamblees ja seejärel Ülemnõukogus.

Juhataja

Suur tänu! Alar Maarend!

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus § 29 lõike 4 kohta. Seal sätestatakse lihtkvoot, aga praegune lihtkvoodi arvutus võib kaasa tuua, nagu mina aru saan,

selle, et valimisnimekiri, mis saavutab täieliku võidu, näiteks 95% häältest, ei saa kõiki mandaate antud ringkonnast. Kas ei peaks lihtkvooti hoopis arvutama nii: mandaatide arv pluss 1, mitte jagada mandaatide arvuga? Tänan!

I. Hallaste

Selline parandus on võimalik, kuid ma arvan, et see ei ole vajalik, sest kui nimekirjas jäävad mingid hääled realiseerimata territoriaalses ringkonnas – nimekiri saab nii palju hääli, nagu te ütlesite –, siis ta saab oma kohad kätte üleriigiliste nimekirjade kaudu kompensatsioonimandaatidena.

Ma tahaksin öelda paar sõna kommentaariks § 28 juurde. Selle kohta oli mitu parandusettepanekut. Ja praegu jäi komisjonis peale selline otsus, et siia lisatakse uus lõige praeguse lõike 5 ette, kus on öeldud: valituks osutub kandidaat, kellele antud häälte arv ületab lihtkvoodi või on sellega võrdne. See tähendab, et igal juhul isik, kes kandideerib, kas nimekirjas või väljaspool seda, osutub valituks, kui ta saab lihtkvoodi täis. Ja avatud nimekirja meetodilt kasutatakse vaid nende puhul, kes kogusid üle-eestiliselt 5%, tähendab, kes osalevad kompensatsioonimandaatide jaotamises.

Juhataja

Suur tänu! Nikolai Aksinin!

N. Aksinin

Lugupeetud ettekandja! Kas teile ei näi, et te muudate rahva nii passiivseks või vähemalt loote selleks eeldused, et ta ei hakka osalema vabariigi poliitilises elus. Jutt on 50%. Vastaks ausalt: kui valimisjaoskonnas käib ainult 10 inimest, kas siis valimised on toimunud või mitte? See on esimene küsimus.

Edasi. Rahvasaadikud väljendavad oma suhtumist hääletamisega. Teie aga rõhutate, et demokraatlikkus väljendub selles, kas inimene tahab minna hääletama või mitte. Demokraatlikkus väljendab kõikjal hääletamisest osavõttus. Palun vastake nendele küsimustele.

I. Hallaste

Ma ei saa kohustada rahvast minema valima. Rahval on õigus valimistel osaleda. Ma kordan seda jälle. Kui kirjutada valimisseadusesse sisse mingisugune kohustus, siis ei anna see iseenesest midagi. See võib ainult tekitada ühel hetkel mingi poliitilise ummiku, anda

mingisugusele rühmitusele võimaluse boikoteerida valimisi. Kui 50% nõue sisse kirjutatud ei ole, siis üleskutsed boikoteerida Riigikogu valimisi ei kannu mingit vilja. Sellega erakond, kes niisuguse boikoti üleskutse esitab, karistab ennast ise. Tema esindaja jääb valimata, sest tema pooldajad ei tule valimistele.

Kas valimised Eesti Vabariigi Riigikogusse toimuksid, kui valimiskastide juurde tuleks kogu vabariigis kümme inimest? Jah, vastavalt sellele valimisseadusele tõepoolest toimuksid. Ainult et nii ekstreemsed juhud, nagu te näiteks tõite, ei ole reaalsed. See, et ei ole sisse kirjutatud 50% nõuet, ei keela tulla valimistele osalema 99,9% valijatest. Siiaamaani on nii vähemalt öeldud.

Juhataja

Suur tänu, hr. Hallaste! Rohkem küsimusi ei ole. Üks hetk! Aleksei Zõbin!

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Kas mitte seepärast pole siiani registreeritud VDL-i, et ta ei saaks üles seada oma kandidaate? See liikumine ei saa kandidaate esitada ega kutsuda inimesi üles valimisi boikoteerima.

I. Hallaste

Lugupeetud hr. Zõbin! Ma seletan seda päris mitmendat korda, et §-s 20 öeldud sõnad "kandidaatide ülesseadmine on vaba" käivad ka Vene Demokraatliku Liikumise kohta, kes on seni registreerimata. Ka tema võib kandidaate üles seada. Kõik võivad seda teha, kui ei hääletata sisse Marju Lauristini parandusettepanekut, mis piiraks ülesseadjate ringi ainult registreeritud erakondadega.

Juhataja

Kaasettekande teeb õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd autor, töögrupp ja õiguskomisjon kui juhtivkomisjon töötasid valimisseaduse eelnõu kallal käsikäes, puudub sisuliselt vajadus kaasettekandeks. Ma soovin rõhutada vaid kolme asjaolu.

Õiguskomisjon on koostanud valimisseaduse kohta laekunud parandusettepanekute loetelu. See on üsna mahukas, kokku kuuel lehel, ja ma palun, et te jagaksite oma tähelepanu ka

laekunud ettepanekutele. Paraku ei saanud suurt osa nendest ettepanekutest toetada ei õiguskomisjon ega töögrupp. Töögrupi ja õiguskomisjoni vahel on üksmeel suhtumises kõigisse parandusettepanekutesse.

Teiseks, õiguskomisjon on samas päevakorraküsimuses esitanud otsuseprojekti Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduse rakendamise kohta. See projekt on vaid 3-punktiline ja minu arvates ei peaks selles otsuseprojekti olema niisuguseid küsimusi, mis vajaksid täiendavat selgitamist.

Kolmandaks, õiguskomisjoni nimel ma palun kõik parandusettepanekud esitada hiljemalt järgmise nädala esmaspäeva kella 18-ks. Õiguskomisjoni nimel palun pärast sõnavõtude lõpetamist käesoleva päevakorrapunkti arutamine katkestada ja jätkata seda järgmisel istungjärgul. Tänan!

Juhataja (V. Andrejev)

Suur tänu! Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, avan läbirääkimised. Peet Kask, palun!

P. Kask

Austatud kolleegid! Iga valimisseaduse kõige tähtsam element on valimissüsteem, niisiis see, kuidas mandaadid jaotatakse valimisringkondade vahel, kui suured on valimisringkonnad ja kuidas valijate hääled transformeeritakse mandaatideks.

Kesk-Euroopa postkommunistlikes riikides on saadud viimastel aastatel küllaltki palju kogemusi valimiste korraldamise ja valimissüsteemide disainimise seisukohast just meile väga lähedastes tingimustes. Nimelt tingimustes, kus suurte rahvaliikumiste tähtsus on hakanud langema ja tekkinud on väga fraktsioneeritud erakondade süsteem. Eilses "Rahva Hääles" avaldati minu artikkel, ülevaade selle kohta, kuidas Poolas, Bulgaarias, Tšehhoslovakkias ja Ungaris on valimisi korraldatud ja mis valimissüsteemi alusel. Ma tutvustaksin teile kõige tähtsamat küsimuste ringi. See on, kuidas saavutatakse parlamendi töövõime, milliseid elemente ühe või teise riigi valimisseaduses selleks leidub ja kui häid või halbu tulemusi on selle või teise elemendi rakendamine andnud.

Kõigepealt torkab silma, et kõikjal, kõigis neljas riigis kasutatakse künnist, ja see on väga põhjendatud. Künnis tähendab seda, et pisierakonnad ja muud naljatilgad jäävad parlamendi ukse taha, neile ei jaotata mandaate, kui nad ei kogu ülemaaliselt teatud hääleprotsenti. Kõige tavalisem künnis, mida kasutatakse, on 5%. Ühes riigis kasutatakse ka 4% künnist. Aga teatud erinevused eri riikide vahel on siiski olemas. On riike, kus künnis on absoluutne, kus ilma

künnist ületamata ei pääse parlamenti mitte ükski saadik. Selline on näiteks Tšehhoslovakkia, kus sõltumatutel saadikutel ei ole üldse šansse. Samal ajal on riike, kus sõltumatutele või pisierakondadele tehakse siiski mingisugune küljeuks lahti. Kõige rohkem praotatakse seda näiteks Poolas. Seal mõjub künnis ainult 15%-le mandaatidest, ainult 15% mandaate jaotatakse ülemaaliselt. Ja tulemus, mis selle ebaproportsionaalsuse elementide nõrkuse tõttu saadi, on see, et Poola Seimis on esindatud 29 parteid ja Senatis koguni 31 parteid.

Kõige nõudlikum parlamendi suhtes on just parlamentaarne süsteem, kus valitsuselt nõutakse parlamendi usaldust. Ma ei väsi nimetamast näiteks Uus-Meremaad, kus kaheparteisüsteemi on tegutsenud kogu sõjajärgse aja ja kus parteide sisedistsipliin on nii tugev, et teatakse ainult nelja juhtu sõjajärgse 50 aasta jooksul, mil mõni parlamendiliige on hääletanud teisiti, kui partei on otsustanud. Järeldus: kui me tahame töövõimelist parlamenti, mitte killustatud parlamenti, kui me tahame juurutada parlamentaarset süsteemi, saada stabiilset valitsust, siis me peame valimisseaduse kehtestamisel üles näitama halastamatust pisiparteide ja sõltumatute kandidaatide suhtes. Nende huvid on otseses vastuolus Eesti riigi ja demokraatia arengu vajadustega.

Kutsun üles pöörama erilist tähelepanu nendele sätetele seaduseelnõus, mis reguleerivad väikeste erakondade ja sõltumatute saadikute sissepääsu parlamenti ning teha rangemaks see künnis, nii et ta mõjuks ka mandaatide jaotamisel ringkondades, nagu on Bulgaarias, kus ringkondade kaudu ülemaalist künnist ületamata pääseb parlamenti ainult kandidaat, kes on seatud üles sõltumatu kandidaadina, ja kõik teised kandidaadid, kes on üles seatud läbi parteinimekirjade, isegi kui koguvad kvoodi täis ringkonnas, aga nimekiri ei ole ülemaalist künnist ületanud, langevad välja.

Lisaks künnisele on ka teisi ebaproportsionaalsuse elemente ja teisi tõkendeid. Näiteks Ungaris kasutatakse kandidaatide ülesseadmisel väga rangeid reegleid. Seal suutsid umbes 50 parteist üleriigilisi nimekirju esitada ainult mõnisteist ja parlamenti pääses neist ka ainult 1/3. Me peame olema halastamatud! Me peame endale aru andma, et pisierakondade huvid ja Eesti riigi huvid on praegusel hetkel vastuolus. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Palun, Vladimir Lebedev!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kolleeg Kass jättis mu ilma võimalusest esimese osa kohta sõna võtta. Tahtsin ligilähedaselt sedasama öelda. Nüüd puudutan teist momenti.

Kõigepealt §-st 6, milles kirjeldatakse valimisringkondi. Tahan öelda, et need on moodustatud eesmärgiga kärpida vene saadikute arvu suurendamise võimalusi. Tallinnas, kus elab kolmandik rahvastikust, on ainult neli valimisringkonda. Seda esiteks.

Teisest küljest hõlmab valimisringkond nr. 7 Ida-Virumaad, Narvat, Sillamäed ja Kohtla-Järvet. Uskuge mind kui matemaatikut: isegi kui venelaste suhtes kehtestatakse Riigikogu valimistel lihtsustatud kord, ei pääse selle süsteemi alusel Riigikogusse üle 6 vene saadiku. Ma ei pea silmas neid vene saadikuid, kes võetakse sotsiaaldemokraatliku või mõne muu partei nimekirja. Pean silmas neid, kes ei saa kandideerida partei poolt, vaid kandideerivad kui sõltumatud, s.o. mitte parteinimekirjade alusel.

Selgitan, miks see nii on. Venelased, kes moodustavad 40% elanikkonnast, võivad sõltumatute kaudu loota 6 kohale parlamendis, mis on umbes 6% kohtadest, esindavad nad aga 40% elanikest. Seda isegi siis, kui mittekodanikele kehtestatakse lihtsustatud valimiskord. Seda, miks nii tehakse, kinnitab kas või Vene Demokraatliku Liikumise lugu, mida ei registreeritud. Üks põhjendus oli selline: teil on väga palju isikuid, kes ei ole kodanikud ega või saada kodakondsust. Sel samal põhjusel ei saa venelased asutada oma vene parteid. Siit aga tuleneb, et nad ei saa üles seada oma kandidaate üleriigiliste nimekirjade alusel. Niisiis, nad on venelased, kes saavad üles seada ainult sõltumatuid kandidaate.

Seepärast ma arvan, et kui jätta alles see parteiline süsteem, millest rääkis Peet Kask, ja pidada silmas, et vene parteid praegu luua ei saa, otsustage, lugupeetud kolleegid, ise, kuidas hakkab hindama Euroopa tulevast Riigikogu, milles 40% elanikkonnast on esindatud 6 või halvemal juhul isegi 5 saadikuga. Tänan!

Juhataja (V. Andrejev)

Suur tänu! Palun, Andrus Ristkok!

A. Ristkok

Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin kommenteerida oma parandusettepanekut, mida komisjon paraku küll pole sõnastamisel arvestanud. Aga ma palun selle igal juhul läbi hääletada. See puudutab teist paragrahvi ja valimisõiguslaste kontingenti valimisseaduses. Minu meelest praegune redaktsioon on vastutustundetu ja ma kohe põhjendan, miks. Sellel asjal on vähemalt kaks aspekti.

Esimest ma nimetaksin poliitiliseks ja riigiehituslikuks aspektiks. Valikuvabadus on inimväärsete elutingimuste üks põhilisi tunnuseid ja valimisõigus on selle väljendus ühiskonna ametlikult korraldatud elus. Seetõttu on valimisõigus iseenesest elementaarne

inimõigus ja demokraatlikus riigis, kui me räägime demokraatlikkusest riigiehituses, peab olema see tagatud kõigile riigi alalistele elanikele nii nagu kõik muud inimõigused. Seda ei tohiks segi ajada teise õigusega, õigusega olla valitud, mis on kodanikuõigus ja johtub juba otseselt kodaniku ja riigi, inimese ja riigi vahelistest suhetest. See tähendab tõepoolest, et valitud võivad olla ainult riigile lojaalsed inimesed ja see on hoopis teine asi. See ei puuduta praegu valijate kontingenti. See on valitavate kontingent.

On selge, et riigi juhtimisele ei tohiks pääseda inimesed, kes on selle riigi või selle ühiskonna vaenlased. Paraku on see küsimus lahendatud kodakondsuse seadusega sedamoodi, et ometi võivad varsti pääseda riigijuhtimisele endised ja praegused Eesti riigi vaenlased. Igatahes ei ole see välistatud. Ma sellest pikemalt ei räägiks. Niisiis, kui me tahame Eesti riiki, loodavat riiki saada demokraatlikuks, siis tegelikult peab Eesti kõigil alalistel elanikel olema valimisõigus ja vabadus.

Teine aspekt. Kuidas riigi juhtimise seisukohalt nimetada sellist olukorda, kus 1/3 Eesti riigi alalistest elanikest on esindamata riigi juhtimises? Praeguse redaktsiooni kohaselt ei saa need inimesed valida oma esindajat, keegi pole riigi juhtimisel kohustatud nende vajadustega arvestama, kuna nendel ei ole esindajat riigi kõrgeimas esinduskogus. Meil on Kirde-Eestis terved suured piirkonnad, kus põhirahvastik koosneb elanikest, kes tõenäoliselt ei ole niipea veel Eesti Vabariigi kodanikud ja võib-olla ei hakkagi olema. Kuidas nende elu korraldatakse? Ometi on riigil kohustus seda teha. Aga kuidas? Me ju ei tea nende vajadusi ja keegi pole kohustatud neid esindama otsustuste tegemise juures. Samal ajal on riigi piirkonnas, kus niisugune kontingent elab, meie rahva tohutu rikkus ja ressurs. Seda toodetakse seal ka juurde ja sellega arvestamine on ametlikult korraldamata. Seetõttu ma leian, et tahtes olla demokraatia pooldajad, peame andma valimisõiguse kõigile. Probleem, et riigi juhtimisele võivad tulla ka meie riigi vaenlased, tuleb lahendada hoopis teisiti, s.o. kodanikuõigustest lähtudes. Sellega saavutaksime, et need, kes meie riigist, meie ühiskonna eesmärkidest lugu ei pea, ei pääse otsuste tegemise juurde vahetute otsuste tegijatena. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Valeri Kois!

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud rahvasaadikud! Lugupeetud kolleegid, kõigepealt tahaksin rääkida esitatud eelnõu 4. peatükist. Kui siin oleks võimalik rakendada midagi nõukogulikku, nagu härra Hallaste ette pani, oleks seda huvitav vaadata. Nagu te teate, võis Nõukogude

seaduste järgi kandidaate üles seada iga töökollektiiv, kooriühing, töökollektiivi nõukogu, ametiühing, lihtsalt koosolek jne. Mitte kuskil mujal maailma riikides – tõestagu eelnõu autorid mulle vastupidist! – ei rakendata niisugust superdemokraatlikku põhimõtet, mille kohaselt igauks võib ennast ise üles seada või võib seda teha naabrimees või mis tahes juriidiline isik, olgu see siis pank või jäätisekiosk. Ausalt öeldes antakse niisuguse demokraatia sildi all tegelikult rahatuusadele avarad võimalused kandidaate üles seada ja toetada.

Seda kõike arvestades olen ma selle vastu, mis praeguses seaduseelnõus on kirjas. Seal tuleb täpselt öelda, nagu paljude või enamiku riikide seadustes on tehtud, et kandidaatide ülesseadmise õigus on näiteks 500 kodanikul, kes on alla kirjutanud vastava avalduse, või poliitilistel organisatsioonidel, milleks kogu maailmas on üldjuhul poliitilised parteid, isegi mitte ühiskondlik-poliitilised organisatsioonid.

Jah, Vene Demokraatlik Liikumine ei ole registreeritud, kuid ega ta põhimõtteliselt saagi osaleda tulevastes valimistes. Ja see, kui lähtuda mitte hetkelistest, vaid riigi huvidest, on üldjoontes ju õige. Härra Hallaste aga räägib, nagu olnuks põhjus selles, et meil ei ole korda majas parteide registreerimisel või et presiidium tegutseb valesti jne. Kuid see peaks ju andma meile tõuke võtta viivitamatult vastu parteide seadus ja panna kord majja. Praegused parteid tuleks ümber registreerida. Tõestagu härra Hallaste mulle praegu, et tema parteis on ainult Eesti kodanikud! Kui ta selle on tõestanud, siis võib tema partei ümber registreerida.

Tähendab, tegutsegem nagu kord ja kohus, pangem asjad paika ja siis valigem Riigikogu. Vastasel korral, mis tähendab tegutsemist esitatud variandi kohaselt, saame samasuguse kogu, nagu meil praegu on. Uus kogu ei ole millegi poolest parem ega ka halvem.

Teiseks tahaksin peatuda poliitilise korrupsiooni küsimusel. Jutt ei ole lihtsalt korrupsioonist, vaid poliitilisest korrupsioonist. Kui mingi valitsusametnik võtab altkäemaksu, siis võib seda nimetada korrupsiooniks, kuid lihtsam on seda nimetada altkäemaksu võtmiseks. Korrupsiooni tõeline olemus seisneb poliitilises korrupsioonis, mis on seotud sellega, et mingi partei, mingi inimrühm haarab poliitilise võimu, paneb kohale oma ametnikud ja hakkab siis tegutsema puhtmerkantiilsetes huvides. Nagu maailma kogemused näitavad, on selle ohu vältimiseks võetud vastu terve hulk seadusi. Ma loen teile ette, mida selles suhtes viimase saja aasta jooksul on tehtud ainuüksi Ameerikas.

1925. aasta korrupsiooniseadus, mis kehtestab rahasummade piirmäärad, mida võib kulutada kongressi valimise kampaania ajal. 1939. aasta seadus, mis piirab valimiskampaaniasse tehtavaid sissemaksid ja kehtestab kulude üldsumma. 1943. aasta Smithi-Connally seadus, mis vähendab sissemaksete suurust, mida ametiühingud teevad valimiskampaania fondi.

Tafti-Hartley seadus, mis keelab ametiühingutel liikmemaksude kasutamise valimiskampaania finantseerimiseks. 1972. aasta seadus, mis käsitleb föderaalset valimiskampaania korraldamist. Selle eesmärk on hoida valimistel ära äraostmist. Loetelu võiks jätkata.

Võtame näiteks Austria föderaalsete poliitiliste parteide finantseerimisest ja valimiseelsest agitatsioonist. 30% selle paragrahvidest reguleerib valimiskampaania finantseerimist. See on väga tähtis küsimus!

Saksamaa LV parteideseaduse enamik paragrahve teeb sedasama. Selle kõige eesmärk on sulgeda poliitilise korrupsiooni kanalid. Ka meile on see väga tähtis! Peatun ainult mõningatel momentidel.

Kõigis riikides on tegelikult keelatud poliitilise tegevuse finantseerimine välismaalt. Rootsi seaduse kohaselt toob see kaasa kriminaalkaristuse. Tuletagem meelde rootsi kommunistide skandaalset lugu. Tuli välja, et nende partei mõned juhid said NLKP-lt dotatsiooni, sõitmaks Nõukogude Liitu õppima. Summad ei olnud suured ega mõjutanud valimiskampaaniat, kuid skandaal oli tohutu – parteid finantseeriti välismaalt.

Nüüd aga vaadake, kuidas tegutsevad meie parteid. Ühed sõidavad Soome ja Saksamaale kristlike demokraatide, teised sotsiaaldemokraatide juurde. Kuid kelle rahadega? Eks ikka välismaiste parteide rahadega! See on sama, mis tegi Interliikumine, saades raha Moskvast! Kui praegu vaadata, milline on meie parteidel kontorisüsteem, orgtehnika ja kompuutrid, tekib küsimus, kust see on saadud? Ikka välismaalt! Ma kordan, et me võime näha seda, mis paljudes maades on kriminaalselt karistatav.

Kuidas aga finantseeritakse valimiskampaania ajal meie parteid oma allikatest? Tuletagem meelde eelmisi valimisi. Nagu ma täpselt mäletan, eraldas üks ministerium oma fondist mingi liikumise või partei valimiskampaania finantseerimiseks raha. Kui see ei ole korrupsioon, siis kuidas seda mõista? Minister annab mingile parteile riigi raha, et see aitaks tal jääda ministriks. Praegu pole niisugune tegevus meie seadustega keelatud. Seepärast kulutavad riigiettevõtted – ma rõhutan: riigiettevõtted – riigi raha parteide finantseerimiseks. Kust saab raha Koonderakond, ministrite ja direktorite partei? Kust saab raha hiljuti loodud Savisaare fond, mis hakkab toetama tsentristlikke jõude? Peaaegu kõigis maailma riikides on riigiorganitel või riikliku struktuuriga seotud organitel kategooriliselt keelatud finantseerida valimiskampaaniat. Vähe sellest, seal on piiratud ka erakompaniide osavõttu valimiskampaaniast. Näiteks Austria seaduse kohaselt tuleb iga 30 000 šillingini ulatuv annetused registreerida ja võetakse riigi kontrolli alla.

Tahan oma mõtte lõpetada sellega, et kui me praegu enne esimesi n.-ö. vabu, demokraatlikke valimisi ei võta midagi ette nende korraldamiseks nii, nagu on kohane ühele normaalsele maale, saame korrumppeerunud, mitte demokraatliku riigi, millele ise praegu aluse paneme, kui me valimisseaduses ei pane paika kõike seda, mis on seotud poliitilise tegevuse finantseerimisega. Ma andsin oma ettepanekud juba aasta tagasi härra Hallastele. Kahjuks ei pööranud eelnõu koostajad nendele tähelepanu. Ma ei tahaks kedagi kahtlustada, kuid mulle näib, et neile on see kasulik. Nad juba esindavad parteisid, kes tunnevad riigipiruka lõhna. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Autor ja juhtivkomisjon tegid ettepaneku katkestada valimisseaduse eelnõu arutamine ja jätkata arutelu järgmisel istungjärgul. Nii teemegi! Sellega on meie istungjärg lõppenud. Täna ja nägemiseni!